VERES PÉTER

Próbatétel

VERES PÉTER

PRÓBATÉTEL

ATHENAEUM

VERES PÉTER

PRÓBATÉTEL

MÁSODIK KIADÁS

2400

2870

MAGYAR PAMUTIPAR N. V.
UJPEST, ERKEL-U [illegible] EP
KULTUROSZTÁLY

1950

ATHENAEUM KÖNYVKIADÓ N.V.

Felelős kiadó Haraszti Sándor
Felelős szerkesztő Zelk Zoltán
Felelős műszaki szerkesztő. Simon Zoltán

504817 Athenaeum Nyomda N V (Fv Soproni Béla)

AJÁNLÁS

A TÖRTÉNELMET mozgásában, a társadalmat fejlődésében, az egyes embert változásaiban ábrázolni, amint szenved és dolgozik, vívódik vagy lelkesedik, örül vagy bánkódik, tétlenkedik vagy cselekedik, előremegy vagy hátrahőköl, egyszóval ahogy éli a maga és a magáéban a mindenki életét: ez volna az irodalom első feladata. A második meg — amely egyébként kölcsönhatásban van az elsővel — az, hogy necsak azt ábrázolja, ami volt vagy van, hanem dolgokban és emberekben, hősökben és jellemekben mutassa meg azt is, aminek lennie kell. Hogy a volt vagy meglevő valóság ráismerésének a művészi örömén, az *»így igaz ez!«* jóérzésén túl megismertesse az emberekkel az *»így akarjuk«, »így csináljuk«, »ilyen leszek!«* felemelő, pezsdítő, szilajító érzését is.

Ezt ma már tudjuk. De azt is látjuk, hogy milyen keveset végeztek még el ebből a magyar írók. Például, több mint hétszáz évig tartott Magyarországon a jobbágykorszak, úgyszólván semmit sem tudunk róla. Homérosz görögjeinek a belső életéről többet tudunk, mint a saját népünk valóságos életéről e nehéz évszázadokban. Nem tudományos leírásokra gondolok — azok is szegényesek — hanem életidéző, megelevenítő írásokra. Ilyen értelemben csak apró irodalom-morzsák találhatók a magyar mult irodalmában, azok is mintegy vélet-

lenül. Táncsics önéletrajzában, Fazekas Ludas Matyijában van egypár villanásnyi életábrázolás a jobbágyi sorsból.

Mert hiába volnának a vastag tudományos könyvek, — azok is szükségesek és elvégzik a maguk feladatát — a történelmet és az életet csak a művészet tudja megeleveníteni és örökkévalóvá tenni. Petőfi a *Puszta télen*-ben megírta, hogy *»Leveles dohányát a béres leveszi a gerendáról s a küszöbre teszi...«* és Arany János megírta, hogy *»Ég a napmelegtől a kopár szik sarja, Titkadt szöcskenyájak legelésznek rajta...«* Ez többet mond a 19. századi magyar népéletről és az akkori magyar földről minden — különben nem is létező — tudományos leírásnál. És ez akkor is él, akkor is érvényes lesz, amikor már nem a küszöbön vágja a béres a dohányát és nem szöcskék, hanem nemes tarka borjuk legelésznek vagy zöld rizstáblák lengedeznek a hajdan és részben még ma is kopár sziken.

De milyen jó volna, szép volna, hasznos volna, ha — például — 1848 nagy történelmi és népi élményéről (amikor már volt prózairodalmunk), de különösen a jobbágyfelszabadítás történelmi és emberi — paraszti — élményeiről hű, igaz, reálista irodalmunk volna. Milyen szép lett volna, ha Jókai, Kemény Zsigmond és Jósika — hogy csak a legnagyobbakról szóljak — nemcsak a mult érdekes hőseiről meséltek és regéltek volna, hanem megírták volna az akkori jelent is: az életet és a történelmet.

De ha ők nem teljesítették a kötelességüket (okait itt most se bűnül, se mentségül ne keresgessük), mi már teljesíthetjük. Megtanulhatjuk az ő rossz és a nagy orosz irodalom jó példájából, hogy mi az irodalom mindenkori feladata. Ha elődeink — magyar írók — nem voltak jelen a történelemben, illetve ha csak a költőink — élén Petőfivel! — teljesítették a feladatukat, mint az előbb idézett példák

mutatják, még az élet és a valóság ábrázolásában is, akkor most már előléphetnek — és lépjenek is elő! — a prózaírók, az elbeszélők is.

Nagy munka van előttünk. A magyar nép, az igazi nemzet, a dolgozó nép életében ezer esztendő óta nem volt ilyen változás, nem volt ilyen minden ember életére kiható, sorsot, életformát, embert, jellemet megrázó és újraformáló forradalom. Ezt kell megírni. A mát, amint jön a tegnapból és megyen a holnapba.

Természetesen a feladat olyan nagy, széles és mély, sűrített és mégis szétágazó, hogy csak nagy könyvekben, igazi realista regényekben lehet róla igazi és teljes — vagy legalábbis ezt megközelítő — képet adni. Mégis, addig is, amíg ezek elkészülnek, amíg én is megírhatom a magam könyvét erről a korról — előreküldöm ezeket az írásokat, hogy már most, indulásában hadd lássa az olvasó a születő irodalmat, a saját maga és kora irodalmát. Legyen ez a kis könyv próbatétel nekem is, nekünk is. Legyen úgy, hogy nemcsak új népet neveljünk és új országot építsünk együtt, hanem az irodalmát is alkossuk már együtt: írók és dolgozó magyar nép. Igy hat az élet az irodalomra és így hat vissza az irodalom az életre és a történelemre örök kölcsönhatásban. Ez a kis könyv már ezt akarja szolgálni s majd az olvasó megmondja, hogy mennyire sikerült ez neki és nekem.

Budapest, 1949. december.

Veres Péter

SULI KIS VARGA

SULI KIS VARGA a Varga-zugban lakik, a Nagy-utca oldalfarában. Ez olyasféle kutyaszorító zug, de nem annak hívják, mert több is van ilyen. Ez éppen Vargáékról mint őslakókról kapta a nevét.

A Nagy-utcában gazdák laknak, egészholdas jobbágytelkeken, közöttük, a hajdani kijáró utak mellett, néhány zsellérház lapul olyan aprócska százöles telkeken, amelyek oldalt benyúlnak a nagy porták farába és amelyek olyan kicsik és állástalanok, háromszögletesek, keskenyhosszúak, vagy görbeformájuak, hogy télidőben, ha a zsellérek valamelyike véletlenül disznót öl, mindig ki kell lesni az alkalmas időt, hogy szél ne fujjon vagy hó fedjen mindent, mert a gazdák nagy kazal szalmái odanyúlnak a kis porták fölé és félős, hogy tűz támadhatna a repülő szikráktól.

A Suli nevet már ő szerezte. A nagyapja még csak Kis Varga volt, mert nagyon kicsi ember volt, és amellett telente csakugyan vargamester is volt, mert a nagygazdák közt nagyon kell egy foltozó ember, aki tákolni, foltozni, patkót felverni tud. Ilyesmivel nem szaladnak az igazi nagy csizmadiákhoz.

A Suli név egyszerre jelent sunyit is, csajlát is. Kis Vargának sunyi a lelke és csajla a kalapja. Mindig csajla, mert azt mondják, kalapban hál még az ágyon is. Pedig

csak az az igazság, hogy nyáridőben más parasztok módján kinn hál, mert sok már a gyerek és a kalapja is a fején van, mert gyerekkorában bizonyos okok miatt mindig kopaszra nyirták és fázott a feje. De meg aztán mindig a legolcsóbb kalapot veszi, ami olyan, mint a mosogatórongy és amikor haragszik, mesél vagy hazudik, fogadkozik, vagy káromkodik, a két tenyerét a feje két oldalára teszi és meghúzza lefelé, mint amikor a sipkát a fejére húzza-szorítja az ember. És hát addig huzigálja így a kalapot, a sipka módján, amíg lityakká nem nyövik, aztán meg odaadja a legnagyobbik, már emberfejű gyereknek, az meg tovább a kisebbeknek. Amikor majd azok is ellőkik, mert a teteje kilyukadt és körülvált, akkor talpbélést vág belőle a csizmába, mert mindig nagy csizmát szokott venni magának is, a gyerekeknek is, hogy könnyen járjon és sokáig tartson. Vargáéknál nem megy kárba semmi.

*

1944 őszén Suli Kis Varga hamar hazakerült. Ügyes ember volt és idejében meglógott, a németek nem tudták magukkal hajtani. Sárgacsizmás Szabó, akinek a kertje az ő házához nyúlik, még a nyár elején, amikor a nagy légitámadások kezdődtek, azt mondja neki egy reggel, amikor a kerítés mellett babrált, a lyukat dugta be, hogy a csirke ne menjen át. — Te, Jani, te, voltál te katona? — Hát hogyne lettem volna, hiszen János gazdával együtt szolgáltunk Königgrätzben — nem emlékszik? — Na, nekem is rémlik valami, hiszen azért szóltam. — Hát figyelj csak ide! A kis Morotva hidját őrizni kell. A százados úr, a járási leventeparancsnok engem bízott meg vele, hogy egy jó csapat embert szedjek össze. Azoknak kiküldjük a behívót és nem kell nekik elmenni katonának, mégis csak itthon lenne az ember a közelbe, nem kellene kimenni, arra

fenébe, a Kárpátokba, vagy Oroszországba. Na, mit szólsz hozzá, beírjalak?

— Jó lesz az, igencsak — mondja a Kis Varga. — De tessék várni egy kicsit, megbeszélem azért az asszonynyal is. Mikorra kell jelentkezni?

— Ma este be kell adnom a névsort. Délutánig okvetlen szólj át, mert nem várhatok tovább, van jelentkező száz is.

Suli Kis Varga nemcsak az asszonnyal beszélt, hanem azonnal felszaladt a községházára, kiszaglászni, hogy miről is van szó. Az egyik kisbíró, Makai Jóska keresztkomája volt, azt vallatta ki. Az megmondta neki, hogy özönlik a behívó a községházára, hatvan évig úgyis mindenkit behívnak, okos dolog hát előre jelentkezni.

Sárgacsizmás Szabónak megvolt a maga terve Suli Kis Vargával. Ő, mint volt őrmester, a hídőrző csapat parancsnoka lesz, tisztiszolga és küldönc nélkül hát nem élhet. A csapatban csupa megbízható gazdaemberek lesznek, a polgári lövészegyesület és a nemzeti munkavédelmi szervezet tagjai, azokból nem foghat tisztiszolgát. Egy gazdaember mégse arra való, hogy csizmát pucoljon, csajkát mosson és üzenetekkel a faluba meg a tanyára szaladgáljon egy másik gazdatársának. Kell hát néhány Vargaféle szegényember is.

Varga különben született tisztiszolga, már katonáéknál is az volt. Kezdte az öregbakáknál, puszta buzgalomból, folytatta az őrvezetőknél, amíg végre egy gazdászhadnaggyal »dekkolta« át a világháborút, valami csehországi anyagraktárban.

Nagyon ügyes ember volt az ilyen dologra. Úgy tudott lopni, hogy megőrízte maga iránt a teljes bizalmat. Az elveszett tárgyakból mindig lelkiismeretesen visszajuttatott valamit, becsületessége bizonyságául. Ha a kertfarosi

nagygazdák jércéi átrepültek és az ő portáján tojtak meg, egy kis véres jércetojással, vagy egy-egy átbujdigált pihés kiscsirkével is átküldte a feleségét vagy a gyerekeit, körül a nagy utca felől, annak bizonyságául, hogy ők »nem olyanok«. De ha véletlenül olyankor is rántottát sütött vagy csirkét főzött a felesége, amikor az övék még tokos volt, jóízüen megette, nem kérdezte, mert tudta, honnan van és ha jóllakott, két kézzel meghúzta fején a kalapját.

Amikor hát közeledtek az oroszok, Kis Varga idején ellógott és nem ment ki többet a hídhoz, ahol egyébként is kártyázással és ivással töltötték a gazdák az időt. — Nem esznek azok az oroszok embert — gondolta magában, ő még mindig el tudott bujkálni a nagyobb emberek között, tőle még sohase kérdezték, hogy hol voltál, mikor az ég zengett és szépen behúzódott összesüppedt kis házába, benn a Varga-zugban. A Sárgacsizmás Szabóék kerítését lebontották a katonák egy szakaszon, hogy ne kelljen körüljárni a Nagy-utcára és azon a résen hozzá is jött egy és más, mert Szabóék elmenekültek és üresen maradt a nagy ház. Katonák laktak benne.

•

Azon a télen a legfőbb gondja volt egyetmást szerezni és a közmunkát ügyesen elkerülni. Ez jól sikerült neki, mert Makai Jóska továbbra is kisbíró maradt és amikor a főbíró meg a jegyző elmenekültek, a kisbíró meg a tolmács lettek az urak a községházán.

Majd amikor kialakult az uj községvezetés és a kubikos Balogh lett a bíró, meg a kommunista párt titkára és Rácz András, az alvégi Népkör elnöke lett a törvénybíró, meg a parasztpárt elnöke, Suli Kis Varga mindig a községházán sündörgött. Mindenre szer volt és bár ötven felé járt, de ha egy ülésre kellett hívni az embereket, éppúgy futott, sietett szerte a faluba, mintha papirért vagy tin-

táért kellett átmenni a másik hivatalba vagy elszaladni a boltba.

Amikor 1945 tavasza felé már hírlett, hogy földosztás lesz, a Szerdahelyi gróf földjét is, a Csatáryét is meg a Schlésingerét is elosztják s még az egyházét is meghúzzák egy kicsit, akkor Varga János áthelyezte érdeklődését a földosztás irányába. A robot már nem közügy, lassan kimegy a divatból, a szerzés is mind nehezebb lesz, mert a gazdák visszajöttek és visszaszegezgetik a lebontott kerítéseket, a tanyákat meg a cselédek őrzik, hogy nekik is maradjon valami, de itt, itt még lesz valami! Néha ugyan végigfutott a falun a rémhir, hogy visszajönnek a németek, már itt vannak, már ott vannak, hallhatja mindenki, hogy a Tisza felől szól az ágyú (jeget robbantottak a hídroncsoknál) és ezek a hírek mindig befutottak a Varga-zugba is. De ilyenkor Varga János mindig besomfordált vagy a pártirodára, vagy a községházára, ahova adtak az oroszok egy-egy rádiót és meghallgatta, hogy már Ausztriában, már Csehországban vannak és már Berlin felé járnak az oroszok. És elhitte most már Balogh Istvánnak, hogy a jeget robbantják a Tiszán és sose jönnek többé vissza a németek.

Amikor híre jött, hogy meg kell alakítani a földigénylő bizottságot, a népnek egy része még mindig nem merte kibújni és nem ment el a gyűlésre, mert azt hitte, közmunkára kell menni. De azért voltak ott pár százan. Rácz András lett a gyűlés elnöke és Balogh István adta elő, hogy miről is van szó. Bizottsági tagokat kell választani, akik összeírják az igénylőket és majd kiosztják a földet.

Varga Jánosnak ette a lúg a nyakát, hogyis lehetne abba a bizottságba bejutni, mert hiába, jó a tűz körül ülni és hát nyomtató ökörnek nem kötik be a száját.

De nem tudott kitalálni semmit, csak állt ott a tömegben és közelfurakodott az asztalhoz, hogy a vezetőknek

mindig rajta legyen a szemük és ha valami kell, majd ő ugrik, nem kéreti magát. Belenézett a vezetők szemébe jámboran és égő kívánsággal, hogy csak legalább vegyetek hát észre. Itt vagyok én is, Kis Varga János! Veletek vagyok, hívetek vagyok!

Amikor a szónokok úgy-ahogy elmondták, miről is van szó és arra került a sor, hogy most pedig válasszunk embereket, senkinek se jutott eszébe, hogy titkos választás, szavazólap, miegymás, hanem válasszunk úgy, ahogy csőszt vagy utcagazdát szoktunk, közfelkiáltással.

— Jó, jó, de ki kiáltson? És kit kiáltson, aki kiált? — Amig a néhány vezetőről, Baloghról, Ráczról s még néhányról volt szó, addig ment elég könnyen. Kis Varga első volt abban is, hogy elkiáltotta: »Éljen Balogh István! Ő az odavaló ember!« Aztán meg Rácz Andrásra és a többi vezetőre mondta ugyanezt. Közben mindig úgy nézett a megválasztott vezetőkre, hogy vegyék észre, hogy ő is ott van és harcol értük.

A választás további része aztán úgy alakult ki, hogy valaki bemondott egy-egy nevet, jó lesz egynek Kiss András is, meg Nagy Gábor is és a többi nem mondta, hogy nem lesz jó. Csak nem mondják szemébe valakinek, hogy alkalmatlannak tartják.

A névsor mind lassabban telt, a szemérmesek, a félénkek, a gyáván-ravaszok nem mertek ajánlani senkit, a bátran-ravaszok meg önmagukat szerették volna ajánlani, de mert ezt nem lehetett, hát egymást ajánlották. Csak úgy ösztönösen találkoztak a mohó szemek. Kis Varga is széjjelnézett az ismerősök között és egyikre is, másikra is odarikkantotta, hogy jó lesz ez is, meg az is. Hogy odahaza, vagy esetleg a roboton, alkalmasabb emberek is vannak, arra nem gondolt senki. Kicsire nem nézünk, mindegy, csak menjen a dolog, legyen ki a létszám. Igy történt,

hogy valaki, akire rámondta Kis Varga, hogy az is jó lesz egynek, visszaadta a szót, Varga János is jó lesz egynek.

Rácz András, az elnök, a szent demokrácia nevében bele nem szólt volna, ne mondják, hogy visszaél elnöki hatalmával és ő jelöli az embereket, hadd válasszon a nép. Balogh István meg, akinek szintén annyi volt a politikai gyakorlata, hogy néhányszor megverték a csendőrök, mert ki merte nyitni a száját a munkaadók és hajcsárok ellen, arra ügyelt, hogy akit megválasztottak, azokat beírja a névsorba.

Ment a dolog most már szaporán és a harminc ember között Suli Kis Varga is bizottsági tag lett.

•

Nem veszítettek vele semmit, inkább még nyertek, mert hasznossá tudta tenni magát. A névjegyzéket ugyan nem lehetett rábízni, mert nagybetük és a kisbetük mikénti használatát már elfelejtette és a rubrikákban is összekeverte az évek számát meg a gyerekek és a holdak számát, de adódott az ő számára feladat amúgyis.

Rendet tartott az ajtónál a tolongásban, néha belekiáltott a zajba: — Csend legyen emberek, nem a kocsmában vagyunk — vagy: — tegyük el a pipát, lefullad itt az ember! És ha valaki odaszólt neki, hogy te is szivod, megmutatta a félagyarán megemelve a pipát: nem ég, csak rágom, azt lehet.

És ha nagyon elfáradtak már az írásmunkában szokatlan kezek, vagy este sokáig tanácskoztak, hogy és miként kellene jól elosztani a földet, Varga János mindig kapható volt, hogy elszalad a kocsmába egy kis gégeöblítőért.

Ebben az időben a Kommunista Párt tagja volt, de csak óvatosan, kellő távolságban, hogy bármikor le lehessen tagadni, ha mégis szükség lenne rá. A hidőrző különít-

ményben való szerepléséről bölcsen hallgatott, de ha kérdezték volna, készen állott nála a felelet, hogy őt a Sárgacsizmás Szabó azért kényszerítette oda, hogy legyen neki tisztiszolgája, meg legyen, akit küldözgessen haza, meg a tanyájára, hogy hogyan menjen a gazdálkodás. De ő megszökött a hidtól, ő nem ment el az ejtőernyősök után vadászni sem, pedig ki volt adva a szigoru parancs, hogy mindenki fegyverre, hanem elbújt a nád közé — persze féltében, de ezt nem mondaná — és egyáltalán, ő a szomszédja ennek a Sárgacsizmásnak, de mindig gyűlölte világéletében.

Erre azonban nem került sor, kicsire nem néztek még akkor. Szegény ember ez a Varga, nyolc gyereke van, a nagyja már a fronton is volt és fogságba esett, az vesse rá az első követ, aki hiba nélkül való. Balogh ugyan nem sokra becsülte, Rácz András még annyira sem, ugrifüles embernek, gazdák hazugjának ismerték, de hát sok furcsa jószág van a Jóisten nyájában, elfér köztük ő is. Majd megjavul a demokráciában.

Igy történt, hogy Suli Kis Varga János tizenkét hold jó fekete földet kapott a földosztáskor. Megérdemelte, az volt a vélemény, mert fáradhatatlan volt a földigénylő bizottság szolgálatában, fáradhatatlan volt a dülők feljárásában, megtekintésében, meg a lánchúzásban és a cövekek leverésében. Nem félt se sártól, se víztől, se a sok gyaloglástól. Széjjeltaposott egy pár ócska csizmát, mire vége lett a földosztásnak, de sunyi kis örömmel állott meg a szép darab föld végén: Ez az enyém! Micsoda tanyát húzok én ide jövőre! — de ezt nem mondta senkinek.

Nem volt itt semmi visszaélés. Családra néztek, ez az osztó-igazság, neki ennyi föld jár. Azt pedig, hogy mint a bizottság tagja, maga választotta a földjét, mindenki magától értetődőnek tartotta eleinte. Hiszen annyit dolgozott,

lótott-futott és fizetést alig kapott valamit. Amire kijött a papirpengő a megyétől, pakli dohányra sem volt elég.

És amellett olyan szerény volt. A bizottság tagjai és más előljáró emberek a falualatti urasági földekből vették ki a részüket. Ő megelégedett vele, ha a Csatáry ur Szilvásmajorjából adják is. — Jó lesz nekem itt is, majd elbánok én vele, ha rossz föld is — mondogatta — ne mondja senki, hogy kiválasztottam a javát. — Ott a tanya mellett mindenféle gurdinyos földből, még egy darab disznóturásos gyep is jöhet hozzá. Igaz, hogy a fele jó erős lucernás. De azt már ki kell szántani, mert öreg. Az is igaz, hogy a cselédek motyogtak érte, hogy miért jönnek ezek a falusiak ide a tanya alá, amikor ott vannak kinn a nagy százholdas táblák, de csak maguk között. A bizalmijuk a bizottságban a volt béresgazda, Török András jóba lett Suli Kis Vargával s ott mellette kapta a részét a volt lucernásból.

A faluban ugyan voltak, főleg az ismerősök közt, akik irigykedtek rá, hogy ez a csoszoli Varga, ez a makkkopáncs, ez a futrinkabogár tizenkét hold földet kapott és még meg a jó kövér tanyamellettiből, dehát erre nem volt mit adni, mert az emberi mohóság és irígység mindenkiből kitört; mindenki a másét szerette volna, mert hátha az jobb és többet terem.

*

Suli Kis Vargára hát felvirradt a demokráciában. Ügyes ember volt és nem sajnálta a fáradságot, a közügyek terén sem. Csak abban nem volt ügyes, hogy olyan sok gyerekük volt, de annak sem ő volt az oka, hanem a felesége, aki — neki legyen mondva — olyan, hogy ha csak ránéz is vagy megsimogatja a kötőjét, mindjárt egy gyereke van.

De most még ez is csak szerencse, mert akinek kevés

MAGYAR KÖNYVTÁR N. V.
KULTÚROSZTÁLY

gyereke van, az csak hat-hét hold földet kap. Mit lehet azzal kezdeni? Tanyához kevés, faluból kijárni sok. De tizenkét holdra már rá lehet építeni és meg lehet rajta fordítani nemcsak a pulykát, libát, hanem a malacfalkát is. Mellette ott a tanyaudvar, egy csomó rim-rommal, parés parlagokkal, oda is eljárhat a jószág, hiszen az közös, mert osztatlan maradt a földmívesszövetkezet kezén.

És arra is jó lett a sok gyerek, hogy amikor később, már csak a másik esztendőben elhatározták, hogy a tanyát elbontják, mert már ugyis elhordják, mint nagycsaládu ember, ő is kapott bontási anyagot. Egy tizenkétholdas újgazda nem lakhatik egy százöles portán egy olyan zugban, ahol egy tisztességes rakott szekér nem fér be, mert kétoldalt a gazdák fáiban megakad. És különben is a szűk udvaron nem tud megfordulni a szekér és nem fér oda egy kicsi istálló sem, nem is beszélve a góréról, széna- és szalmakazlakról. Egyszóval a bizottság elismerte, még Balogh István is, meg Rácz András is, hogy ennek a futri Vargának épületanyag és új házhely kell, mert nem fér a zugban és parázson vannak a gyerekek a házában.

*

Az idő telt és hol ilyen, hol amolyan volt. Az ég is egyszer tiszta volt, máskor bárányfelleges, harmadszor már eső is esett, termett is úgy ahogy, mindig valahogy, de annyi tény, hogy Suli Varga kiköltözött a Varga-zugból és pedig egyenesen a saját tanyájára.

De nem adták el azért a kis öreg házat sem. Legidősebb legényfia, Gabri, hazajött a fogságból, megnősült és az maradt ott benne.

Lova már volt kettő is. Az elsőt úgy szerezte, ahogy abban az időben az ügyes emberek lovat szereztek. Elment valahová és egy hajnalon, hazavezetett egy lovat. Jótestü, hóka ló volt, de sántított egy kicsit és olyan sovány volt,

hogy a tarisznyát fel lehetett volna a csipejére akasztani. Mindegy, majd ő kigyógyítja és feljavítja. Akkor még nem voltak meg a kerítések és egy kis lucerna, répa, meg abrak is került a lónak.

Ólja nem volt, de jött már a nyár s nem is kellett, őszre meg épített neki vályogból, sárból egy ideiglenes szállást és kórót, szalmát rakott a tetejére. Ha már az embernek egy lova van, behordja az magának a takarmányt is, óljához az építőanyagot is.

Sokan gyanusították, hogy lopta a lovat. Nem volt igaz, mert vásárolta; paksusa is volt róla, meg is mutatta néha. Az áráról ennyit is mondott, annyit is, az igazság az, hogy pálinkáért vette, a pálinkát meg úgy találta. Valamelyik kerítésnélküli gazdaudvaron ásogatni kezdett a gyanus helyeken és szalmás korsóban pálinka, kis hordóban bor került elő.

Szekeret is hamarosan szerzett. Innen is egy kerék, onnan is egy kerék, a szinekben és a Szilvás-majorban, a paréj közt annyi ócskaság van, ellökött szerszámok, saroglyák, szekéroldalak, ekék, boronák, úgy sem jók már azok semmire és hát szemesnek áll a világ: Suli Kis Vargának szekere is lett. Ha pedig az embernek egy lova van, majd szül az másikat is. Nemcsak úgy, hogy megellik, mert arra éveket kell várni, hanem hát kevés a faluban a ló és az ökör, drága a fuvar, az ember ennek is visz valamit, annak is, ez is fizet valamit, amaz is, aztán jövésében, menésében itt is fellök a szekérre valamit, amott is, eladja, elcseréli, igy lassan észre sem veszi, összegyült megint egy lóra való.

Igy fiadzott a butykosért szerzett ló másikat, aztán borjút, tehenet, anyakocát, mindent: Suli Kis Varga gazda lett.

A földigénylő bizottságtól, amikor ki lett osztva a föld, távolhúzódott egy kicsit. A nép időnként felforrt, akiknek kevés vagy rossz föld jutott, vizsgálatot kértek, jegyzőkönyveztek, megint elmentek, itt-ott javitottak valamit, a nagyon siróknak és a nagyon veszekedőknek betömték a száját, de ez Suli Vargát nem érintette. Néki nyolc élő gyereke van, neki jár, amit kapott: a föld is, az épületanyag is, az új házhely is.

Közben a politika szele is fújt, fujdogált, hol jobbra, hol balra. A Szerdahelyi gróf tiszttartója is hazakerült nyugatról. Csatáry úr is és az elpusztított Schlésingercsaládból is előkerült valami rokon. Ezek mind azt mondták, a földből vissza kell adni, mert a törvény is igy mondja. Suli Kis Varga szorgosan fülelt. A tiszttartónak és Csatáry úrnak messziről köszönt és úgy, ugyanazzal a nézéssel tekintett a szemükbe, amellyel Balogh Istvánra és Rácz Andrásra nézett, hogy ne lehessen elfelejteni: ez a Varga János jóravaló ember. A Schlésinger-rokonnak meg a fülehallatára mondta egyszer, nem oda szólva, de oda címézve: — a nyilasokat mind fel kéne akasztani!

Egyetlen gondja volt akkortájban, 1945—46 őszén-telén, a nagy kisgazdapárti választási győzelem után, hogy a tizenkét hold foldet hogyan lehetne megmenteni.

És bár ügyes ember volt, akkor nem tudta megállítani az eszét. Ha az urakkal jóba lenne, neki meghagynák a földjét, mert a Varga az egy rendes ember, megérdemli. Ha a Balogh István hátamögött állna, az megvédené, hogy vissza ne vegyék. — De vajjon megvédi-e? Vajjon, nem verik-e le a kommunistákat? Nagyon rájuk jár a rúd. És hátha Balogh István már nem tartja őt hűséges embernek, mert az utóbbi időben nagyon elköntörfalazott?

Igy töprengett ezidőben Varga János és régi szemfülességét elővevén, el-elment a kisgazdapárthoz is. Nagyot

köszönt Sárgacsizmás Szabónak, mint régi ismerősnek, aki ott valami főember lett a pártban és együtt sopánkodott a hozzá hasonló gazdatámogató szegényekkel — mert többen is voltak — hogy mégsem helyes és nem igazság, hogy Kókai gazdának mind elvették a földjét és hogy a Szakmáryékét nem adják vissza csak azért, mert elmenekültek és nem érkeztek haza 1945 október 31-éig. Mert a grófét vagy a Schlésingerét elvenni, az mégis csak más, azok nagyurak, jöttmentek, idegenek, de Kókainak, Szakmárynak, Gazsónak, Bacsó Kelemennek és a többieknek minden ősük itt született, itt túrta a földet, nagyapám még együtt gyerekeskedett velük, együtt jártak velük az iskolába, sokat elmesélte — így adta a szót Suli Varga a Sárgacsizmás Szabóék kezére.

Ha valamelyik elvtársa kérdőre vonta volna, hogy mit keres a gazdák közt, ő, aki tizenkét holdat és tanyára való anyagot, lovat, szekeret kapott a demokráciától, akkor készen volt nála a felelet: azért mentem oda, hogy kihallgassam, mit beszélnek, mit terveznek, ne féljetek, én mindent megmondok nektek. Majd adunk mink Sárgacsizmás Szabónak is, Kókainak is, meg a tiszttartó úrnak is, ezt ni és ökölbe szorítva a kezét, meglendítette a karját, régi paraszti szokás szerint a lovat idézve.

*

Az idő megint telt. Nagy Ferenc megszökött. Sárgacsizmás Szabót elinternálták, mert sulyokos lett, a telekkönyvezés megkezdődött, a névsort beadták a megyére, benne a Suli Varga tizenkét hold földje és 600 öles házhelye. — Csak talán nem ejtik ki? — riadt meg néha, de aztán megnyugodott: hozzá a vizsgálatkor sem szóltak.

Mindenesetre megállapodott egy kicsit, eltemetkezett a tanyájában és kezdett ritkábban járni a Kommunista Pártba. Nem félt már a Balogh István szúrós szemétől és

nem is érezte szükségét, hogy jámborul a szemét keresse, lásd meg, hát én is itt vagyok: Kis Varga János.

Ehelyett időnként fel-feltűnt a Parasztpárt helyiségében és olyan otthonosan foglalt ott helyet, mintha mindig oda járt volna. Nem, nem a főhelyen, nem akart ő senkinek feltünni, sem hízelegni, csak úgy elvegyülni a többi újgazdák és néhányholdas régi gazdák között. Ide való ő, itt az ő helye.

A Parasztpártban lehetett ezt csinálni, a Parasztpárt: paraszt párt, aki paraszt, attól tagsági könyvet itt nem szoktak kérni, hisz ki tudja, kié van meg, amit 45-ben kapott, az egyikét elcibálták a gyerekek, a másiké vízhúzás közben beleesett a kútba, vagy gyüjtés, hordás közben kihullott a zsebből valahol a határban, a harmadiké megvolna, de úgy tesz, mintha nem tudna róla, mert két esztendeje nem fizetett már tagsági díjat és nem akar utána fizetni, inkább ha muszáj, újat vált, de azt is halogatja, egyszóval Suli Kis Varga itt igazán otthon érezheti magát, mert ő is régen fizetett tagsági díjat odaát.

Be mégsem iratkozik, mert Balogh Pistával nem érdemes bajuszt akasztani. Még a telekkönyvtől nem jött ki a végzés, az épületanyagnak sem tudja az árát, az UFOSzkölcsönből is jó volna részesedni, ki kellene cserélni a pálinkán szerzett öreg lovat is, fajkocák és a fajüszők osztásáról is híreket hoz a szél, egyszóval nem szabad elszakítani a szálakat. De ő azért már ide tartozik, a magasszőrű kisebb gazdák közé. Közös gondok, közös beszélgetések az első csikókról, első borjúkról, a földdel szerzett első termelési tapasztalatokról, minden ide köti. A kommunistáknál iparosok is vannak, meg mindenféle idegenek, úgy hallik már, a főjegyző is oda tartozik, pedig tavaly még kisgazda volt: Sárgacsizmás Szabóval súgtak-búgtak együtt. Suli Kis Varga azon az úton volt, hogy pártot vált.

Az idő telt, az esztendő fordult egyet, Suli Kis Varga már a házhelyén is épített, mert azért egy gazdaembernek a faluban is háza kell hogy legyen. Ha hazahajt a faluba, a vargazugi portára restelkedik menni, se istálló, se takarmány, se semmi: egy gazdaember nem szoronghat egy ilyen tenyérnyi portán. Hiszen, ha a lovakat az udvaron kifogják, majdnem a pitvarban van a faruk.

De ott az új telepen sem érzi jól magát. Nagyon irígyek az emberek. Körül rajta csupa semmitlen, vagy egylovas, egytehenes szegényember lakik. Tulajdonképpen neki már a Nagy-utcán vagy a Templom-utcán volna a helye, a gazdák közt, mert a tizenkét hold be van telekkönyvezve a nevére, de azonkívül is dolgozik még felibe és bérletbe ugyanannyin. Asztagja, szalmakazla, góréja, minden ugyanolyan, mint az igazi gazdáknak.

Emellett alkalomadtán megfelelő társaságban nem felejtkezik el az érdemeit hangoztatni, hogy mit tett és mit szenvedett ő a demokráciáért és hogy most is, amit termelünk, az az országé, mi termelők, emeltük fel Magyarországot.

Be is nevezett a termelési versenyre, mintagazda akart lenni, mert úgy hallik, ott is csurran valami. Azt is mondják, aki mintagazda lesz, szép jószágot, vetőmagot, pénzajándékot és érdemrendet kap és azt is mondják, de ezt már csak súgva, hogy aki mintagazda lesz, annak nem kell szövetkezetbe menni. Mert azt nem szeretné. Világéletében mindig irtózott a közösködéstől, mert őt ott nem nézték semmibe, hiszen nem bírta rendesen a zsákot.

Nagyon meg is neheztelt, amiért nem kapta meg a díjat és kitüntetést. Baloghék nagyon orrolnak rá. — A fene egye meg ezt a futri Vargát, kiválasztotta magának a legkövérebb tanyaaljai földet, ahol trágya nélkül kétszer annyi a termés, mint kinn a határban és most még díjat is

akar kapni. Hisz kinevet a világ, ha még Suli Varga is mintagazda lesz — így gondolkoztak róla.

Titokban, magaféle emberek vagy igazi gazdák közt, súgva el is panaszolta, hogy 18 mázsa búzája termett, meg 22 mázsa árpája, a cukorrépája meg már tavaly is 200 mázsát adott és ő nem lett mintagazda. — Nincs igazság! — mondta keserűen. — Mit értenek ezek hozzá, hogy mi a termelés!

Persze most már mindenki tudja, hogy volt esze ennek a kis kotnyeles Vargának. Olyan földet választott, amelyik trágya nélkül is ontja a termést vagy tíz esztendeig, mert az uraság jószágának sok ganéja taposódott bele a tanya körül a földbe. Könnyű volna neki a versenyben elől lenni azokkal szemben, akik olyan földet kaptak, amelyekben annyi trágya van, amennyit a madár ráhullajtott. Ha a huncutsági versenyt megrendeznék, abban Varga első lehetne, így beszélnek már róla Balogh Istvánék is.

*

Amikor a traktorállomást felállították, ő is ott volt a tömeg közt, de most már nem tolakodott az asztalhoz, hogy észrevétesse magát és jámbor nézésével megint beletapadhasson a minisztériumi emberek szemébe. Nem, most lapult a nép között s ágaskodva fülelt, hogy mit mondanak a földről. A telekkönyvi végzés ugyan már a zsebében van, de ebben a világban az Isten sem ismeri ki magát. Hiszen ha abban a szövetkezetben ő lehetne az első, de érzi, hogy ez már nem lehet. Ő már öregszik is, meg aztán ő mégis csak Suli Kis Varga János. És mostanában nagyon sok az irígye. — De vajjon mit irígyelnek tőle? A földet? De hiszen azt a törvény adta, másnak is adott. Neki sok gyerek után több jár. Ki törődött övele, amikor azt a sok gyereket nevelni kellett? Ott zsenyegtek parázson a csepp házban,

felének sem volt csizmája, ócska kalapban, koszlott sipkában jártak — ki segített őrajta akkor? És, hogy jól terem a földje? Mert jól dolgozik, nem fekszik a fülére és a gyerekeket is folyton hajtja a munkába. Hogy a tanya mellett kapta? Hát miért nem kérte ott más is? De féltek a gurdinytól, meg attól, hogy a cselédek jószága kárt tesz a termésben, meg ellopják meg minden. Hát ő nem félt. Beleült a közepébe és megőrizte. Nem lehet a falu közeléből gazdálkodni. Vagy azt irígylik tőle, hogy rengőfarú lovai vannak? Hát irígyeljék! Miért nincs másnak is olyan? Mert nem ért a lóhoz. Ő is irígyelte majdnem ötven esztendeig a Sárgacsizmás Szabóét, ha átnézett a keritésen. Micsoda lovakat és micsoda bikákat jártattak ott? Amikor a külföldi kereskedők lejöttek a Szabó-udvarra, ő a kerítés mellett hallgatta, hogy repkedtek az ezerpengők egy-egy jó csikóért. Mindig fájt a szíve, amikor a Szabóék lovait látta, amikor egy nagy szekérbe öt lovat fogtak és úgy hajtottak nagy teherrel is, hogy csak úgy gőzölögtek. A Sárgacsizmás Szabó lovai sohasem akadtak el. Akkor ő is így sóhajtott: Mikor lesz nekem ilyen lovam, csak kettő is! Most van, és sóhajtson az, akinek nincs.

Igy füstölgött Suli Kis Varga és nem találta a helyét. A Kommunista Pártba el-elment, de érezte, hogy hidegen néznek rá. Hiába akar már Balogh Pista szemébe nézni, az elkerüli az ő jámbor tekintetét. A fiatalok meg, akik nem tudni, honnan kerültek Balogh mellé, pártiskolások, és másfélék, érezte, ellenségesen nézik, vagy kinevetik.

A Parasztpártba elmenne, el is megy néha, de hát a fene tudja, azt mondják, egy az a Kommunista Párttal, és hát, Rácz András őt mindig lenézte. Visszamondták neki, hogy Rácz egyszer azt mondta róla: — Ez a Suli Varga egy rongy ember

A kisgazdapártban sem tudott otthont verni. Sárga-

csizmás Szabó, aki ismeri őt, az internálás óta visszahúzódott, nem jár a pártba, a többiek meg gyanakodva néznek rá, hogy kémkedni megy-e vagy hozzájuk húz.

Kínjában már a templomba kezd járogatni. Pedig azelőtt ritkán ment oda. Csak nagy ünnep, temetés, vagy esküvő alkalmából egyszermásszor. Most szépen, szerényen a gazdák háta megett foglal helyet. Énekel is a többivel, de csak a száját tátja ki és az á, ó, ú, é, í magánhangzókat fújja, mert nem tudja az énekek szövegét. Előtte van ugyan a zsoltár, keresgeti is benne a táblára kitett számokat, de annyira elfelejtette, amit az iskolában a római számokról tanult, hogy mire megtalálja és kiszámítja, hogy melyik mit jelent, mindig túléneklik a keresett éneket. De mindegy: most már minden vasárnapon és nagyünnepen elmegy, mert nincs más igazság a földön, csak az Istené, mint ahogy a tiszteletes úr mondja:

*

A kalapja még mindig csajka, mert rááll a keze a húzogatásra és nyári időben most is kinn hál a tornácon, vagy a tanya mellett. de valamivel jobb már a kalap, nem nyövi annyira ócskára. A felesége és gyerekei sem öltöztek még ki, mert ki győzne a mai drága világban annyi népet jól felöltöztetni, hiszen előbbrevaló az új szekér, a vetőgép, az új ház, hízókutrica, tengerigóré, krumpliverem, meg minden, ami a gazdasághoz kell. Meg aztán irígyek a szegények és a jó ruhát látják meg legelébb. Suli Kis Varga nem veszti el a fejét: nem szereti, ha nagyon meglátják rajta a gazdagodást. Most kedvetlen egy kicsit ehhez a világhoz, lapul, kullog, tájékozódik, a szeleket szaglászsza. — Lesz, ahogy lesz, de a Varga-zugból kiszabadult: a többit majd meglátjuk — gondolja magában és fut a dolga után, de fülét-szemét nyitva tartja.

DANKÓ JÁNOS

I.

ÚGY A HABORÚ második felének kezdetén, pontosabban 1942 nyarán, Dankó János a fiatalabb Csatáry úr birtokán, Antalházán aratott ötven pár részesaratóval együtt. Csatáry úr, aki messze földön híres jó gazda volt és éppen ezért mindig fiatal és erős embereket válogatott s tehette is, mert volt miből, ekkor már kezdett beleúnni az olyan cselédekbe, akiket már ötödször-hatodszor — és mindig a legszorgosabb dologidőben — behívnak katonának és kiadta a parancsot intézőjének, Schricker úrnak, hogy olyan idősebb embereket fogadjon fel béreseknek, akik már túl vannak a katonakoron, de a munkát még bírják. A katonaköteles kor ugyan mindig terjedt, előbb csak 48 évig, de már a hatvannál tart s egyes gúnyolódók szerint rövidesen 80 évig, vagy pedig holtig fog tartani, de mégis több remény van arra, hogy az öregek itthon maradhatnak, mint a fiatalok, akik már most is oda vannak a Donnál, és a Brianszki-erdőben; vagy pedig a határokon és a laktanyákban rostokolnak.

És azt is hozzátette, hogy lehetőleg olyan nagycsaládú embereket fogadjon fel, akiknek növendék, de már munkabíró gyerekeik vannak, akikből fél-kommenciós cselédeket és mindig kéznél lévő napszámosokat is lehet kapni, mert

a háborúra való termelés mindjobban növekszik, a munkaerő pedig kevesbedik. Ezenkívül pedig a lakáshiány is erre szorította Csatáry urat, mert a bevonultak feleségei mind ott laknak a tanyában, az uraság nyakán, mint potyalakók és potyakommenciósok, akik csak szedik a bért, pazarolják a tűzrevalót, nyövik a házakat, de nem dolgoznak semmit, mert a férjük behívott katona és ezzel még egy kicsit nagyra is vannak, hiszen mint frontharcosok hozzátartozói az állam védelmét élvezik és a szájas Mecskei, a nyilasvezér uszítja is őket, azzal, hogy: — ne féljetek Csatárytól, majd elbánok én vele: zsidó a felesége.

Új cselédeket hát csak olyanokat fogadhatnak, akik sok munkást hoznak. Így egy szobában két-három olyan béres is elfér, akiknek egy anyjuk van, egy kemencében sül nekik a kenyér és egy katlanban fő az étel. A költségek csökkentésének és a jövedelem növelésének ilyen apró lehetőségei is vannak és a jó gazda ezeket sem veti meg.

A lakáshiány megszüntetésének ugyan lett volna egy módja: cselédházakat építeni. A háborús jövedelemből telt volna erre is. De Csatáry úr okos és előrelátó ember volt. Úgy gondolkozott, hogy nem érdemes már építkezni, amíg vége nem lesz a háborúnak. Ki tudja, mi lesz itt? Le is bombázhatják, fel is perzselhetik, lázadó parasztok el is foglalhatják. Inkább csak maradjon az a pénz, aranyban és dollárban, bankársógora tanácsai szerint.

Csatáry úr ugyan mint a legtöbb földbirtokos, angolbarát volt, ami azt jelenti, hogy olyasféle Bethlen-párti ember, aki liberális is egy kicsit, amennyire egy magyar úrral összefér, konzervatív, jó nagyon, amennyire a földbirtoka és úri esze parancsolja és fasiszta is annyira, amennyire pillanatnyi érdeke diktálja és a felesége családja elbírja. Eddig még minden rendszer talált Csatáry úrban annyit, amennyire a rendszernek szüksége volt és Csatáry is

minden rendszerben talált annyit, amennyire szüksége volt ahhoz, hogy a birtoka, a hajdani nagy Csatáry-vagyonnak, bankár feleséggel megszilárdított maradéka megmaradjon. De azért nem volt stréber, mert igazi úr sohse stréber; ő csak annyira igazodott minden rendhez, amennyire a rend igazodott őhozzá.

Az angolokban hitt hát nagyon erősen és nem a német győzelemben s ha a gazdaságán kívül valami érdekelte, az elsősorban az volt, hogy sikerül-e Kállay Miklósnak, ennek az igazi jó magyar úrnak, földön, vizen vagy levegőben (az volna jó, ha mindenütt) idevezérelni az angolokat, mielőtt a szovjet hadsereg beérkezne.

És miközben ezt várta, a németekkel való nagy üzletekben, a szerződéses sertéshízlalásban, az olajosmagvak, ipari növények termelésében is résztvett, mert hát ez hazafias kötelesség és az egymást váltó magyar fasiszta kormányoknál is elérte, hogy katonatiszt létére a hadkiegészítőnél maradhasson, jó gazdasági beosztásban. Nem volt ez visszaélés, éppen csak, hogy belátták az illetékesek, hogy az államnak is az az érdeke, hogy a hadsereg gazdasági ügyeit hozzáértő gazdák irányítsák. És hogy ez azzal az előnnyel járt, hogy mellékesen a saját gazdaságát is elvezetheti, ez megint kettős haszon. Az egyik az államnak, mert többet termel a földjén, a másik neki, mert a termények ára mégis csak az övé.

De akármennyire is hitt Csatáry úr az angolokban, annyire mégsem hitt, hogy nagy költekezésekbe merülhetett volna. Úgy gondolkozott, hogy ezek a vörösök olyan rejtélyesek, annyira kiszámíthatatlanok, hogy jobb, ha várunk. Építkezni ráérünk akkor is, ha majd vége lesz a háborúnak és az utána következő zűrzavarnak és a magyar földbirtokososztály még ezt a válságot is megússza, mint ezer év óta még mindig. Inkább nagycsaládú cselédeket

fogadott és hónaposokat, meg lengyel hadifoglyokat hozatott, akik sokan elférnek egy hodályban.

De így jutott aztán Dankó János ahhoz, hogy életében majdnem először nem ő jelentkezett valahol munkára, hanem őt szólította fel Török András, a béresgazda, hogy nem volna-e kedve cselédnek állni.

Török András már az aratáson és cséplésen látta, hogy Dankó János igazi cselédnek való ember. Nem várja minden indításnál, hogy szóljanak neki, hanem amikor eljön a sora, indul magától. Keveset beszél, képes egész napon át szótlanul húzni a kaszát, vagy emelgetni a villát; munkaközben a dolgára ügyel; nem cigarettázik, hanem pipál s azt is elrágja órákig hidegen. Ha rágyujt, akkor ég és füstöl a pipája, mint egy kazán, nem alszik ki és nem köpköd és nem gyujtogat lépten-nyomon, mint némely hidegszájú ember. Pipája, gyujtója, dohányzacskója mindig rendben van, nem jár munkaközben szomszédtól-szomszédhoz, hogy egyiktől dohányt, a másiktól tüzet, harmadiktól pipaszurkálót kérjen, mint némely rossz cselédek szokták, akik nemcsak maguk lopják az időt, hanem a többit is akadályozzák a munkában ezzel. Ha nincs dohánya, ami megesik, mert nagyon szegény ember, akkor hallgatagon tűr és hidegen rágja a pipaszárat. Mióta érzi az ereje gyengülését, még szótlanabb és csendesebb, mint azelőtt, a harmincas évek ínségmunkás és ingyenleveses nyomorúságában volt.

Emellett sok gyereke van, kisebb-nagyobb, őszi-tavaszi. Van azok közt már katona is, de jut marokszedőnek, törekhordónak, vízhordónak és még napszámosnak is marad. Meg is mondta Török András az intéző úrnak, hogy ő ezt a Dankót megfelelőnek tartja. Ötvenen felül van, katonának nemigen viszik, mert a jobbkezén három ujja hiányzik, levágta a szecskavágó, de a kaszát, villát ettől még jól fogja és az ostornyelet is meg tudja markolni.

Az intéző erre azt mondta: — Jól van, Török, a maga dolga, csak arra vigyázzon, hogy tolvaj ne legyen, mert tudja, hogy az úr ezt nem állja...

Ekkor aztán Dankóhoz fordult, aki éppen a zabszalmakazal alapját vetette meg és takaros villákkal gyűrte, igazgatta a lába alá az elevátorból nagy butykákban ömlő szalmát.

— Te, János (mindenkit tegezett, aki fiatalabb volt nála), mondanék én neked valamit: gyere hozzánk hónaposnak. Minek cipelnéd a tarisznyát egyik tanyáról a másikra, mikor itt állandó helyed lenne. Ha aztán megszereted, évesnek is maradhatsz. Hidd el, most érdemes cselédnek lenni. Ez biztos kommenció, nem jegyes kenyér. A jószágnak is ára van, malacból, csirkéből most pénzt lát a cseléd-ember, nem úgy, mint a háború előtt...

Dankó János egy szót sem szólt, még annyit se, hogy: mi? — csak ránézett Török Andrásra és beleöltött a szalmába, mert egy pillanat alatt nagy halom nőtt az elevátor alatt. A béresgazda azért volt itt, hogy a takarmányszalma takaros kazalba rakódjon, be ne ázzon és Dankó János igyekezett ennek eleget tenni, mert ha a gazda beszél is, azért a szolgának a dolgán legyen a szeme.

— Gondold meg János — folytatta a béresgazda. — Neked sok gyereked van, ketten vagy hárman is szolgálhattok, két-három kommenció, ugyanannyi darab tengeri-föld, a többi gyerekek meg napszámba járhatnak télen-nyáron, mert itt sok a dolog... Aztán meg, tudod, az úr mégis csak katonatiszt, a gazdasági hivatalnál van, amikor behívják... innen könnyen nem viszik el az embert hadimunkára, mint a faluból szokták... Jó hat ökröt adok neked, a Sipeki Bálinté volt, oda van az szegény, valahol Oroszországban...

Dankónak szeget ütött a fejébe ez az ajánlat: a béresgazda mond valamit. De egyelőre csak annyit felelt: — Ahhoz még másnak is szava van.

— Kinek?

— Az asszonynak. Hátha nem akar tanyára jönni

— Eh — legyintett Török András — az asszony? Az oda megy, ahova te viszed Jól néznénk ki, ha már az asszony is parancsol...

Ez azonban valóban csak kibúvó volt, hogy Dankó gondolkozhasson a dolgon.

És szalmarakás közben számot vetett magával. Ötven éves elmúlt, nincsen semmije, csak a sok gyerek. A harmincas években a nagy éhségben eladták a rossz öreg házat és fèlélték az árát, illetve azt a keveset, ami az adóhátralékok levonása után megmaradt. Azóta hol itt, hol ott lakóskodnak, ami valóságos átok ennyi gyerekkel. Itt lakás is lenne, tengerifóld, disznótartás, hátha csakugyan sikerülne mégegyszer, öreg napjaira házat venni a Gyepsoron, vagy építeni az Újtelepen.

Hiszen volt már ő cseléd kétízben is. Mindig hazament, mert mindenütt szegény a szegény. Nem volt ára semminek, a jószághoz sem volt szerencséje: mindig megdöglött.

De hátha most jobban lesz, igaza van a béresgazdának, nem érdemes tanyáról-tanyára cipelni a tarisznyát.

De ez csak a kisebbik ok. A nagyobbik az, hogy ezen a nyáron már nagyon érezte, hogy öregedik. A fiatalok oda vannak a háborúban, az öregebbekre sok nehéz munka jut. A jegyre adott zsír kevés, az olaj meg nem ad erőt az emberbe.

Észrevette a nyáron, aratáskor, hogy már nem bírja úgy a kaszát, mint régen. Nehéz gazban, dült búzában liheg a tüdeje és gyengülnek a karjai Cséplésкor meg előfordult,

hogy alá kellett állnia a zsáknak, nem lehetett félreállni, mert nem voltak már fiatalok és nem akarta azt se hinni, hogy ő már nem zsák-alá való ember. Vitte-vitte a zsákot rogyadozva, de egyszer csak belereccsent a derekába, napokig fájt utána, annyira, hogy pár napig lehajolni sem bírt és minden nagyobb villa szalmánál belenyilallott. Amíg a nagy fia, Jani itthon volt, az már azt mondta, ha zsákolásra került a sor: — álljék arrébb, idesapám, majd viszem én — de elvitték tőle azt a fiút is a háborúba.

A futkosást se bírja, a versengést se: elnyűtt, megöregedett. Feketére aszalt bőre alól csak kiálló vastag csontjai és durva, görcsös izmai mutatják a hajdani erőt. Éppen ezért öregedő parasztok módján ő is, amikor érezte, hogy már nem mindenütt tud helytállni, mert nem bírja a fiatalabbakkal a tempót, akkor egyenletes és alapos munkával, állandó szorgossággal helyettesítette az erőt. A »többet ésszel, mint erővel« bölcs tanácsát az ember akkor kezdi igazán megérteni és követni, amikor már kevés az ereje és hiábavaló a bölcsesége, mert a munkáltatónak csak az erő kell, észt majd ők adnak hozzá.

Azt is érzi, hogy a gyomra, híres jó gyomra is gyengülni kezd. Ez a gyomor, amelyik azelőtt megemésztett mindent, amit belevetett, lett légyen az kukoricakása, dercegaluska, avas szalonnabőr, féligfőtt birkahús, marhadagadó, tökbélű görögdinnye magvastól, éretlen alma, vagy féligsült gyengetengeri, most néha-néha engedetlenkedni kezd. Sokszor fáj és csikaródik minden érthető ok nélkül és nem tudja kitapasztalni a szeszélyét. A nyáron már, ha nem volt paprikás-borsos pálinkája, nagy fej vöröshagymákkal orvosolta. Néha használt, néha nem, de az erejét mindenképpen elvette, mert ilyenkor elment a lábából az erő, reszketni kezdett az ina és nem birt el egy zsák búzát, de már még a rudas és a kéve is nehéz lett.

A kubikostaligáról meg beszélni se lehet. Annak ilyenkor mellé kellett ülni.

— Mégis — így gondolkozott a Török András ajánlatán — könnyebben elballagdálok az ökör mellett, eljárogatok az eke után, elkucorgok a szekér deszkáján, vagy elüldögélek a vendégoldalon. Hiszen nálamnál gyengébb és elnyűttebb emberek is egész kommenciót kapnak, mert helyt tudnak állni, ha a zsáknál nem is, de az ökör mellett.

Szombat este, odahaza, nekifordult Sárinak, a feleségének:

— Megyek béresnek, Csatáryhoz...

Sári mindig mindent ellenzett, amit Dankó akart, ezt is ellenezte.

— Te mehetsz, de én nem megyek. A fene ott egye meg Csatáryt az ökreivel, meg a piszkos putrijával... Négyen laknak egy pitaron...

Dankó körülnézett az avas és süppedő házon, amelyikért öt mázsa búza lakbért fizettek.

— Tán ezt a kastélyt sajnálod itten? Ilyet ott is találsz!

•

Erről egyelőre nem esett több szó. Meg kell a dolognak érni. Még nem is időszerű, mert először hónaposnak áll: ki akarja próbálni a helyet.

És azalatt, amíg ott hónaposkodott és levette a felesége válláról a mindenheti tarisznyarakás nehéz gondját, mert a hónaposoknak némi kommenciót is adnak, az asszony is, megbeszélgetvén a szomszédasszonyokkal és az ismerősökkel, belenyugodott a kiköltözésbe, sőt már jókedvvel és reménységgel ment a tanyára. A faluban minden jegyre van a szegénynek, még a kenyér is, ha nem keresett újig valót. Egy fia már oda van katonának, másik ket-

tőt leventére hajtják, mégis jobb lenne tán a tanyán, ahol mérik a kommenciót és minden gverek keres és ahol, ha az úr közel van is, de messzebb van az állam, amely ilyenkor, háborúban, nem hagy békét a szegény embernek. És még egyszer felcsillant előtte is a már többször füstbe ment remény, hogy hátha sikerülne most, öreg korukra, egy házravalót összekaparni.

II.

Itt érte Dankóékat, kinn a Csatáry-tanyán, a felszabadulás. Az úrék elmentek, az intézők is elmentek, a tanítóék is elmentek, a lengyel foglyok szétszóródtak, nem maradt a tanyában a fejesek közül senki, csak Török András, a béresgazda, Pigniczki úr, a kulcsár és Szladek úr, a főgépész.

Az egész telet úgy töltötték el, mint a többi tanyákon. A kilencszáznegyvennégyes nyár bőséges terméséből maradt minden annak a kevés jószágnak, amit a menekülő urak után még a németek is meghagytak. A gulyát elhajtották, a juhnyájat elhajtották, a disznókat leöldösték és teherautóra hányták és a lovak és ökrök közül is elvitték a javát. Csak azok maradtak meg a tanyában, amelyek sánták, betegek, agyonhajszoltak voltak és amelyeket az elhajtott cselédek később, az oroszok bejövetele után, visszahoztak.

A kulcsár és a béresgazda azon a télen úgy osztották a takarmányt és úgy mérték a kommenciót, mint azelőtt, legfeljebb sokkal bőkezűbben és kicsire nem néztek. Ha valaki ugyan nagyritkán hazament a messze lévő faluba, mindig azzal a hírrel jött ki, hogy más rend lesz; megszűnik az úri világ. A faluban már felállott a Nemzeti Bizottság, meg a Kommunista Párt, de itt nem volt senki, aki

megváltoztatta volna a rendet. Pigniczki volna az egyetlen, aki tehetne valamit, neki újság is járt. Igen, csakhogy az nyilas újság volt és Pigniczki ezért is szurkolt. Mert igaz, hogy később, Sztálingrád után, ezt a hibát igyekezett jóvá tenni az angol rádió hallgatásával és a németek ellen való rémhírterjesztéssel, amik nem is voltak rémhírek, csak az urak nevezték annak, de mégis, nem tartotta tanácsosnak, ilyen hamar kibújni a napra.

Ehelyett közösen igyekeztek fenntartani a rendet, hogyha Csatáry úr mégis visszajönne, szó ne érje őket. De minden más eshetőségre is jó az, ha fenntartják a tanya rendjét, mert ha az állam veszi át a birtokot, mint ahogy a kommunistákról híresztelik, hogy ott minden az államé, akkor is a javukra írják, hogy itt csak másik gazda kell és megyen minden a maga útján: együtt a birtok és a cselédek is a helyükön vannak.

A földosztásról egyelőre még keveset beszéltek, mert tisztázatlan volt a helyzet és egyéb bajok is jöttek. A faluból, ha ki-ki is jöttek az előljáróságtól, csak terményt és jószágokat vittek. Inkább az uraságét, mint a magunkét: ez volt a Nemzeti Bizottság elve.

•

Itt maradtak hát Dankóék is a tanyán. Nincs is hova menni, mert a faluban nem lehet lakást kapni. Ennyi gyerekkel meg nem lehet se rokonnak, se ismerősnek a nyakára telepedni. De nem is érdemes hazaköltözni, mert ott mindig menni kell hadimunkára, ide meg ritkán jön a kézbesítő, mert messzi van a tanya és rossz az út. Aztán meg itt mérik még egyelőre a kommenciót is.

Ültek hát a tanyán és várták, hogy mi lesz. Dankó annyira megszokta, hogy mindennap dolgozni kell, hogy reggelente korán kel és a reggeli ricsaj,

anyai veszekedések és gyermeki sírás-rívások, öltözésen, mosdáson, fésülködésen és ennivalón való marakodások elől mindig kiment az ólba és a megmaradt néhány rossz ökröt etette, gondozta, tutorozta, több más, idősebb cseléddel együtt.

A cselédházban ugyanis nincs hely felnőtt férfi számára. Ezek a lakások úgy épültek, hogy a cselédnek az ólban a helye és azt a zajt, zsibongást, veszekedést, ami itt van, meglett ember nem is bírja ki.

Künn az ólban csak az ökrök csörgetik a láncot, összeütik a szarvaikat, sünyölőznek a jászolfához, vakaróznak, a saját oldalukat, vagy egymásnak a fejét, nyakát nyalják, kérődznek és ha lefekszenek, nagyot sóhajtanak, hogy körülöttük megleng az áporodott levegő.

A cselédek hát a jászolfákra, zabosládákra, dikókra ülnek, pipázgatnak, hallgatnak, vagy csendesen beszélgetnek. A beszélgetéseken a háborún kívül, amelyről keveset tudnak s közvetlenül csak az érdekli őket, ki jött már haza s ki maradt oda — a szokásos béres beszédek folynak: milyen ökör, milyen gazda, milyen kutya, milyen ostor, milyen villa, egyiké, vagy a másiké. Ha a béresgazda, vagy az első béres nem kiabál, ha az intézőtől és Csatáry úrtól nem kell rettegni, akkor a béresembernek a legjobb helye van az ólban, az ökör faránál.

Ezektől az uraktól pedig most már nem kell rettegni: nem kiabálnak többé. Az úrékról még semmit sem tudnak, a béresgazda meg azon szurkol, hogy vajjon elfelejtik-e a béresek a sok anyádistenit, a pofonokat és a görbebotot.

Szerencsére a béresek, úgy látszik, elfelejtik. Annyi új baj jött rájuk az utóbbi időben, hogy a béresgazda bűnei lemerültek a mélységbe, a többi bántalmak közé, amelyekkel az élet és a cselédsors a szegényembert sújtja. És a béresgazda óvakodott is attól, hogy a feledésbe merült

bűnöket feltidézze. Olyan szépszavú, takaros ember lett, mintha már az anyja is ilyennek szülte volna. Pedig azelőtt, messze a tanyavilágban, az volt a híre, hogy vasvillával vették el az anyja alól.

Persze közbejátszott ebben a kölcsönös jámborságban az is, hogy a cselédek még nem tudták, hogy mi következik, milyen világ lesz itt. Azzal az ösztönös óvatossággal, amellyel a világ minden szegény parasztja él évezredek óta, ha nem tudja, hogy milyen rendhez igazodjék, összebújtak, mint az árva malacok és várták az idő fordulását. Nincs ugyan urasag, nincs gazda, nincs úr, nincs törvény, de ők tudják, hogy majd lesz és ezért jobb még meghúzódni. Parancsolókban még sohse volt hiány, mióta világ a világ: így tudja a cselédember.

Különben is a faluból mindenféle hírek jönnek. A harcok ugyan már elhúzódtak, de a repülők még járnak és néha-néha nagy dübörgés hallik arról nyugat felől. Egyesek azt mondják, hogy a Tisza jegét robbantják, de mások meg azt suttogják, hogy visszajönnek a németek, már megint a Dunánál vannak, mert Hitler megindította a csodafegyvert.

Egyszer aztán, már úgy március második felében, amikor a cselédek már nyugtalankodni kezdtek, mert szikkad a föld, szántani, vetni kéne, de a kulcsár és a béresgazda még most sem intézkednek, új hír jött a tanyára: elosztják a földet. Az új kormány, amelyik Debrecenben van, meghozta a törvényt, ki is van hirdetve és már várják is a kiküldötteket, akik majd megmutatják, hogy kell szétdarabolni a földet.

A tanyaiak természetesen Török Andrást és Pigniczkit küldték a földigénylő bizottságba. De csak felváltva, mert egy tagot kértek tőlük. Azért felváltva, mert ha az egyikkel elégedetlenek voltak a cselédek, a másikat küldték helyette.

Ilyenkor az, amelyik otthon maradt, mindig nagyokos lett, mert mindig azt mondta, hogy nem így, hanem amúgy kellett volna. A bizottságban azonban mindegyik gyáva volt és nem mert szólni a cselédek érdekében. Az egyik azért hallgatott, mert béresgazda volt és attól félt, hogy eszébe juthat valakinek a nagy hangja és a görbebotja, a másik, Pigniczki, meg azért nem mert szólni, mert nyilas újságot járatott és attól is félt, hogy sok embernek, sok volt részesaratónak eszébe juthat a pondrós szalonna, a molyos liszt és az egérhúgyos kása, amit ő méregetett ki.

Igy történt aztán, hogy a cselédek földjét többször is újra kellett osztani és emiatt minden tavaszi vetéssel elkéstek, azután meg az aszály miatt a kései vetés ki se kelt. Igy történt az is, hogy a kevés őszi vetésből, ami közösbe maradt, alig hagytak a cselédeknek a falusiak. Igy történt, hogy a falusi földosztok egészen a tanya alá furakodtak, kiosztották a vetett takarmányt, az öreg lucernát, majd mind kiosztották maguknak és egy szemfüles ember, a Suli Kis Varga, a pásztorok tanyája, a kis Szilvás-major mellett, a kövér tanyaaljából foglalt le magának tizenkét holdat.

És így történt — bár a törvény világosan megmondta, hogy a cselédek részét a tanyához közel kell kiosztani — hogy mégis Dankóék a külső határszélre szorultak, olyan messze a tanyától, hogy szemmel be se lehetett látni. Azon túl már csak a parasztgazdák földje volt, akik az idősebb Csatáry birtokából vették a földjüket parcellázás útján. A Dankó szomszédja, Szekeres Imre, hatvanholdas gazda volt, akinél Dankó valamikor már részesarató volt és aki nem nézte a munkásembert semmibe.

Az is így történt, hogy hiába tutorozta, gondozta Dankó János egész télen a megmaradt ökröket, az osztáskor neki egy se jutott belőle. Egyik részét elvitték a falu

siak, másik részét vissza kellett adni Csatáry úrnak, egypár darabot azok a cselédek kaptak, akik a tűzhöz közel ültek. Dankó Jánosnak már csak egy félesztendős üszőborjú jutott. Az is azzal az ürüggyel, hogy sok gyereke van, kell neki a fejőstehén. Igaz, hogy az soká lesz, amikor ez a borjú fejős lesz, de majd belenő. Ha már ötven esztendőt kibírtak úgy, hogy sohse volt tehenük, ezt a pár esztendőt még ki kell bírniuk.

A helyzet ugyanis úgy fordult, hogy amíg ők a földosztással bajoltak, Csatáry úr egyszer csak otthon volt. Sok szekérrel, jó lovakkal ment el, de egy hátizsákkal jött vissza.

Bizonyára kiderítette útközben, hogy ő tulajdonképpen sohse volt németbarát, hát hova a pokolba menne Hitler után. Az angolokat már hiába várja, oda vannak még a Rajnánál, a szovjet katonák meg már túlhaladtak a menekülő Csatáry-családon. És így, mert Csatáry Domokos jó hazafi, komolyan vette a Szózat szavát: „itt élned-halnod kell«, visszajött hát a saját földjére, egyelőre nem azért, hogy haljon, hanem azért, hogy éljen rajta.

Ezt annál inkább is tehette, mert a törvény, az ezer hold alatti birtokosoknak száz-száz hold visszahagyását rendelte el. Az ő birtokuk pedig csak kilencszáz hold volt.

Az is kiderült mindjárt, hogy Csatáry úr jó demokrata volt, hiszen közismert angolbarát. Ezt némely jobboldali kisgazdapárti politikusok írásban bizonyították is. De ha ez nem lett volna elég, a feleségének meg a polgári demokrata párttal voltak kapcsolatai. Sőt kiderült az is, hogy Csatáry úr már régi »szervusz« kapcsolatban van egy öreg szociáldemokrata vezetővel, aki azelőtt a megyei törvényhatóság tagja volt Csatáry úrral együtt. Igy az is kiderült, hogy milyen érték még egy könnyedén odavetett szervusz is: legkevesebb száz hold földet ér.

Igy alakult szépen a dolog a Csatáryék javára és a Dankóék kárára, mert a falusi földigénylők nem engedtek. Azok kiosztották a földből a maguk részét és hozzá mondták a jelszót: — »földet vissza nem adunk«. Viszont Csatáryék meg olyan igényekkel jöttek, ami egészen felkavarta a cselédek ügyét. Kiderült, a telekkönyv bebizonyította, hogy a Csatáry-birtok csak látszólag egy gazdáé, mert a valóságban többen is vannak hozzá. A birtok szanálásakor a feleségére irattak, cserébe a pénzhozományért, háromszáz holdat, azután a kölcsönt közvetítő bankársógor nevén is volt belőle kétszáz hold. Ezenkívül bejelentette Csatáry úr a földigénylő bizottságnak, hogy neki ellenállási érdemei jutalmául háromszáz hold jár és ehhez már a papirokat is megszerezte: az ügy most a nemzetgyülés politikai bizottsága előtt van. Ne osszák ki a földjét, mert rosszul esik, ha majd vissza kell adni. Ráadásul Csatáry úr be akarta beszélni a megyei tanácsnak, hogy ő tulajdonképpen parasztbirtokos, mert mindössze négyszáz holdja van és világéletében csak gazdálkodással foglalkozott. Nem parasztabb őnála a Nagycsizmás Beke sem, itt a tenyere: nézzék meg. És valóban a képe szélfútta, barna, a tenyere pedig feltört, hólyagos volt. Persze azért, mert kocsis híjján eleinte valóban maga villázott és maga hajtott, amikor hazajött és finom tenyerét feltörte a villanyél. Az igazi parasztét csak egyszer töri fel: gyerekkorában. Azután már csak kérges lesz egész életében.

A jószágokat persze visszaszedte. És megint csak a cselédektől, mert a falusiak nem adták vissza, amit elvittek. Azt üzenték neki: menjen érte. És Csatáry úr nem ment érte. Csatáry úr és a barátai jól ismerték és jól kezelték a törvényt. Nekik négyszáz hold jár — három neki, egy a sógorának — és az ahhoz való állat és felszerelés is megmarad, a többit vihetik. Csatáry úr ebből a rendszer-

ből is vállalni akarta, amire neki szüksége van és úgy látszik, a rendszer is vállalja Csatáryból, ami neki kell. Egész éven át tartott a viaskodás, miközben földek és állatok többször gazdát cseréltek a megyei és országos tanácsok változó határozatai szerint, amíg végül a nemzetgyűlés a sok bajok miatt, a kommunisták és a parasztpártiak javaslatára és a budapesti munkásság március hetedikei nagy felvonulásának a hatására, ahol félmillió munkás felemelt ökle adott nyomatékot annak a paraszti jelszónak, hogy »földet vissza nem adunk!«, egy olyan törvényt hozott, amely szerint a családi birtok egynek számít és a kiosztott földet nem kell visszaadni. Abban maradtak, hogy Csatáry úrnak száz holdja marad, hozzá annyi jószág, amennyi jár a megmaradtakból. Amíg azonban ez bekövetkezett és megjött a törvény, addig Csatáry úr, megsejtvén, hogy az intézkedés már nem az ő javára dűl el, eladogatta a fölös jószágokat, eladta még a traktort is egy szociáldemokrata cséplőgéptulajdonosnak, akitől nem lehetett visszavenni. A felesége meg Pesten maradt a bátyjánál, bekapcsolódott a dollár- és aranyszerzésbe és az így szerzett pénzből hozta rendbe valamennyire az udvarházát és a megmaradt gazdaságát. Még cselédeket is kapott hozzá, mert 1946 telére néhányan már beleuntak az iga nélkül való kínlódásba és visszaszegődtek az urasághoz, a földjüket is magukkal vitték és az úréhoz csatolták.

Dankót is hívta Csatáry úr, de nem ment. Ő nem azért állott be 1942-ben cselédnek, hogy örökké cseléd legyen, hanem azért, mert gyengülni érezte magát a kubikolásra és a versengős részes-munkára, meg azért, hogy a sok gyereknek állandó munkája legyen és végül, hogy hátha sikerülne egy kis házikóra valót összecsinálni.

Most aztán nemcsak házat, hanem földet is kapott. Ez a föld először kilenc holdnak és egy hold szőlőnek ígérke-

zett, azután a Csatáry úr nagy igénye miatt leszállt hét holdra, a végén mégis megállapodott nyolc holdnál és egy kis hold szőlőnél, amit négy holdba számítottak be. A ház pedig egyelőre a közös cselédház egy sarka, ahol eddig laktak, de az volt a rendelkezés, hogy el kell bontani és építsen magának belőle mindenki olyat, amilyet akar.

*

Az 1945-ös esztendő a Csatáry úrral való huzavonában telt el, a vitás földek jórésze szántatlan-vetetlen maradt. Embermagas gaz nőtt rajta, a tetejét, a virágokért a darazsak dongták, alul meg a gaz közt, szapora egércsaládok terjeszkedtek és befurkálták az egész földet, takaros kis járatokat taposván a mohosodó, korhadó gaz között. Sőt a gaz alatt még alagutakat is vertek. Csodálatosképpen utacskáik éppen olyan kanyargósak voltak, mint az emberi csapások és gyalogutak, pedig járhattak volna egyenesen is, dehát ki lát bele az egerek törvényeibe. Hiszen azt sem tudja senki, hogy miért járkálnak ezek annyit és jártukban mit csinálnak. Csak a hasuk után járnak, fogukat koptatják, vagy talán pletykálni járnak össze?

Az apró egérlyukak között néhol, hatalmas hörcsöglyukak is voltak, egyes és egyenes kanlyukak is és szétágazó családiak is. Az egyenes lyukak olyan mélyek voltak, hogyha az ember beledugta a villanyelet, elnyelte félig. A lyukakon belül pedig tengeriből és kórómagból vékányi magtárak voltak.

Ilyen egérjárta parlagból kapott Dankó János is jó nagy darabot a nyolc holdja közé. Ezt bizony most már csak gőzekével, vagy legalábbis hat ökörrel vagy nehéz traktorral lehetne jól megszántani, de ökör nincsen egy darab se, a kicsi Rózsi borjú meg nem bírja az ekét, még másodmagával sem. Vétek is volna ilyen gyerekkorban és éppen parlagszántással agyonnyomorítani. A traktort meg

eladta az úr, nehogy eszükbe jusson a cselédeknek, hogy az az övék lehetne, ha földmívesszövetkezetet alakítanának. — Egyszóval ott állott Dankó János is 1945 késő őszén, sokezred magával egy szép darab föld végén, iga nélkül, jószág nélkül, vetőmag nélkül.

De Dankó János nem az az ember, aki visszariad egy kis bajtól, még nagytól se könnyen. Hiszen, ha ilyen ember lett volna, már nősülése után néhány esztendővel, a harmadik, negyedik gyereknél feiakaszthatta volna magát, mert kenyere, tüzelője akkor sem volt.. Azt gondolta magában, amikor a reménytelenül elhagyatott földet végignézte: — a »van«-nak a baját könnyebb viselni, mint a »nincsen«-ét, majd jóra jön ez.

Magától persze semmi sem jön jóra, de Dankó János ezt nem is várta. Török Andrással beszélt, annak már volt két ökre, az egyiket az uraságéból kapta, a másikat »szerezte«. Arra kérte, szántsa meg az ő földjét is, kézimunkát dolgoznak érte. Ahhoz vannak elegen, itthon vannak a gyerekek, mert semmi napszám sincs.

Török András belement. Annál is inkább, mert neki gyereke itthon már nincs. A fia már nős, bognármester a faluban, egy lánya férjnél van, kulcsár volt az ura a Schlésinger-gazdaságban, a másik még hajadon, de olyan kisasszony, hogy sose dolgozott, mert a tanyán a béresgazda már olyan nagy úr, hogy a lányának nem illik napszámba járni.

Dankóék hát tengerit törtek, krumplit szedtek és répát ástak a Török András földjén. Csak az volt a baj, hogy más cselédeknek sem volt igájuk és ezek is jelentkeztek kézimunkára, így Dankóéknak nem sok jutott.

Aztán meg az lett a baj, hogy Török András, mint a földigénylő bizottság tagja, tudta, hogy vannak tartalékföldek kiosztatlan. Ezeket egyrészt a távollévő hadifoglyok

számára, másrészt házhelyosztás céljára hagyták tartalékul és aki bírta erővel, igával, bátorsággal és szemtelenséggel, az foghatott belőle bérletbe.

Török András bírta és fogott is bérletet. De ebből az jött ki, hogy magának is sok szántanivalója lett és a kézimunkások földjének a felszántására későn került a sor. Azt csak nem kívánhatják, hogy nekik előbb vessen, mint magának. Novembernek is végefelé jártak, amikorra Dankónak már csak úgy sárba-fagyva elmázoltak két hold búzavetést. A többit már nem is szántotta meg Török András, pedig nem magának kellett az ökörrel járni, mert ő világéletében sose dolgozott; most is elkerülte, volt segítsége mindenre, még az ökörhajtásra is. De, mert a kézimunkákból nem telt több, hát kiköntörfalazott a szántásból. Nem akart hitelbe szántani Dankóéknak se, másnak se.

Igaz, hogy vetőmagja sem volt már Dankónak, mert a kormány ugyan küldött valamennyit, de az már nem jutott ki ide a tanyára, elkapkodták a falusiak. De azért vetett volna még legalább két holdat, ha már a kenyérnekvalójából is, majd eléltek volna valahogy puliszkán, babon, krumplin, mint máskor, de hogy Török András cserbenhagyta, ott maradt földjének háromnegyede szántatlan. Pedig jó lett volna mindet megszántani előre, mert különösen a parlag nagyon kívánta az őszi mélyszántást, hogy az egerek hadd pusztultak volna és a vad talaj is érlelődhetett volna. De pénze nem volt Dankónak, a szántási kölcsön, amit a kormány küldött, nem ért ki ilyen messzire, voltak arra szeresek, ébesek és szegények közelebb is. Igy azután Dankó, mint világéletében mindig, megint ott állott, mint utolsó az utolsók között: magára maradva.

Igaz, ki-kijöttek a szónokok a tanyára — mert közben választás is volt — össze-összehívták a népet és össze

is jöttek. Egyformán meghallgatták a kommunista, parasztpárti és szociáldemokrata szónokokat. Még ha gyűlés volt a faluban és jó volt az út, egyesek oda is bementek és meghallgatták a Kisgazdapártot is. Szépen beszéltek a szónokok a népi demokráciáról, földosztásról és a multi urak bűneiről. Elmondták a reakció mesterkedéseit a Kisgazdapárt jobbszárnyán, hogy egyebek közt a földet is vissza akarják venni és a cselédek, köztük Dankó is, azt mondták, ami a szegényember észjárása szerint a legegyszerűbb: — fel kék őket akasztani! De aztán, ha Dankó hazament és kiment a földjére, újra az a gond szállt a fejére, hogy ha ezeket az egereket ki nem irtom, ezek kieszik a búzát még a fődből is.

A Fürge kutya ugyan irtotta őket, ha künn voltak, szünet nélkül kapart és szedte kifelé a kövér pockokat. Meg is hízott tőlük, a háta olyan széles-szalonnás lett, mint a jó hízódisznónak, de ez meg sem látszott az egérseregen. Az őszi esők is megjöttek, a tanya elszakadt a falutól, nem volt itt még csak rádió sem, csak egy telepes készülék Pigniczki úrnál. Újság is ritkán került ki és csak úgy, ha Török András vagy Pigniczki, esetleg a gépész, Szladek hozott. Perisze mindegyik más-másfélét, csak a maga pártjáét.

A cselédek ilyenkor össze-összeültek és felolvasták mindegyiket. Mindegyik jól írt és szépen beszélt, s az olyan emberek, mint Dankó és Samu Gábor és még néhányan csak azt nem birták megérteni, hogy ha mindnyájan jót akarnak, miért nem együtt akarják. Itt van most ez a Szladek is, aki magának fogta a cséplőgépet, egyedül lett szociáldemokrata, csak azért, mert a kovács kommunista lett. Olyan ellentétben voltak ugyanis mindig egymással, hogy nemhogy egy pártban, de még egy műhelyben sem fértek meg soha.

De Szladeknek is vannak azért hívei. Nem ugyan az újgazdák közül, hanem azok a cselédek, akik visszaálltak Csatáryhoz, nem maradhatván a Kommunista Pártban és a Parasztpártban, mert azok a hűtlenségük miatt nem állhatják őket, átléptek Szladekhez. Velük van az úr szakácsnőjének az ura, Tóth Gergely is, aki most Csatárynál gazdahelyettes és így, mert Csatáry úr meg kisgazdapárti, teljes lett a tanyán is a koalíció. De Dankót ez nem nagyon érdekelte: őt az egerek háborgatták és a nagy darab szántatlan-vetetlen föld. Miből fogja ezt a tavasszal felszántatni, hiszen tavaszra se lesz pénze, de akkorra már még kenyere sem lesz? A gyerekeket ugyan beküldhetné Csatáryhoz napszámra, de biztosan nem veszi fel őket, mert azoknak is vannak gyerekeik, akik visszamentek hozzá. De különben is már hallották a Tóth Gergely száján keresztül, hogy azt mondta az úr: — elraboltátok a földemet, most éljetek meg rajta. Ha nem tudtok megélni, akkor meg dögöljetek meg!

*

De Dankó János nem akart megdögölni. Messze van a földje a tanyától, tavasszal kiköltözik rá. Egyrészt, hogy a közepébe üljenek és minden mozdulatát szemmeltartsák a földnek és a jószágnak, másrészt, hogy ne kelljen olyan messzire járni. Azután meg őrízni is kell a termést, mert a szomszédos parasztgazdák most nemigen kapnak cselédet és a jószágaik szabadon csatangolnak a határban, legázolják a szegényes vetését De ezenkívül volt Dankóéknak más számításuk is. A saját földjükön majd sok jószágot nevelnek, abból pénzelnek és abból szereznek igát is, mert most nagyon nagy ára van a tejnek, tojásnak, malacnak, baromfinak.

Igaz, hogy nagyon kevés jószáguk maradt a nagy háborús pusztítás után, mert mindössze két tyúkjuk és egy kocamalacuk van, de így kezdte ezt más is.

A borjúcska ugyan, amit a földigénylő bizottság adott Dankónak, megvan és úgy csócsázzák, hogy szépen növekszik is. De Dankó már eszkábálja neki ócska szekérmaradványokból azt a szekérkét és azt a kis jármot, amellyel majd az omladozó hodályok anyagából egy putrira valót a kis Rózsi kihordigál lassan. Töreket is visz, van avas elég és ott helyben Sárival és a gyerekekkel együtt, kivetik a vályogot is a majdani tanyához. Addig pedig jó lesz a putri is. Csirke, malac helyben lesz, van ott zöld fű is, bogár is, mert a nagy legelő ott nyúlik a földje végében és az most a senki földje, mert nem osztották ki, de a földmíves szövetkezet sem alakult még meg rá.

Egyelőre persze itt a tél. A tanyában kell telelni, ámbár az ottani lakásuk is omladozóban van, mert senkise javítja, senkise tartja a magáénak, mindenki ki akar költözni onnan. A padlás beázik, az ajtófél megvetemedett, az ajtó nem záródik, az ablak — egyetlen van — papírral van beragasztva. De csak tavaszig bírja ki, akkor majd putrit építenek odakint.

Addig is azonban Dankó, a nagyobb gyerekekkel naponta kijár ásni. Az egértanyás parlag se hagyta nyugton; ha nincs ökör, ha nincs ló, ha nincs traktor és ha nincs pénze a szántásra: felássa ásóval. Nem fogja be magát és a gyerekeit az ekébe, mint némely városi emberek hiszik, hogy a paraszt maga húzza az ekét, mert nem is bírnák mindösszesen se. Meg aztán nem is akarja magát kinevettetni, hogy ökör helyett maga húzza az ekét, mert a nép nyelve ölni tud. Tán, hogy Csatáry úr, Szekeres gazda és a többi szomszédok nevessenek rajta. Kicsit az ásózást is restelli, mert miféle gazda az, aki ló helyett maga szánt, de mégis ezt lehet azzal indokolni, hogy a parlagföldet így kell, azt csak gőzekével, vagy ásóval lehet igazán megmunkálni. Nem szeret kérencsélni se, senkitől semmit,

mert megszokta régen, még gyepsori nyomorúságában, hogy a szegénynek nem szeret kölcsönözni senki. Attól félnek, sose adja meg.

És amikor beállott a hűvös ősz, kis fagyokkal, derekkel, ködökkel és hideg esőkkel váltakozva, Dankó János mindennap kora reggel vette az ásót, a nagyja gyerekekből összeszedett kettőt-hármat és elindult ki a földjére, ásni az egérjárta parlagot.

A gyerekek nyügösködtek, Sári veszekedett: — senki se ássa a földjét, majd megszántják tavasszal, mint mások. Emellett szégyenkeztek is mások előtt· — micsoda szegénység az, ásóval szántani?

De Dankó hajthatatlan volt. Szokása szerint keveset beszélt, Sárira nem adott, a gyerekeket meg a nézésével kormányozta. Már őszülő, de még bozontos, sötét szemöldökei alól úgy tudott nézni, hogy nemcsak a gyerekei nem bírták, de még a Fürge kutya is lesütötte a szemét.

Neki magának különben kellett is ez a munka. Tavaly télen még elfoglalatoskodott az urasági ökrökkel, de most már széjjel vannak osztva, a kis Rózsi borjúval meg nincs mit csinálni egész nap, amíg majd be nem lehet fogni.

Keserves és nehéz, főleg pedig szaporátlan munka az ásás. Egy rövid téli napon, akármilyen nagyokat vesz is az ásó elé, jó, ha harminc-negyven ölet felás, a gyerekek meg nem mennek többre tizenöt-húsz ölnél. De azért ez is száz öl naponta. Két hét alatt, ha nincs sok eső és nem fagy le túlmélyen a föld: egy egész holdat felásnak. Az már valami. Két holdnyi parlagja van, ha ki nem fagy belőle, mind felássa a télen.

A földnek is jót tesz. Még tíz év mulva is megemlegeti, hogy egyszer, egy télen, ásóval forgatták fel.

Az egerek is így pusztulnak ki. A fészkeiket forgatják

ki az ásóval, a Fürgének nem is kell kaparni, csak az ásó nyomát lesni és egész egércsaládok tárulnak a napra.

Amíg így járogat a földjére, elkerülhetetlen, hogy Szekeres szomszéddal ne találkozzon, mert annak a disznói rákaptak a nyáron a parlagra. Akkor zöld paréjt, most meg gyökeret keresnek ott a Szekeres öreg kocái (neki megmaradt kettő) és emiatt őrízni kell őket. Megesik hát, hogy miközben Dankó megszokott szívós türelmével szótlanul forgatja a hantokat, ott lépeget el mellette Szekeres gazda, lóhajtó ostorral téregetvén a disznóit.

És amikor már közeledik, mindegyiküknek pillanatnyi gondot okoz, hogy ki köszönjön előbb. Dankó János a saját földjét ássa, Szekeres Imre a saját földjén téregeti a disznóit, melyik szóljon a másikhoz? Hogy ne szóljanak, itt a puszta világ közepén, amikor nincsenek haragban, az lehetetlen, de ki szóljon elébb és mit?

Dankó János ennek az embernek aratómunkása volt, talán úgy illene, hogy ő szóljon előbb. Igen, de Szekeres gőgös ember, mit szól magában? Azt, hogy aki koldus, csak koldus és annak is marad?

Szekeres Imre fordítva gondolkozott. Ez az ember az ő aratója volt. Most felfele megy a sorja, ha ugyan megy, legalább is azt hiszi, mit gondol vajjon, ha ő szólítja meg? Azt hiszi majd, hogy ő megalázkodik előtte?

Mindez persze nem a gondolatban ment végig, egyik se gondolta végig, csak az idegek érezték át pillanatnyi megütődés formájában, mert aztán mindegyikben győzött a paraszti erkölcs: ha két szomszéd találkozik a mesgyefélen, köszönni illik. És így aztán egyszerre, egymás szavába vágva köszönt mindegyik.

— Jó napot aggyon Isten!

Szekeres, mint aki felül van és otthon van, mindjárt hozzátette:

— Na, halad? halad?

— Halad lassan — válaszolta Dankó.

— Na ez jót tesz ennek a földnek. Ilyet még nem kapott, mióta az ég alatt áll.

— Úgy gondoltam (előbb azt akarta mondani: gazduram, de aztán megakadt, hogy tán szomszédnak kellene szólítani, de ez se lehet, végül nem mondta sehogy), hogy ezt a parlagot mán csak így lehet rendbehozni... Egér is annyi van benne, hogy csupa lyuk a föld...

A világért se mondta volna, hogy nincs pénze szántásra. Nem a szegénységet szégyelte, mert azt megszokta ötven év alatt és mindenki másnak meg is mondta, ha szóbakerült, hogy ásóval szántja a földet, mert nincs pénze igára, de ennek a gazdának és a többinek nem mondta meg. Ne nevessen őrajta.

Szekeres egyébként úgyis tudta és magában azt gondolta: beletörik ebbe még neked az ásód, Dankó!

*

A tél tűrhető volt és a munka jól haladt. Kicsi fagynak oda se nézett, amíg az ásó megjárta a földet, mindig ment. A háztartás ugyan nagyon szegényes volt, hízót nem öltek és most már szalonnakommenciót se mértek, mint tavaly télen. De ezt ők már megszokták. Ha a multban az urakért koplaltak, most magukért nélkülöznek. Ez sokkal könnyebb. Este, amikor hazaérkezett és lerázta rossz csizmájáról a sárbocskorokat, csak le-lerogyott nem is a lócára, vagy a karszékre, hanem a gyalogszékre, mert azon lehet igazán pihentetni a fáradt lábakat.

De azért új világ nyílt meg Dankó János előtt, s ha még nem is látta elejét-hátulját, de sejdítette az egészet. Ha beszédesebb nem is lett, de egyszer-másszor azon vette észre magát és azon vették észre a gyerekei is, hogy zord apjuk, akitől évek óta nem hallottak nótát, legfeljebb

csak olyan vakmondásokat, amelyeken mások nevettek, de ő nem, most munka közben halkan fütyörészik. Rég elfelejtett nóták kívánkoztak fel a nyelve hegyére, mert a dal a lélek beszéde. S ezt a lelket most már a reménység táplálja. Jobb világ lesz ránk! A tanyában is, mint a faluban, bár sok volt a siralom és veszekedés is, soha nem daloltak és táncoltak annyit, mint most ezerkilencszáznegyvenöt tavasza óta.

Azt mondták különben a politikusok is — mármint Török András, Pigniczki és Szladek, mert itt ők a politikusok, akik régen megszokták a vezetést — hogy jobb világ lesz. Persze, mindegyik más és másképpen mondta és ezt Dankó nem birta megérteni. Azt se értette, hogyha Török valamit akart, teszem azt, hogy alakítsuk meg a földmívesszövetkezetet és vegyük kézbe a gépeket és a legelőt, akkor azt egyszerre Pigniczki is, Szladek is ellenezte. Ha viszont Pigniczki akart valami jót, például azt, hogy bontsák le a cselédházakat és osszák szét az anyagot, azt meg Török ellenezte, mert azt verte az emberek fejébe, hogy, de hol lakunk addig? Az ég alatt? A mezőn? Ha azután Szladek talált ki valamit, például azt, hogy juttassák neki az elromlott cséplőgépet és a kazánt és ő ennek fejében lemond a földjuttatásról, megjavítja a gépet és majd házi cséplőgépvállalkozója lesz a tanyai újgazdáknak, akkor mind a ketten ellenezték. Egyedül akkor tartottak össze, amikor Csatáry úrral kellett harcolni. Itt még Szladek is velük volt, mert attól félt, hogy az úr, ha győz, a cséplőgépet, meg az egész műhelyt a rengeteg szerszámmal — amit ő azzal az ürüggyel, hogy ő mentette meg — magának foglalt le, majd visszakövetelí tőle.

Dankó János ezen nem tudott eligazodni. Ő Törököt is, Pigniczkit is úri kutyaütőknek tartotta. Szladekot meg gépész úrnak tekintette és nehezen tudta volna elhinni,

hogy ezek most már megjavultak. De nem szólt semmit, mert így is sok volt már a marakodás és a gyűlölködés a pártoskodás miatt a cselédek között. És mert megszokták, hogy Dankó úgyis mindig hallgat, hát csak nem fog hozzá most egyszerre sok szóval élni. Ha egy-egy igazi politikai vezető, például Kis Gábor a faluból vagy a kommunista párttitkár a járásból, kijött, akkor minden olyan jó volt, a beszéd is, az összetartás is, de ha elmentek, újra kezdődött az egész.

Mégis, mivel mindenkinek tartoznia kellett valahová — legalább is így mondták — ő Török Andráshoz csatlakozott. Nem azért, mintha Törököt jobban szerette volna mint a többit, nem is azért, mintha Török elveit jobban értette volna, hiszen ilyen elvei Töröknek sem igen voltak, hanem egyszerűen azért, mert megszokta, hogy a béresek Török Andrással jártak a határban is, járjanak ott a politikában is. Aminthogy a kocsisok is a Pigniczki pártjára álltak, mert a kulcsár volt egyben a kocsisgazda is. Ezzel is spórolt annakidején Csatáry úr.

Persze nem gondolkozott minden béres így, éppen azért néha-néha a tanya népe két táborra szakadt (a Szladek-párt a Csatárynak maradt tanyarészben volt) és feneketlen gyűlölködés bugyborékolt fel a volt cselédek között.

Dankó ebbe sose tudott elmerülni. Ő nem értette, hogy miért legyen ő haragba Samu Gábor cimborával, akinek az ökre is az övé mellett állott, az ekéje és a szekere az övé után járt és a földje is szomszédos és akivel kölcsönösen, mint jó cimborák, sokszor kisegítik egymást. Csak azért, mert az kommunista párti? Hiszen még arra is számít, hogy a két borjút (mert az is egy borjút kapott) majd egymás mellé fogják.

És ha a cselédek, akik azelőtt egyenként és felváltva, ma ezzel, holnap azzal marakodtak, most két táborra sza-

kadva gyűlölködtek, Dankó ezzel nem törődött és minden cimborával továbbra is tartotta a barátságot, bár bőbeszédűen cimboráskodó ő sohse volt.

Tavasszal pedig, amikor a dülőutak annyira felszikkadtak, hogy mozogni lehetett rajtuk, befogta a kicsi bocit és előbb könnyű szekérkével, mindössze pár darab szűette gerendával, később pedig téglával és vályoggal rakodva megkezdte a fuvarozást. A kicsi üsző eleinte nem akarta érteni, hogy miért raknak a nyakára kalodát és miért kell neki nehéz terheket cipelni, de aztán mint a többi testvérei évezredek óta, ő is belenyugodott, hogy az ennivalóért meg kell szenvedni és a marhának húzni kell.

1946 márciusa, mint a legtöbb magyar tavaszok, szeles és száraz volt, a sár hamar száradt, az út hamar porzott. Dankó János a kis Rózsival naponta négyszer-ötször fordult és mindig vitt a kis szekérrel valamit. Téglát a katlanhoz és kemencéhez, deszkát ajtónak, gerendát a tetőre. Földje egyik végén volt egy kis hátas hely, oda ásta a putrit. Annyi volt az egész, hogy két ásónyomnyira leásott a jó kemény földbe, takarosan kiformálta a falak helyét, körülrakta vályoggal és letapasztotta, hogy ne omoljék a föld. Aztán leásott a végére két erős ágast, azokat összekötötte egy erősebb akácgerendával, amit az útról vágott ki csak úgy éjszaka, hogy senki se lássa és akkor szép sorban rosszrossz gerendákat, durángokat, gallyakat és deszkahasítványokat állongatott hozzá. A közepén bekorcolta, nehogy a gyengébb fák behajoljanak és beeresszék a földet. Aztán kívülről takarosan, sorba, mint a vermeket szokták, berakta hantos földdel. Amíg majd vályogot tudnak vetni és rendesebb házat tudnak építeni, ez lesz a szállás.

Mindjárt bele is költöztek, nem kellett ezt se mázolni, se meszelni. Kihozták a pár tyúkot, a kis kocát, azoknak is hasonló kis putrikat építettek. Dankóné szerzett a faluból

pár kotlóalja csirkét, meg kislibát is, egyelőre feles nevelésre. Még pulykát is vállalt volna, megélnének a nagy legelőn, ahol most gulya és ménes helyett csak szöcskék legelésznek, madarak repkednek és szépfejű ürgék tekintgetnek széjjel. De azt már nem kapott, mert nagyon kevés az anyapulyka, kihaltak a háborúban. És hát ha csalán akadna is bőven, de túrót nem tudna a kicsi pulykáknak adni, maguk is megennék, ha volna.

Több baj volt a földdel. Dankónak, mint előre tudta, most sem volt pénze, különben is 1946 tavaszán a pengő úgy nekiiramodott, hogy tanyai szegényember semmiképpen se érhette utól. A sok földje vetetlen volt és a késő őszön kínjában elvetett pár hold búzája is ritka és gazos lett.

Amit azért ásóval felásott, azt beültették kapával. A krumplit, tengerit, répát így könnyen a földbe tették, mert a nagyja gyerekek, Imre, Gabri, Erzsi, Sári mind itthon voltak s még Jani is hazaérkezett a fogságból. Annak is adtak fájdalomdíjul egy holdat a tartalék földből, de az már más helyen van, csak a baj szaporodik vele. Most itt állnak öt hold szántatlan földdel. Ahhoz, hogy felássák, már nincs erejük és idejük, mert a föld rohamosan szárad s ha nem sietnek — mint Dankó mondta — a végén majd csak bukfencet vethetnek bele.

Sári mindig is járta a tanyát, Török Andrást meg Pigniczkit, mert maga Dankó nem ment. Ő került most is minden hatóságot, mint azelőtt. Azon rimánkodott nekik Sári, hogy szerezzenek igát, kérjenek a községtől traktort, vagy rendeljék ki a gazdákat, ha már az ő igájuk nem ér rá, de ezek is csak a maguk dolgát hajtották. Azon törekedtek, hogy először az ő magjuk legyen a földben.

Mégis Pigniczki, aki a Kommunista Párttal tartott kapcsolatot, megemberelte magát, bement a községházához és ennek aztán eredménye lett: a párt azonnal intézkedett és

kötelezték a környékbeli gazdákat, hogy szántsák fel azoknak az újgazdáknak a földjét, akiknek nincsen igájuk.

Csakhogy akkorra már május lett és a föld megszáradt. A kirendelt igák gazdái amúgyis ingyenmunkának, hadimunkának tekintették a szántást és a munkájukban nem volt köszönet.

A Dankó földjére a szomszédját, Szekeres Imrét rendelték ki, de az nem maga jött, hanem — mert kocsisuk éppen nem volt — gőgös legényfiát küldte. Ez, mint a legtöbb gazdafiú, aki nem szorult rá kicsikorában a dologra, útálta a munkát, még a magukét is, hát még ezekét a kócosokét! Olyan dúrást csináltatott kettős ekével a Dankóék földjén, hogy Dankó János egész nap csikorgatta az eke után a fogát. Késő lévén ugyanis az idő, kézzel vetette a barázdába a tengerit, mert a föld felső részén már nem volt nedvesség, nagyon rögös is volt és a Szekeres fiú azt állította, hogy nem kél ki, csak úgy, ha barázda fenekére szórják. És azt állította, hogy a vetőgépjük elromlott: valahonnan kérni kellene kölcsön, vagy az övékét meg kellene csináltatni. Ebbe azonban idő telik, pedig a vetés már most is késő, a föld meg, ha vetőgépre várakoznak, még jobban kiszárad.

Igy aztán a Dankó vetése megint kései lett és hiányosan kelt. Az árpáját, zabját kézzel szórták el és csak itt-ott kelt ki, a tengerije pedig annyira ritka lett, hogy csak messziről bólongatott-köszöngetett a másiknak egy-egy szál. Majd csak a Medárd-napi nagy esők után kelt ki a többi mag, már amelyik addig el nem rothadt, de Dankó azt mondta, délután van már ezekre ahhoz, hogy megnőjjenek és termést hozzanak.

Szerencsére az egerek erősen megritkultak. Nemcsupán a Fürge ette ki őket és nem is a putriba velük együtt kiköltöző Juci macska, hanem részint az ásóval forgatták

ki a vackaikból, részint pedig az egerek, szokás szerint, amilyen váratlanul szaporodnak el, olyan váratlanul el is tünnek. Vagy a víz viszi el őket, vagy valami egérkolera, csak annyi tény, hogy mint már sokszor, az egerek és a hörcsögök eltüntek a határból. Az ürgék megmaradtak, de azok kinn élnek a gyepen és csak lopni járnak be a vetések közé.

De, hogy a szegény tanyai ember baj nélkül ne legyen, jött más veszedelem: a róka. Ez fenn tanyázott a legelő túloldalán lévő sűrű akácosban, de most, hogy nem járt gulya és ménes a legelőn, mindig ott cserkészett nyulak, foglyok és vadkacsák után. Igy vette azt is észre, hogy az azelőtt lakatlan Háromnyárfa dűlőben most apró kunyhók vannak és kakaskukorékolás, kotlórikácsolás, tyúkkodácsolás, kacsahápogás és libagágogás hallik onnan. És kitapogatta azt is, hogy vannak-e ott nagy komondorok és puskák, mint a nagygazdák tanyáin.

Nem voltak: semmi se volt. Legfeljebb Fürge-féle pulik és kuvaszok, akik csak csaholni tudnak. Ellenben a nagyra nőtt tavalyi száraz fű között szorgalmas kotlósok kapargattak, csipogó kiscsibéiknek bogarakat szedvén és zöldessárga pihés kislibák csipegették a füvet s még csak kiabálós gúnárok vagy sziszegős anyaludak sem emelgetik mérges és éber fejeiket, hogy őrizzék őket. Igy aztán egyszercsak azon vette észre Dankóné, hogy két kislibája hiányzik, aztán meg megint kettő. Megverte az Eszti kislányt, mert őrá volt bízva az őrízés, de mindhiába, mert a róka a laposokban, a tavalyról ittmaradt száraz nád, gyékény és káka közt bujkált és úgy vitte el az apró jószágot, hogy a putri előtt vagy a gyepszélen játszadozó gyerekek és kutyák észre se vették. A legnagyobb baj, hogy a liba feles lévén, a kárral együtt szégyen is járt, mert még csak azzal sem állhattak elő a liba gazdájának (özvegy Cson-

tosné: olyan libatömő kofa volt), hogy belejött a vész, mert hát hol a test? Még azzal gyanusíthatja őket, hogy befalták a libákat és ráfogták, hogy a róka vitte el, hiszen az éhes szegénynek senkise hisz.

Nem lehet hát azt mondani, hogy a boldog élet kezdődött meg Dankóéknál, hanem csak új és másféle bajok jöttek. Aki sohase volt önálló gazda, még csak egy pár hold bérlet erejéig se, az hiába jó dolgos ember, mindent a maga kárán tanul meg. Többek között azt is, amit az a közmondás mond, hogy körmetlen macskának nehéz fára mászni, mert ezt mindig csak hallotta, de ő nagy szegénységében még odáig sem jutott, hogy megpróbálhatta volna. Most megpróbálta és azt tapasztalta, hogy szép ez a szabad tanyás élet, szép, de egy kicsit nyűgös, ha az embernek se pénze, se háza, se szekere, se lova, se ekéje, se boronája, de még kenyere, szalonnája sincsen.

*

Igy telt az idő 1946-ban is, nemkevés bajjal. A termés gyenge volt, a rossz és késői munka miatt is, a nagy szárazság miatt is. Szerencsére a felásott parlag megfizetett a nehéz munkáért, lett bennė tengeri is, krumpli is annyi, hogy azon teleltek ki, mert búzájuk alig maradt. És lett répa is a Rózsi üszőnek. De egyéb megint nem volt és főleg pénz nem volt. A pengő ugyan halálra futotta magát és jött helyette a forint, de azt is csak úgy adtak, ha az ember valamit adott érte: munkát vagy jószágot. Ők munkát adtak volna, de az nem kellett senkinek, jószágjuk eladó meg nem volt. A libákat, amelyekhez nagy reményük volt, megrészelte a róka és Csontosné csakugyan nem nyugodott bele, hanem azt mondta, legyen az ő káruk, miért nem vigyáztak rá. A kiskacsákat a görény fojtogatta le, a csirkéket a héjja válogatta ki, úgyhogy ősszel

megint ott állottak, hogy nem adhatnak el semmit, mert jövőre akkor megint nem lesz magnak való jószágúk. A gyerekek ott állanak rongyosan, mezítelen, szégyelnek hazamenni a faluba, mert nincs ruhájuk, nincs lábbelijük. Híjják pedig őket az ifjúsági szövetségbe, de nem tudnak menni, mert szégyelnek ócska és foltos ruháikban a jobbruhájú gyerekek közé állni. Két nagy lány eladó, három fiú legénysorban: van Fekete Sárinak baja, mert az apjukhoz nem mernek szólni, mind csak rajta nyűgösködnek. Nem bántja az apjuk őket, még szóval se, de úgy tud rájuk nézni, ha olyan gondokkal háborgatják, amelyek őt is bántják, hogy több az a verésnél.

Mert a házépítés se úgy sikerült, mint számították. A vályogot csak kivetették, mert az kitelt az erejükből, de cserépre, ajtóra, ablakra nem telt. A szarufákkal is megrövidítették Török Andrásék Dankót. Olyan szűette, öreg gerendákat adtak a tanyabontásból, hogy alig állott meg benniik a szeg, facsapokkal és drótokkal rögzítette meg. Cserép helyett avas nádat adtak neki, azt se eleget, vágni kellett hozzá a laposban, ablakot pedig a széthulló, rozoga istállóablakokból kapott. Az ajtót is maga csinálta, béleletlen egyszál deszkából, mint a disznóólra szokták.

Kicsi is lett a ház, mert kevés bokor szarufát kapott. Amikor eljött az ősz és beszorultak, alig fért bele a nagy család. Nemhogy fekvőhely, még ülőhely is alig jutott mindenkinek.

Ő maga ugyan késő őszig kinn hált a tanya mellett, ha száraz volt a föld, a gyepen, ha nedves volt, akkor meg a szekéren vagy a szalmában. Igy szokták a tanyásgazdák is, az urasági cselédek is. Jó az, a szabad ég alatt hálni, minden neszt hallani, pacsirtával ébredni, de jó bunda kell hozzá. Neki azonban nem volt egyebe, mint egy ócska katonaköpenyeg, amit a menekülő katonák hagytak el és

ami alól mindig kinyúlt a lába s azt vagy a szúnyogok csípték, vagy a hajnali harmat.

Közben a helyzet körülötte mégis csak alakult és változott. Csatáry úr rendbehozta a megmaradt száz holdját és reggelente szép fehér ökrök fölött pattogott az ostor a neki maradt tanyarészben. Török András már eladta az ökröket, lovat vett, mert azokkal gyorsabban meg lehet járni a messzelevő falut. Pigniczki meg a végre megalakuló földmíves szövetkezet vezetője lett, mert hisz ő volt a kulcsár, ő ért hozzá a legjobban és ő tudja, hogy mi volt, mi van és mi lesz. Persze csak addig, amíg a párt közelebbről meg nem nézte, hogy milyen ember is volt a kulcsár úr.

A cselédek között is akad egy-kettő, amelyiknek már járó jószága van, de a legtöbben úgy vannak, mint Dankóék és Samu Gáborék, hogy a tehenüket vagy üszőjüket fogják be járomba.

Ebből persze az jön ki, hogy a jármozott tehenek teje elapad és a járommal gyötört üszők nem fognak borjút, vagy ha igen, akkor macskafiút szülnek életrevaló testes-lábas bocikák helyett.

Dankóéknál is sok veszekedés van a kicsi Rózsi miatt. A veszekedés ugyan egyoldalú, mert csak Sári folytatja. Dankó hallgat, de így is elég nagy a zaj. Azon van a baj, hogy a kis üsző immáron kétesztendős, volt is bika alatt, nyilván fogott is borjút és Sári mindenáron fejőstehenet akar belőle. Közel harminc éve asszony és még sohasem volt fejőstehene, még sohasem húzta meg a saját tehenének a csecsét a saját sajtárjába, pedig az olyan jó érzés.

Igen ám, de szántani is kell, a termést is be kell hordani és Dankó meg Samu Gábor arra határoztak, hogy összefogják a két kis üszőt és nem járnak többé Ponciustól Pilátusig, Ufosztól Fékoszhoz, hogy adjanak nekik szántóigát, vagy szekeres fuvart, mert az idegen fuvarosok

munkájában úgy sincs köszönet. Még akkor se, ha fizetnek nekik. Ők azonban csak kirendelt fuvart kaphatnának, mert semmi pénzük sincs, hiszen új forintot még csak mutatóba láttak a Pigniczki tenyerén.

*

Azért ez az esztendő is eltelt és ősszel már többet vetettek, ámbár újig való búzájuk megint nem maradt. Mindegy: tengerin,· babon, krumplin megint kitelelnek, a földért való fizetésre is haladékot kaptak, csak az a pénz, az a kutya pénz ne kellene. Nem lehet bírni a gyerekekkel, itthon nincs dolga annyi kéznek, pedig a szőlőt is jól megkapáltatja velük Dankó. De azzal is csak a baj van, mert nincs hordójuk, nincs kádjuk, nincs pincéjük, nincs présük, nem is nagyon értenek hozzá és ezért viszik a mustot egyenesen Lédererhez, a bornagykereskedőhöz, aki hetven fillért fizet a megszorult embernek literjéért, amiből, ha a rézgálicot és egyéb adósságokat kifizetik, alig jut egy-egy szál ruha a lányokra és egy pár csizma a fiúkra, éppen, hogy ne legyenek mezítláb.

Néha-néha a bajok annyira a nyakára tekerődztek Dankónak, hogy leülve a ház végén az ócska téglákra vagy a gallycsapdosó tuskóra, azon gondolkozott, nem jobb volna-e visszakéredzkedni Csatáry úrhoz. Mert ha ők maguk Sárival meg is élnének valahogy a földből, de a nagyja gyerekeknek munka és kereset kéne. De aztán mégis csak megemberelte magát: — még egy évet megpróbálok! Majd csak jobb termés lesz már egyszer, aztán ha jószága lesz, ha az üsző megellik, a koca megfijal, az anyaludak tojnak, tvúkok, kacsák szaporodnak, akkor minden jobban sikerülni fog. Lám most is, akiknek fiastehenük, kocájuk és aprójószáguk van, azok úgy megsímultak, hogy már ökrük vagy lovuk és szerszámjuk van és házat is építettek, nem olyan kunyhót mint ők.

Be-beküldte a gyerekeket a faluba, Szerdahelyre, hogy a földmunkás szakszervezet hátha adna nekik munkát. De az se ért semmit, mert nagyon messze vannak a falutól és vannak ott előbbvaló szegények is, akiknek még földjük sincs. Mindig azzal küldték el őket, hogy az apjuk sok földet kapott, éljenek meg abból.

III.

Egy esztendő megint fordult, de abban sok változás Dankóékkal nem történt, csak annyi, hogy megint rossz termés lett és megint választás volt. A rossz termés azt jelentette, hogy gyűlnek a hátralékok és a reménységet, hogy majd boldogabbak lesznek, megint el kellett halasztani egy esztendőre, a választás meg azt, hogy egy lépéssel előbbre mentek abban, hogy Csatáry úrék és Szekeres Imréék ne nevessenek rajtuk. Inkább már megkezdhetik a sírást a saját sorsuk felett.

A Rózsi bociból végre tehénke lett, de soha nem adott annyi tejet, hogy egyszeri fejésből jól tarthatta volna a családot, mert mindig az igát húzta. A Samu Gáborék Bözsijével együtt mindig járomban voltak és szántottak, fuvaroztak, szőlőbe jártak vagy az egyik családnak, vagy a másiknak.

1948 tavaszán már ott állottak, hogy megint nincs semmijük, se kenyerük, se szalonnájuk, se pénzük és a szántást még mindig a kis üszőkkel kell végeztetni. Igen ám, de nem gondoltak előző esztendőben a folyattatás idejével, örültek, hogy borjút fog és a Rózsi éppen a legszorgosabb szántás-vetési időben lett várandós. Nem lehetett befogni, megint pénzért kell szántófuvarost fogadni.

De pénz nincs, ingyen munkát nem kapnak, a szántási kölcsönből kevés jut nekik, kirendelés sincs már: fuvarost kell fogadni.

Nincs mit csinálni, be kell menni magának Dankónak a faluba a szakszervezethez, mert Sári már kipuhult a járkálásból, nem hajlandó menni, inkább sír és veszekedik. Munkát kell kérni, hogy megkereshesse a szántás díját.

Elpanaszolta a baját Kis Gábornak, régi ismerősének, aki valami vezető a szakszervezetben és a Kommunista Pártban, azelőtt meg kubikos volt. Dankó is dolgozott vele, nagyon rendes ember.

— Jöjjön velünk János bátyám, csatornát húzunk a rizstermelő szövetkezetnek, holnap kezdjük. Eltart vagy három hétig. Jórészt karos munka, de azért talicskát is hozzon — mondja Kis Gábor.

Igen ám, de gyenge már a rugós ásója, elkopott a földforgatásban, aztán meg a talyigája is rossz. Elnyűtték a gyerekek, akik egyéb mulatság híján, egymást ültették bele és úgy kocsikáztak szerte a tanyában. A nap is égette, eső is áztatta, a házhoz a sárt is ezzel talicskázták, most már kikopott a kerékagya, nyakli egészen és billeg, nyikorog mint a rossz szekér. Pedig rossz szerszámmal nehéz a munka és többet is kell dolgozni miatta. De meg a többiek előtt is szégyen: rossz szerszámmal kiállni az egyforma munkára.

Mindegy: menni kell, mert a hasas üszőből nem verheti ki a borjút a hajtással. Inkább önmagát hajtja.

Kiderült azonban már az első napokban, amit már akkor is érzett, amikor negyvenkettőben cselédnek állt, hogy elnyűtt már a teste és azóta is eltelt vagy hat nehéz esztendő. Első napon még azt hitte, hogy csak azért gyenge, azért fárad el nagyon és azért reszket a lába, mert elszokott már a kubikolástól, de amikor a második, a harmadik és a többi nap is nehéz volt, nagyon elkedvetlenedett és komor keserűséggel rakta a talicskát tetőzve nehéz földdel, hogy azért valaki meg ne rója, hogy keveset rak rá. És

taszította is a rossz talicskáját megfeszült lábizmokkal s tartotta nagy erővel, hogy le ne csússzon, vagy le ne billenjen a síkos pallóról, de bizony meg-megesett vele, hogy munkaközben könnyű szédülés suhant át a fején, úgyhogy ha azt nem akarta, hogy szégyenszemre elessen ott az egész csapat előtt, le kellett ülnie valami ürüggyel. Mezítláb dolgoztak, mint szoktak és az egyik lábán egy seb volt, annak az ürügyével ült le, hogy át kell kötözni, mert lecsúszott a pólya.

De restelte ezt kegyetlenül, mert nagy szégyen a munkában kidőlni. Vele ilyesmi még nem történt meg soha. Őt a munkában nem hagyta el senki, inkább ő segített másnak és most megesik vele, hogy kubikos cimborái megkerülik: később jöttek rakodni és előbb mennek el, mint ő.

Pedig Kis Gábor szigorúan ügyel rá, nehogy valaki éreztesse vele, hogy rossz a szerszámja és gyenge az ereje.

De csak legalább szalonnája volna, mert ez a nyomorult olaj nem talicskához és rugós ásóhoz való. Öltek ugyan egy malackát, mert a kis kocájuk már nevelt malacokat, de nincs már abból egy falat se. Megenné ez a sok sóvárgó gyerek a tokaji hegyet, ha sonkának változna. Olyan sóvány a gyomra, hiába eszik akármennyi kolompért és hiába fokhagymázza a pirítóst, csak jó szagot ad, nem erőt. Roszabbul él, mint azelőtt, amikor a tarisznyából maga főzött magának, mert akkor Sári odatette neki a heti egy kiló szalonnát, ha ő maga a gyerekekkel ciberén élt is, de most a sok éhes gyerek között nincsen lelke hozzá, hogy szalonnát egyen és a gyerekeknek ne adjon.

És Dankó János úgy érzi megint a magárahagyottságát, mint negyvenkettőben, amikor cselédnek ment. Mit ér az ember élete, ha már nem bírja a munkát, ha már elhajtanak mellette a fiatalabbak? Az a föld is csak a sok mun-

kát és kínlódást, meg a gondot adja, de még nem jutott belőle neki egy új pár csizma. Ócskákat fejelget már évek óta. Azt is maga, béresek módján. Minden a gyerekekre megy, mégis rongyosak azok is és eszik érte az anyjukat. Janinak már nősülni kéne, huszonhat éves, de nincs mire és nincs hova. Se lakása, se ruhája, se földje, se munkája. Utána ott van Imre, meg Gabri, bálba járnának, lányok után futkosnának, Eposz-tagok is, de egyiknek sincs olyan ruhája, hogy tisztességgel elmehessenek a többiek közé. Hát még a két nagylány, meg Eszti a növendék és a három kisebb! Még cselédnek se tudnak elmenni, mert még annyi ruhájuk sincs, hogy a városba ereszthetné őket: az ő gyermekeit bizony ne nézze senki tetves-kócosnak. Az anyjuk, mint jó anya, gyüjtené is nekik a tollat, de lám, jön a róka és elviszi a libát: kezdhetik előlről. Az apróbbaknak iskolába kellene járni, már van is a tanyán tanító, küldött ide a kormány egy fiatal emberkét, de nincs a gyerekeknek lábbelijük és a vizes csapásokon, sáros dűlőkön nincs lelke a messzi iskolába zavarni őket. Úgy nőnek fel ezek is tudatlanul, mint a nagyobbak. Azok is annyit tanultak, hogy a Jani összezavarja a kisbetűket a nagyokkal és katonáéktól olyan leveleket írt, amelyek úgy kezdődtek, hogy Ked Ves szüle Jim!

Déli pihenőkön és esti tanyázásokon így emészti magát Dankó és odaül a bokorba, Kis Gáborék mellé, akik örökké azon vitatkoznak, hogy melyik jobb rendszer: a társasgazdálkodás-e, vagy az — egyéni. És Kis Gábor olyan jól tudja ezt:

— Mert lássátok, itt van Dankó János bátyám, kilenc gyereke van, kapott nyolc hold földet, meg egy hold szőlőt. Ha meghal, ami csak elkövetkezik egyszer, minden gyereknek jutna egy hold föld. Mit csinálnak vele? Abból nem lehet megélni... De így van más is, így vagyok én is. Aki-

nek kevesebb a gyereke, az meg földet is kevesebbet kapott.

— Na most vagy van igája hozzá az embernek, vagy nincs. Ha van, az mindent megeszik, ha nincs, akkor meg az ember nem győz fuvarra keresni. Mint itt van János bátyám is! Ha nem akarja befogni a hasas tehenét, akkor el kell neki jönni kubikolni... Vagy pedig dolgozhatik a lovas gazdáknak egész nyáron a szántásért robotba, a saját dolga meg marad és akkor nincs termés.

Most az egyik ember, Szőke Péter közbeszólt:

— Jó, de akkor minek osztottuk el a földet, minek mondtuk, hogy azé a föld, aki megműveli?

— Megállj csak Péter, hiszen nem arról van szó, hogy a föld ne azé legyen, aki megműveli. Legyen azé, maradjon is azé, de az a kérdés, hogyan műveli meg: egyedül, vagy társasan? Egyedül nem bírja, vagy nem mindenki bírja. De még ha bírná is egyedül, együtt és gépekkel jobban meg tudjuk művelni.

— Igen, az egyik dógozik, a másik meg parancsol neki, úgy mint azelőtt — szólt közbe mérgesen Tóth Jóska.

— Úgy nem tudnád elképzelni, hogy mindegyik dolgozik, senki sem parancsol, mégis mindenki engedelmeskedik? Nem egynek, hanem az összességnek! Hát itt, ahogy kubikolunk huszan egy csapatban, ki parancsol, és ki nem dolgozik? Én nem dolgozok, vagy ki? Hány talicska földdel maradok el?

— Ha így volna... — vetik közbe többen is.

— Hát legyen így. Mert csak ha így lesz, akkor lesz jól.

— De miért kiabáltuk akkor, hogy földet vissza nem adunk? — erősködött tovább Tóth Jóska.

— Hát mert nem is adunk! Csatárynak semmit, még

azt is elvesszük tőle, ami megmaradt neki. Azon is megél vagy tíz-tizenkét család...

— Azt értsétek meg, hogy itt az enyémről, meg a mienkről van szó és hogy ebbe melyik az első. Mert ez a rossz ujjas rajtam az enyém, a kenyér, szalonna, ami a kezemben van, az is az enyém, a rugós ásó, ami itt áll előttem, szintén az enyém, de az a csatorna, amit ásunk vele: az már nem az enyém, hanem a miénk. De ebben a miénkben benne van az enyém is, mert amit termelünk vele, a rizs már megint az enyém lesz. Legalább is, ami jut és amit megeszek belőle. Hiszen nem a földet eszi meg az ember, hanem a termését. Az hát a fő, hogy a föld többet és jobbat teremjen, hogy jusson bővebben mindenkinek.

— Mint ez a szik is itt, meglássátok többet és jobbat terem a csatorna nyomán. Eddig csak a birka lézengett és a szöcske pattogott rajta, azok is éheztek, meg a sziksó virágzott. Most majd húsz mázsa rizst ad és az árkában vizililiom virágzik. Meglássátok csak, hogy így lesz, én már láttam ilyet a szentmiklósi kopogón...

Dankó nem szólt semmit, csak hallgatott, fülelt és gondolkozott. Mialatt ő ott vergődik a földjén, egy rossz kunyhóban és várja a boldogságot, ami mindig elrepül, egyszer a szárazság viszi el, máskor az eső, egyszer az igahiány, máskor a jószágvész, egyszer az egér, máskor a róka, azalatt itt a falusi munkástársak ilyeneken gondolkoznak. Érdemes ezt megnézni közelebbről is. Az, hogy az uraktól elvettük a földet, nagyon jól van, de az, ahogy most kínlódunk, nem jól van. Lehetne ezt csinálni jobban is. Valahogy úgy, ahogy Kis Gábor mondta.

*

Ettől kezdve, ha odahaza volt a tanyáján és szorongatták a bajok, mind-mind jobban érezte a magánosságot és a magárahagyottságot.

Annál inkább is, mert azon az őszön megpróbálta most már azt is, amit életében még sohase próbált: a bőség gondját. Nagy kínnal vetett ugyan a tavaszon, nehéz volt megkeresni a fuvarbért, de végre egyszer lett is eredménye. Búzája, gabonája ugyan kevés lett, mert még tavaly őszön sem volt elég vetőmagja, hiszen a nagy családnak sok kell fejadagra, majdnem harminc mázsa, de lett tengerije olyan csomó, hogy még életében nem látott maga körül olyan kazal tengerit, csak a Csatáry góréja előtt. Nem is volt hova tenni, mert góréja még nem volt, a kunyhója padlására meg alig fért valami. Ott pocsékolódott a tanya előtt, disznó, tyúk, liba, kacsa, minden benne gázolt és minden jószág dúlásig evett. A malacok bele is csömörlöttek a zsengés tengeribe.

Mindegy, életében először érezte a bőség érzését, ami megint különös jó érzés.

De ha már így van, nem hagyhatja az ég alatt, ahol eső éri és elrohad, hanem górét is kell csináltatni és el kell belőle adni ruhára, csizmára, adóra, adósságra és a kis gyerekeknek könyvekre, irkákra, pennára. A górához azonban ágas és léc kellene, meg szeg és ezt pénzért adják. Sárinak kendő kellene, neki nagyujjas, minden gyermeknek teljes öltöző ruha, a leányoknak menyasszonyi előkészület, szakajtók, párnahaj, miegymás: egyszóval az elhalasztott szükségletek most egyszerre előjöttek és mind a tengerire vetemedtek, mert ha az egyiknek vettek valamit, akkor a másik is követelte. A nagyobbak azon a jogon, hogy ők is dolgoztak, a kisebbek meg azon a jogon, hogy ők is élnek.

És formálgatták is, főleg Sári és a gyerekek — mert Dankó most is hallgatott — a szép reményeket, hogy mi mindent vesznek majd.

De kiderült mindjárt, hogy a bőség sem ad teljes boldogságot. Mert nemcsak nekik termett sok tengerijük, csizmafejnagyságú krumplijuk, gyereknagyságú répájuk, hordónagyságú tökjük, hanem másnak is és olyan olcsó a szerdahelyi heti piacon a tengeri — huszonöt forint mázsája — hogy egy szekér tengeriért se adnak egy pár csizmát. A fuvar meg drága. A sáros úton a messze faluba nem bírja a Rózsi tehén a szekeret, nem hogy egyedül, de még párosan, a Samu Gáboréval összefogva sem.

Mire betakarodott minden és összeszámolták magukat, megint ott voltak, hogy oda a sok tengeri, eladogatták a fölös jószágot is, de a sok vásárolni valónak fele sincs meg és megint itt az őszi szántás: pénz meg nincsen rá.

Ekkortájban fordult úgy, hogy Kis Gáborék, akik a Csatáry-tagból kapott részen már társasgazdálkodást kezdtek, kijöttek a tanyára és szépen elmagyarázták mások után Dankónak is a jövő útját. De addig is, amíg ez megérik és megértik az emberek, hogy mit kell cselekedniök, ott van a gépállomás, most létesült Szerdahelyen, menjen be Dankó, meg azok, akiknek nincs igájuk és hívjon ki egy traktort. Nem kell kilincselni sehová, nem kell az ajtófélre állni és várni, se Török Andrásnál, se Szekeres Imrénél, jön a traktor, szánt, vet és utána már könnyebben sóhajthat az ember: a földben van a búza.

És egy októbervégi napon megjelent a kis pöfögő masina a Háromnyárfa dűlőben, a Dankó-tanyán, három fényes ekéjével. A csirkék, kacsák, libák, akik itt nőttek fel és még sohse hallották a motor püfögését, szétriadtak, a koca a malacokkal kiszaladt a tanyából, mert a pusztában minden jószág elvadul és csak a gazdáját vagy a pásztorát ismeri meg. Még a Fürge is megugatta, aki pedig a Csatáry-tanyán már látott traktort. A Rózsi tehén meg nyugta-

lanul, ijedten topogott a nyárijászol körül. Nem gondolt rá szegény, hogy ez a csunya kis masina fogja megmenteni őtet az undok járomtól, ami mindig kidörzsöli a nyakát és úgy elveszi a lábából az erőt, hogy sokszor csak lerogyik este a jászol mellé, enni sincsen kedve.

•

Az esztendő megint fordult egyet és Dankó körül is változott a világ. Hogy az országban mi van, azt nem tudja pontosan, mert még ujságot se lát, ide még a rémhírek se jönnek ki mind, mert Szladek beköltözött a faluba. Szekeres Imréékhez meg, amióta összedúrátták a földjét és a barázda fenekére szórátták a tengerit, hogy sose keljen ki, nem igen szólnak, csak a gúnyos mosolyukat érzik, amiért immár négy éve újgazdák és még mindig kunyhóban laknak és egy tehénnel szekereznek. A pártoskodás is elhamvadt, mióta szétszéledtek a cselédek a földjeikre. De azt tudja, hogy Csatáry úr itthagyta a tanyát, elment Pestre és Antalházába egy bérlőszövetkezet költözik be. A Háromnyárfa dülő túlsó végén Kis Gáborék társas termelőcsoportot alakitottak és lám, az ő tengerijük már szépen sorol, amikor ő még nem is szántott, az árpájukat markolni lehet, amikor az övé még nem is bujkál és Szentgyörgy-napra mindennel készen lesznek, mert az ökreik, lovaik szüntelenül mennek és a traktor is dohog éjjel-nappal a dűlő tulsó végén.

Nagy darab cukorrépájuk is van, már ki is kelt és a lánygyerekek gyors kezekkel már kapálgatják is. Ő eddig még nem tudott cukorrépát vetni, mert ősszel nem tudta volna beszállítani a vasútállomáshoz, ha a Rózsi belegebedt volna, akkor se. Pedig milyen jó lett volna, ha ő is zsákszámra kapta volna a cukrot, mint a tehetősebb gazdák. Ezek a rajkók még sohase ettek cukorból és cuk-

ros ételből eleget, pedig nagyon kívánják. Azelőtt a Gyepsoron csak répaformájában rágták.

Azután azoknak ott rizsük is van, sok pénzt kaptak belőle már az őszön is. Kendert, lent, ricinust is vetnek, a gyerekeknek is dolguk van, ő meg nem tud velük mit kezdeni. Imre már elment ugyan katonának, megunta itthon a mezítlábas tétlenséget és kornyadozást, de nő a többi is, már a legkisebb is nyolc éves, annak is mindjárt munka kellene, jobb volna, ha itthon dolgoznának a lányok is, mintha cselédnek mennek a városba: egyszóval Dankó meginl gondolkodott.

És egy reggelen, amikor látta, hogy az ő tanyájához közel kapálják és egyelik a tengerit, átment Kis Gáborékhoz.

Reggeliztek éppen és Dankó sorba kezelt velük, hiszen régebben, de legutóbb tavaly is együtt dolgozott velük a rizs-főcsatornánál. Még most is jó érzéssel emlékezik rájuk, hogy nem marták ki a gyengesége és a rossz szerszámja miatt. Igen, ez jó társaság, nem marakodó banda. Idősebb emberek is voltak köztük, akik az ökröket, lovakat hajtják és nem érzik félembernek magukat, mert minden munka fontos a szövetkezetben.

És olyan jó volt itt a bandában, ahogy sütötték a szalonnát és közben mókáztak egymással, hogy Dankó Jánosban felébredt a kívánság: közéjük állni. Mit emésztődjön ott a gyepszélen egyedül a gondokkal, földdel, jószággal, vízzel, faggyal, szárazsággal, pénztelenséggel, igátlansággal és a sok gyerekkel, amikor itt együtt birkózhatnak meg minden bajjal, amit az ég és a föld szül és a sors magával hoz. Úgy érezte, hogy talán itt nyílna meg az az új élet és az a szebb jövő, amiről a szónokok beszéltek.

Félrehívta Kis Gábort: — azt mondd meg öcsém, hogy

csatlakozhatnék én ide, vagy mit csináljak, hogy mifelénk is így legyen?

— Az nem úgy megy János bátyám. Egyedül nem tehet semmit. Hanem tudja mit! Vasárnap délelőtt majd kimegyek én magukhoz és megbeszéljük Samu Gáborral is, meg a többiekkel is, mert a szövetkezet is csak úgy ér valamit, ha együtt akarják és nemcsak a földjét és az erejét, hanem az eszét és a lelkét is beleadja az ember.

PRÓBATÉTEL

I.

VASARNAP DÉLELŐTT a szövetkezetben az aratás megkezdéséről tanácskoztak. Kijött a kormány rendelete is: a gabonát viaszérésben kell vágni. A határban meg itt-ott már keresztek is vannak. Borsos Lajos a nagy Szikháton egész sor keresztet látott. Rozs lehet, vagy őszi árpa, de mindegy, amikor az emberek már kereszteket látnak, kitör rajtuk az aratási nyugtalanság: vágni, hogy el ne peregjen, jég vagy tűz ne érje.

Akik a Balószegben, a szövetkezet földjén dolgoztak, tengerit kapáltak, lucernát gyüjtöttek, azoknak a szaván nem lehetett eligazodni. Az egyik azt mondta, zöld még a búza, a másik azt mondta, a Tarka-dűlőben már lehetne vágni, mert a szikfoltokon fehérlik a rozs.

Kérdezték a kerülőt is, aki kint lakik a tanyán, mindennap szeme előtt a határ, de az se merte azt mondani, hogy ekkor vagy akkor lehet vágni. Csak köntörfalazott: sárgul itt-ott, de a szemje tejes még és elkezdte mesélni, hogy amikor ő a patkósi uraságnál szolgált, milyen zsengés búzákat vágtak.

Ez így nem ér semmit, szóbeszédre nem lehet határozni. Menjenek ki a vezetők és járják fel az összes táblákat.

A vezetők közt is vezető, az elnök, Sós Mihály, jó

hatvanas, de még magabíró ember. Valamikor bérlő volt egy húszholdas tanyán, értenie kell a gazdálkodáshoz, azért választották meg. Hogy ott a valóságban Zsuzsi néni volt a gazda, azt kevesen tudták, mert ügyesen eltakarták. Mindenkinek van egy képe a világ számára, amit a piacon, a templomban, a kocsmában és a pártban látnak és van egy igazi, amit csak az otthoniak ismernek.

A másik vezető, bizottsági tag, Csapó Bandi — holtáig Bandi — fuvaros és újgazda. Szemfüles, sebesbeszédű, gyorshazug, mindenben benne van és mindenben elől van, így került előre a szövetkezetben is. Ő kezdte szervezni, nem lehetett kihagyni: ez nem illik. Aki valamit elkezd, az ott az első szeres. Világhajtó ember különben: volt már vándormunkás, piaci kofa, nyúlbőrszedő, kocsmai kimérő, csak földje nem volt soha egy ekealja se. Végül a fuvarozásnál kötött ki. Van két rossz lova, hozzá nagy kamasz fiai és követ hordanak az országúton, szenet, fát fuvaroznak az állomásról, gabonát szállítanak a szövetkezetnek, mikor mi akad.

A harmadik vezető, Kis Gábor, földmunkás és részesaratő volt. Mindig a más tarlóján élt, saját magának legfeljebb ha krumpliföldet, az uraságnak meg harmados répát, vagy negyedes tengerit munkált.

*

Másnap reggel, jó korán, még napfeljötte előtt elindultak, feljárni a határt. A szövetkezet embereire ne mondhassa senki, hogy későn kelnek fel, mert ezer kaján szem figyeli a faluban őket.

Szekérrel mennek, mert jó kétóra járásra van a Balószeg és egyik se gyerekember már. A szekér nem a szövetkezeté, hanem a Csapó Bandié, mert a szövetkezet kevés igája most a tengerihuzatást és a lucernahordást hajtja. Aratás előtt mindent rendbe kell tenni, a tengerit meg

kell kapálni, a lucernát kazalba kell rakni, mert azután senki se ér rá. Ez most mindennél előbbrevaló. A szövetkezet igáját nem lehet ilyenkor kocsikázásra berendelni, le is rágnák a tagok a vezetők fülét, ha a tanyáról ezért hazazavartatnának két lovat.

De Csapó Bandi a gyűlésről hazamenőben ajánlkozott: — Hallja, Mihály bátyám, nincs itt semmi baj: befogok én. Úgyis arra megyek, megnézem a gyerekek kis búzáját is. (Nem a gyerekeké volt a búza, hanem az övé, de nem kell ezt a többieknek tudni. Jó az, ha az ember többfelé is biztosítva van.)

Kis Gábor nem fogadta szívesen az ajánlkozást, inkább ballagott volna gyalog, mert kerékpárja még nincs. Az ilyesminek soha sincs jó vége. Az ingyenmunkát előbbutóbb felhányják. Még a legtisztábbnak látszó szívesség is fel-felböffen a második féldeci pálinka, vagy a harmadik pohár bor után. A huncutságból, számító hízelgésből csinált szívességnek meg nagy ára szokott lenni. De azt is szégyelné a többi tagok előtt, ha a nagy könyvbe oda lenne írva, hogy fuvarbérre ennyi meg ennyi, mert a vezetők búzát nézni mentek.

De mivel ő olyan ember, aki mielőtt beszélne, elébb gondolkozik, amíg ő gondolkozott, a másik kettő már határozott is. Reggel, félnégykor, a falu végétől, a Maurermalom elől indulnak, legyen ott mindegyikük. Ekkor már nem mondhatta, hogy én inkább gyalog megyek, mert ez nagy sértés lett volna amazoknak, akik nála idősebbek is. Azt érezhették volna, hogy Kis Gábor »ki vagyok, mi vagyok, én jó szocialista vagyok« és lenézi a társait. Ez nem jó, mert most kezdték a közös munkát, őrizni kell a békességet, amíg lehet. Ha az ember a magáéban veszekedik, azt nem nagyon tartják számon, de ha a szövetkezetben nincs egyesség, azon az egész falu nevet. Még

a feleségével is úgy kezdi az ember az életét, hogy én is engedek, te is engedsz: így valahogy majd csak összeférünk.

Kis Gábor hát hallgatott, amikor erről tárgyaltak, mert elkésett a szólással és így reggel ő is ott volt a malomnál, hogy felüljön a potya szekérre. Az ember ne legyen büszke még a tisztességére se, mert az is haragot szül. Nem gondolta ugyan ennek végig minden ága-bogát, de kelletlenkedő érzéseiben ezek a tapasztalatok bukkantak fel.

Amikor kiértek a határba, maguk is megállapíthatták mindjárt, hogy nem olyan könnyű itt határozatot hozni. Az egész határ aratás-előtti színeit játssza. A haragoszöld tengerik, fakózöld kolompérok, dudvazöld répák mellett tejsárga árpák, fakófehér rozsok, aranysárga búzák, zöldessárga zabok tarkázzák a határt, még a magángazdálkodók földjein is. A szövetkezeti táblákban meg még a búzák színe is változó aszerint, hogy kié volt tavaly a föld, mi volt belevetve, mikor volt trágyázva és mikor, hogy volt szántva. A búzatáblákban színüket váltó sávok mutatták a tavalyi gazda kezenyomát. Amelyik ember tavaly, amikor a földjét még maga művelte, tarlót hántott, vagy ugarolt, annak a volt földjén már aranysárga, amelyik csak kétszer kapálta a tengerijét, azon még zöldes és akié tarló maradt őszire, azon sápadtfakó a búza.

A bizottság sorba ment a táblák mellett, nézegette, tapogatta a kalászokat. Sós Mihály hümmgetett, sopánkodott: — puha a szem, tej folyik belőle, az egyik már sárga, de a másik még zöld, a sarjú búza mind éretlen. — Nem tudja megállítani az eszét, ha a sajátja volna, azt mondaná, ráér még néhány napig, de lehet, hogy egy hétig is, mert a búza olyan, hogy néha csak hirtelen leérik, egy-két nap alatt, néha meg egész hétig sárgáskodik és

naponta kell kijárni nézegetni. — Ha az enyém volna, nem vágnám, mert én mindig csak akkor szoktam, ha megroppan a fogam alatt, de ez még tésztás — mondogatta tovább. — Akkor jó a búza, amikor lassan sárgul, mert akkor tartja magát. Ilyenkor lesz jó kemény és gömbölyű a mag, ámbár a fene tudja, nekem csupa zöld volt egyszer még a búzám, jött egy meleg szél, két nap mulva arra megyek, hát érett az egész. Azonnal kaszát neki, nehogy elperegjen, mégis tizenkét mázsát adott holdja — így magyarázgatott töprengve Sós Mihály, miközben új és új kalászokat morzsolgatott az ujjai közt. Csapó meg feldíszitette a kalapját hajlós búzakalászokkal.

Kis Gábor csendesen megszólalt: — Az lehet Mihály bátyám, hogy tizenkét mázsát adott, de ha nem csapja meg a meleg, tizenhatot is adhatott volna.

— Igaz a' hallod, igaz lehet a', mert volt azon kereszt harminc is holdanként és csak negyven kiló volt benne egyre-másra, pedig jó, nagy kévék voltak és jó nagy gaz volt, ha belementem, idáig ért — és mutatta a tenyerével, hogy a búza az állával színelt.

Igy járták be az egész balószegi dűlőt, azután meg a Háromnyárfást, vitatkozva, magyarázva, de az eszüket nem tudták megállítani, hogy mikor lehetne megkezdeni, mikorra kellene szólítani az összes tagokat, hogy álljanak ki a már előre kitervelt beosztás szerint aratni.

Sós Mihály a felelősségtől félt, nem mert határozni. Még tán jobban félt a szövetkezeti tagoktól, a párttól, a népi bizottságtól, a kormánytól és az összes mostani hatalmaktól, mint annakidején a feleségétől, aki azért is veszekedett vele, ha megkezdte a munkát, azért is, ha halasztotta, azért is, ha eladta a jószágot a vásárban, azért is, ha visszahajtotta.

Csapó Bandi nem nagyon értett hozzá, az ő szeme

sose volt gazdaszem, egyszer azt mondta, ennek kasza kell, másszor azt, hogy egy hétig is ráér és hát a nóta is azt mondja: »meg kell a búzának érni«.

Kis Gábor szokás szerint hallgatott és gondolkozott, majd amikor megállottak az egyik nagytábla végén, hogy most aztán döntsék el, hogy mit fognak otthon mondani, mert ha ők is össze-vissza beszélnek, kinevetik őket az emberek, megszólalt ő is:

— Hallgass csak ide András, nézze csak Mihály bátyám: ez a mi búzánk ebben az első esztendőben még igen tarka, mert sokféle ember kezenyomát viseli. En sok nyáron arattam a grófnál is, a káptalannál is, Schlésingernél is, tudom, hogy milyen az a viaszérés. Néha majd belegebedtünk a kezdetén, olyan nehéz volt a nyers gaz. Sárga volt az, de zsengés erősen. De a keresztben megért, piros lett és acélos. Ez a miénk még nem ilyen. Fótolni, lyukgalni lehetne itt-ott az érettjét, de nem érdemes, mert nem hozhatunk ide ki huszonnégy pár aratót, hogy gázoljon, kastoljon itt néhány hold érett búzáért. Hanem azt mondom én, hogy ide még ki kell jönni és ha majd mar lesz benne annyi érett, hogy bele lehet fogni, akkor szólunk a tagságnak. A többi azután majd megérik a kasza előtt, az uradalomban is így volt.

Sós Mihály restelte ugyan, hogy nem ő mondta ki az utolsó szót, pedig az ő kötelessége volna, de hát a Gábor szava az igaz. Nemcsak beszélni kell a vezetőknek, hanem határozni is.

Csapó Bandi ebbe belenyugodott. Különben is neki máson járt az esze, azon, hogyan is lehetne a szekérderékba a szövetkezet lucernájából egypár etetésre valót behányni. Amíg a dűlőn gyalogoltak, ő kizabolázta a lovakat és azok hol a búzakalászok közé haraptak bele, hol az útszéli porcsint hersegtették. Itt-ott, ha renden lévő

lucerna mellett mentek el, egy-egy villaheggyel elébük is lökött és ették a lovak, amíg ők tanakodtak. Aztán, ha tovább hajtottak, ezt mindig fellökte a kasba, hogy kárba ne vesszen. Aztán a másik helyen megint dobott oda nekik. Lovas, szekeres ember örül, ha a lova akár csak egy falatot is a másából beharap. Ő világéletében megszokta, hogyha keresztül hajt a határon, itt is fellök egy villa szénát, amott is egy petrence lucernát, néhány árpa-kaparékot vagy zabkévét, egy-két tököt, répát, néhány cső tengerit, mikor és hol mi van és erre most is rájár a keze. Hazafelé indulás előtt nekiáll a villával, felölt egy jó öllel, hogy azok a szegény lovak hadd harapjanak egy kis jót, ha már kihozták a bizottságot.

Sós Mihály ezt észre se veszi, megszokta még a régi társaságokban, hogy a vezetők lova mindig a másét eszi, ha a határban jönnek-mennek, de Kis Gábor úgy nézi a megcsonkult rendet, mintha a fogát húznák. Néz-néz, nem szól semmit, de Csapó Bandi a hátán keresztül is érzi a szúrós szemeket és a Gáborban kavargó dühöt, mert nem mer belemerülni és nem mer nagy villával felölteni. És amikor hozza is, szinte bocsánatkérően pislog és mondja, Kis Gábornak szólva: — Szegény lovak nem ettek hajnalban, mert ezek a nagy kölykök reggel jöttek haza a bálból.

Kis Gábor megint csak hallgatott, de érzett rajta, hogy nincs elintézve a dolog. Most még csak gyüjti a tapasztalatokat, de majd szól, amikor kell. Evvel a Bandival előbb-utóbb baj lesz a szövetkezetben, de még most kevés a bűne és sok a barátja. Könnyen adja a jó szót is, és könnyen fizeti a porciókat is. Teheti, mindennap pénz jár a kezén, ő szövetkezeti tag, a fiai meg fuvaroznak.

II.

Az első csapatban Sós Mihály az első kaszás, a másodikban Csapó Bandi, a harmadikban Kis Gábor. Most még csak ismerkednek az emberek egymással is, a munkával is. Nem lehet siettetni. A vágást azért nem, mert nedves az alja, a kötést azért nem, mert száradni kell a maroknak, a keresztezest azért nem, hogy be ne penészedjenek a kévék, mert akkor dohos lesz a búza és keserű lesz a törek, nem eszi meg a jószág.

De az aratás az olyan, hogy húzza az embert. Olyan öröm, olyan jó érzés látni, hogy dűl a vastag gaz a kasza előtt, sűrűn hencseregnek a kévék, gyűlnek a keresztek, hogy hiába mondja Sós Mihály: — nem kell hajtani emberek, ráér még — mire észreveszik, már megint erős hajtásban vannak.

Közben pedig mindenki a másiknak a munkáját nézi és a magáéhoz hasonlítgatja. Ki hogy kaszál, nem keskeny-e a rendje, nem magas-e torsa, nem szór-e kaszája, nem maradnak-e vágatlan szálak, egyenes-e a rendje fala, takaros-e a kévéje, nem nyúlik-e a farka, nem oldódzik-e ki a kötele; ezt kutatják a csurgó izzadság sós levétől összehúzott szemek. Amikor a hosszú rendláb végére kiérnek, a dohányosok rágyujtanak és agyarraszorított pipával, vagy a szájuk széléhez ragasztott cigarettával füstölve, hónuk alatt az élével felfelé, vagy vállukon az élével lefelé csüngő kaszával, titokban azt szemmértékezik, hogy nem csal-e, nem tágít-e a másik. Az egyik azt lesi, a másiknak a rendje nem keskenyebb-e, mint az övé, a másik meg azt, hogy az övé nem keskenyebb-e, mint a másiké. Az igazabb emberek és a büszkébb emberek arra ügyelnek, hogy kevesebbet ne dolgozzanak a többinél, a hun-

cutabbak arra, hogy kevesebbet dolgozzanak, mint a többi, ha lehet. Az igazabb emberek a legszebb rendhez szeretnék igazítani a magukét, a huncutabbak meg a legkisebbhez, hogy valahogy egy kaszavonással többet ne dolgozzanak, mint mások.

Erről persze egyelőre egy szó se esik, még gondolkozni sem igen gondolkoznak rajta, ez csak úgy jön magától, a munkából és az ember természetéből.

*

Az első baj a Sós Mihály csapatában kezdődött. Major Béni, bivalyerős fiatal ember, Sós Mihály unokaöccse és utána a második kaszás száztíz centis nagy kaszájával és hosszú karjával csupa kivagyiságból nagyobb rendet vág, mint a többiek. Vannak a csapatban ugyanis gyengébb emberek is, akik nem bírják a hajtást. Az egyik azért, mert beteges, a másik mert rosszul él és gyenge, a harmadik mert öregedő ember, aki egyedül még sokáig bírná a munkát, de itt nehéz neki a hajtás, a negyedik meg, Szabó Miska, süldőlegény és kezdő kaszás, aki a beteg apja helyett állt ki. Nem tud még jól se kalapálni, se fenni, se kaszálni. Sokfelől, sok utcából, sokféle gazdától verődtek össze az emberek és hogy ki kicsoda, az csak itt egymás mellett látszik meg igazán.

Béni, amikor visszafelé megyen, a hátrább jövő kaszások rendjét olyan szemmel nézi, hogy azt már nehezen lehet bírni. Még azt is megteszi, hogy némelyiknek a rendjét keresztbe átlépi, hogy megvan-e az egy öl.

Az első napon azért nem történik semmi, csak apró susmogások vannak úgy estefelé, amikor már a legtöbb embert összetörte egy kicsit a kasza. Az első napi aratás még azt is megviseli, aki mindennap dolgozik, mert minden munkához másféle erő kell és minden munka más izmokat feszít meg. Azok, akik erősnek és jódolgúnak érzik

magukat, össze-összenéztek és a vergődő kaszásra kacsintottak. — Minek jön a szövetkezetbe, aki nem bírja — ez volt a nézésükben.

A második napon aztán úgy dél felé, amikor a nap már közel volt az ég közepéhez, de még a szokásos kóbor fellegecskék sem enyhítették a tüzét, éppen amikor nyakig érő, hajlós, nyers gazú rozst vágtak, ami csak úgy tekergőzött a gyengébb kaszás kaszanyelére, Major Béniből kitört a gőg és nekitámadt Szabó Miskának:

— Öcsém, hol tanultál te kaszálni?

A szegény fiú, aki úgy dürückölte a nehéz gazt, mint éhes borjú az anyja tőgyét, még feltekinteni sem mert a munkából s az izzadságot se tudta letörölni az inge ujjával, mert az is elvett volna egy kaszacsapásnyi időt és azért a homlokán, szeme pilláján, az orra hegyén, az állán és a nyakán mindenütt csorgott a szennyes lé, szégyenkező alázattal pislantott fel a nagy derék emberre.

— Otthon — mondta csendesen.

— Nohát, mondd meg apádnak, hogy előbb tanítson meg kaszálni és csak azután állítson ki maga helyett. Miattad elveszítjük a tarlótisztasági versenyt, mert a te sorsod közt elbújhatna a hathetes malac is.

A lecke csak Miskának szólt, de mások is érthettek belőle. Értettek is, de azzal a keserűséggel tetézve, hogy de jó annak, akinek a Jóisten olyan sok erőt adott és azzal a szégyenkező érzéssel, hogy minek is jöttem én ide, az ilyen gőgös emberek közé, mint ez a nagy marha Béni.

Egyetlen ember, az öreg Tóth, a Miska nagybátyja szólt mellé, de csak olyan öreges-szelíden:

— Na jól van, öcsém, Béni, te is voltál tizennyolc éves. Senki se tanulja ezt az anyja hasában...

Béni a szón kapva vágta vissza:

— Amikor én tizennyolcéves voltam, az első kaszást

is kivágtam a rendből, pedig kévekötőnek voltam szegődtetve.

Sós Mihály nem szólott bele, pedig neki kellett volna igazságot tenni. Igen, de már ő is öregedő ember, nehezebben is bírja, meg aztán sohasem próbálta a csapatban való hajtást és az ő rendje sem hibátlan. Kétujjnyira kopott öreg kaszával állott ki, mert Zsuzsi néni nem adott neki pénzt új kaszára. — A fene megesz a szövetkezeteddel — mondta neki — eddig jó volt ez is, hát adjon a társaság újat, ha már ez nem jó, én nem áldozok rá. Még nem láttam belőle semmit, csak a sok beszédet, meg a sok gyűlést — és Mihály bácsi inkább hallgatott. De ennek az öreg kaszának a hegye földnek jár már, mert a dereka rokkanást kapott. Ezért túlságosan felfelé tartja, hogy csúfságra bele ne törjön az elnök kaszája a gazba és így eléggé teknősen kaszál, serényes torsot hagy. Nem szólíthat meg mást, akinek a kaszája nyomát majd még az üres tarlón is ki lehet olvasni, amíg a tarlóhántoló traktorok fel nem szántják. Meg aztán Major Béni, az öccse, az öreg Tóth, meg a keresztkomája, a Szabó gyerek apja is régi cimborája, hiszen azért vannak itt vele: akármelyik ujját harapja, mindegyik fáj.

Szerencsére közel volt a rendláb eleje és Béni egy utolsó dörmögéssel, amiben az volt, hogy én nem dolgozok senki helyett, én nem keresek senkinek, a kövér rozsba eresztette a dühét és csak azért is, még szélesebb rendet vágott.

Ugyanakkor a Csapó Bandi csapatában ki is tört a veszekedés. Nem ugyan a munkán, hanem a vízen, de a rossz hangulat, a méreg már a munkától a levegőben volt. A vízhordó fiúgyerek, a Teleki Jancsi nem győzte hordani a vizet, mert mindenki egész kannatetőkkel nyelte. A bamba gyerek nem is rosszakaratból, csak próbálatlanságból min-

den alkalommal az első kaszásnál kezdte, mert a dűlőn volt a lajt és mert minden rendben mindenki ivott, a hátulsóknak már nem jutott. A nap sütött, a nyers, nehéz rozs főzte az embert, a szájpadlás száradt; gebedésig volt mindenki. Es mert a gyerek minden újabb alkalommal megint csak az elején kezdte osztogatni a friss vizet, hátulról káromkodni kezdtek: — Az anyád kölyök istenit, beléd mártom a kaszát, ha megint az elejére viszed a vizet — így kiabált Nagy Tóth Jankó, a leghátulsó kaszás és Csapó Bandira fordította a szót: — Nem hiába, hogy fuvaros, meg nyúlbőrszedő, nem tudja, mi a munkában a rend. Minek áll akkor előre? Jöjjön csak ide hátra és gebedjen itt, majd eszibe jut, hogy hány rőf, meddig ér.

Csak Kis Gábornál nem volt baj. Csendes szívósággal haladt elől, ügyelt, hogy ne maradjon le a többi csapatoktól, még inkább egy kicsit előzze is őket, de a csapatát mindig szemmel tartotta. Még a vízhordó gyereknek is megmondta: — Az előbb itt kezdted öcsém, most hátul kezdd, mert akkor azoknak sohasem jut friss víz. Ha valamelyik kaszás vagy marokszedő zizmált, csunya munkát csinált, visszatérőben megállt mellette, s kicsit, de nem sokáig, hogy fel ne tűnjön, nézte a munkáját, valami közömbös szót szólt is neki, vagy azt, hogy nem jó a fenőköved s ilyenkor az ember kapva kapott a felkínált ürügyön — nem jó, a fene ette volna meg a boltost vele — vagy azt, hogy nagyrament a kaszád, nem jó az a gyári kulcs, hiába nincs párja a régifajta éknek — ilyenkor a megfigyelt ember igyekezett jól csinálni, minden erejét és tudását beleadta. Kis Gábor tudta, hogy többet ér a jó szem, mint a rossz szó. A tempót is mértékkel tartotta, reggel a kalapálás után, még éles kaszákkal egy kicsit megvezette a társaságot, de sohasem szórta szét. Nem engedte, hogy bárki is elmaradozzon és ha valaki nagyobb

erejű volt, mint a többi és kivagyiságból nagyobb rendet vágott, vagy gyorsabban hajtott és szorította az előtte járót, halkan odaszólt neki, hogy más ne hallja: — Ne erőltesd öcsém, más is hadd érkezzen. — És aki a csapatjában erősebb ember volt, mint Mihályi Ferenc és az elkezdte neki suttogni, hogy némelyik kicsi rendet visz, azt mondta neki: — Nézd Ferenc, ha többet bírsz, mint a többi, ne hányd fel nekik. Ha pedig sajnálod az erődet, akkor ne vágj nagyobb rendet, mint a többi. A normát mindenki elbírja, valamivel többet is. Itt rendnek kell lenni: nem öljük egymást, mint a régi világban, az uraság tarlóján. Érted? Ne is kezdj itt veszekedést, mert annak nem lesz jó vége. Akkor a párt elé megyünk.

•

Ebéd idején, amikor az asszonyok kijöttek a faluból az ételes szilkékkel, szatyrokkal és köcsögökkel, a marokszedő lányok, akik mind a tagok gyermekei voltak, míg az édesapa szundított, elmesélgették az édesanyáknak, hogy mi ujság, milyen bajok vannak, ki milyen ember. Hogy Major Béni gőgös, Csapó Bandi kiállhatatlan, nagyszájú és huncut. Csiri Borsos bagós, pocos lesz a szája, aki utána iszik, hogy az elnök-gazda, az öreg Sós tehetetlen, gyáva, nem tud rendet tartani, nem hallgat rá senki, nem tart tőle senki, a csapatja mindig veszekedik. Igy van ez a Csapó bandában is. Csiri Borsos, az a kis fekete, görbelábú, pipás ember összeveszett a nagyszájú Tóth Jankóval, aki haragszik, mert utolsó kaszásnak tették és Csiri Borsos (a Csiri ragadvány név, mert kicsi ember) nekiszaladt a kaszával, hogy leszedi a fejét, nem ijed ő meg, ha mégegyszer olyan nagy se. Meg is tette volna, ha meg nem fogják, mert az egy vadember. Tóth Jankó azt mondta neki egyszer, amikor Csapó nem volt jelen és helyette Borsos volt az első kaszás és valamit szólt neki, hogy: kend

akar itt dirigálni, hát kicsoda kend? Egy makkopács, egy pipabagó, úgy belerúgok kendbe, hogy leüti az öreg napot az égről. — Ha Kis Gábor bácsi, aki éppen közel volt a csapatjával, közbe nem lép, talán emberölés lesz. Bizony, Kis Gábor bácsi a jó ember, az ő csoportjában jó lenni, ott mindig dalolnak, tréfálnak, de a munka is halad. Nálunk meg mindig káromkodnak és veszekednek — igy mesélgettek a Sós- és Csapó-csapatbeli lányok.

Az asszonyok aztán szétvitték a híreket az egész faluba és otthon azon tették a törvényt, a jó kútnál, az ablak alatt, a malomban és a piacon, hogy mennyi minden baj van a balószegi szövetkezetnél. A Szabó Miska édesanyja, amikor meghallotta, hogy mit mondott Major Béni a fiának, elkezdett átkozódni, egy csomó asszony között, hogy is szakadna meg, az a marha Béni, a nagy erejével, hogy miként veszítené el örökre, hogy még az ágyra is négykézláb mászna fel és azt adná a jó Isten, hogy olyan kevés ereje lenne, hogy a nadrágot se tudná felhúzni a maga kezével, ha annyira irígyli, hogy ő a beteg ura helyett a fiát küldte ki.

*

De azért jobb időben, könnyebb gazban, fel-felvidult a nép és elfelejtették a villámló haragokat. Napközben, ha egy-egy fogással végeztek és közelkerültek egymáshoz a csapatok, a jóismerősök át-átkiabáltak egymáshoz. Varga Imre a második csapatból átkurjantott a harmadik csapatba, a kötésnél éppen erősen hajladozó és a lábaszárát ragyogtató Szabó Erzsinek, esténkénti táncos cimborájának: — Te, Erzsi, te, Erzsi te, kilátszik a selyem kendőt veszek a babámnak. Erre Erzsi visszakiált: — Onnan ide nem jár a szó, Varga Imre bolond tokjó. — Mit kiabálsz te, nem hallod, hogy milyen szépen danolok? — huncutkodott vissza Imre. Csiri Borsosnak meg Kis Gábor is át-

átszólt néha: — Na, öreg komám, itt a jó bagó, olyan, mint a cukor.

Este pedig összejött mind a három csapat s a fiatalabbak néha még nótára, táncra is kerekedtek, kinn a tarló végén, szalonnasütés, vacsorázás után. Az öregebbek meg összeültek beszélgetni, két-három bokorba, de most már összekeveredve, nem a csapatrend szerint és politizáltak, a falusi és szövetkezeti vezetőket bírálgatták, vagy pedig azt számítgatták, hogy mennyi lesz a termés és jövőre mi mindent kell csinálni a szövetkezetben, hogy jobban legyen, mint az idén.

Hogy Sós Mihály tehetetlen, Csapó Bandi meg huncut, azt már ennyiből is látták. Ez a Csapó azt csinál az öreg Sóssal, amit akar. Ha be-beállnak egy-egy új táblába és Csapóéknak jó sima föld és könnyűvágó, egyenes gabona jut, akkor jó neki a sorrend, de ha valahol dűlt búza, vagy aszatos jutna neki, akkor azon erősködik, hogy húzzanak nyilat, kit hogy ér a szerencse, mert az nem igazság, hogy mindig nekik jusson a nehezebbik fogás. Ez persze nem igaz, mert másnak is jut, de ő mindig huncutsággal van teli. Ha könnyű és ritka gazuk van, elapróztatja a kévéket, hogy ne legyen kevesebb keresztjük, mint a többieknek és reggeli kötélhányásnál, amíg mind a három csapat együtt csinálta a kötelet, ő úgy spekulált, hogy dicsekedhessen vele, hogy az ő csapata legtöbb keresztre való kötelet hányt, hogy tizennyolc kötél helyett tizennégyet-tizenötöt rakatott a lányával egy-egy kötegbe s majd kévekötéskor derül ki, hogy itt is, ott is hiányzik egy-egy marokhoz a kötél. Ezért hozták be, hogy minden csapat a saját kötelébe kössön. Ha csal, önmagát csalja.

De különösen azért haragudtak Csapóra, mert a nehéz munka elől mindig lógni igyekezett. Ha az öreg Sós azt

mondta, hogy el kell menni a határba, meg kell nézni, melyik tábla következzen holnap és el kellett intézni előre, hogy a csapatok hova, milyen sorrendbe álljanak, Csapó mindig azon volt, hogy az öreg Sós ne egyedül menjen, hanem inkább menjen még Kis Gábor is, mert így kívánja a demokrácia, csakhogy ő is kibújhasson egy kis időre a munka alól. És azt is mindig kispekulálta, hogy lehetőleg akkor menjenek határt nézni, táblát ölezni, keresztet olvasni, vagy a gazdaságba széttekinteni, tengerit, lucernát, jószágot megnézni, amikor nagyon meleg van, vagy pedig dűlt vagy aszatos búza következett. Saját csapata is haragudott rá, mert a nehéz dolgoknál valamilyen ürügygyel mindig cserbenhagyta őket. Ha Kis Gábortól nem tartott volna, éppen úgy belemerült volna a naplopásba, a fák alatt való hűvösölésbe és a kocsmába való eltekintésre, mint a régi bandagazdák és fuvaros vállalkozók szokták, akik mindenféle ürügyekkel a tanyába vagy a faluba mentek és a kocsmában söröztek, mialatt a csapatjuk a forróságban a száraz kortyokat nyelte, mert még friss vizük se mindig volt. Ha mást nem tud ez a huncut Csapó kitalálni, akkor hascsikarást kap és sűrűn leteszi a kaszát. Még a lányát is, azt a csitri Sárit, aki hajnalig elbujkálna a legényekkel, de reggel kötélcsináláskor álltában elalszik és gonoszul felesel, ha valaki rákiált, amikor megáll a kezében a kötél, hogy szép álmokat, Sári, még azt is kikíméli. Ha ő elmegy valahová, Sári leül a rend végére, ahelyett, hogy nekiállna kötni, vagy felváltaná valamelyik fáradt marokszedőt. És kötélért sohasem szalad. Mások meggebednek a cipekedéstől, ő meg a sarlóját lóbálgatva sétál a tarlón, mint egy kisasszony... — Így beszélgették meg a csapatok dolgait esti ejtőzködés és pipázgatás közben.

III.

A hordás előtt nagy tanácskozás volt. Amikor az utolsó zabkeresztet is bekötötték, a kaparékot is felszedték és összerakták, Sós Mihály kiadta a jelszót: a lányok, marokszedők elmehetnek haza, a férfiak gyülekezzenek a dűlő végén: határozni kell a hordásról. Nem várhatnak egy napot sem, egy órát sem, kevés az iga, sok a kereszt, addig nincs pihenés, amíg a termés a magtárba és kamrába nem kerül.

Össze is ültek az árokparton, egy öreg akácfa alatt és Sós Mihály előadta, hogy mi itt a gond. A szövetkezetnek majdnem háromezer keresztje lett, pontosan kétezerkilencszázhetvenhat és csak négy igája van. Kettő ökrös, kettő lovas. A traktorosok már tarlót hántanak és ugarolnak, mert az is sürgős, más vontató nincs, kirendelést nem illik kérni, mert akkor rossz híre lenne a szövetkezetnek, muszáj lesz fuvarosokat fogadni, mert a négy iga, még ha eső nem is lenne, nem hordaná be két hétig sem ezt a sok keresztet.

Csapó Bandi mindjárt helyeselt. Arra számított, hogy az ő igája is mindjárt idejöhetne. Keresne is, meg a lovak is jól élnének a közösből.

De Csiri Borsos csak azért is ellentmondott. — Nem kell fuvaros! Azok sokat lopnak, mindig tele az abrakos tarisznya, otthon töreket eszik a lovuk, itt meg maggal tömnék, ismerem őket — és Csapóra nézett.

Tóth Jankó, nagy ellensége Csirinek, mert aratáskor összecsaptak, de még nagyobb irígye Csapónak, mellé állott: — Persze, ráérünk, úgy sincs egyéb dolgunk. Minek fizetnénk ki azt a sok búzát a fuvarosoknak. Nem is muszáj

asztagba rakni, hordjuk egyenesen a gépbe, mint az uraság szokta...

De Sós Mihályban most feltört a hozzáértő gazda, aki már a magáén megtanulta, mi is az a hordás, meg a cséplés.

— Éppen a te eszedhez van az, János — nyomta meg gúnyosan a Jánost. — A gép elver naponta 400 keresztet, a mi négy igánk meg behordana 200-at, de még a maghordásra is iga kell... Majd itt ülünk mellette októberig és a hátulja kicsirázik a tarlón — nem gondolod?

Tóth Jankóban felforrt a méreg, különben is könnyen állott nála a szó, hamar botra beszélt.

— Na, van kendnek esze, láttuk az aratáson, ha nincs ott Kis Gábor, még most is ott gebedünk a Háromnyárfa-dűlőben.

A hangulat felforrt, mindenki beszélni kezdett, az egyik azt kiabálta, mit pofázik ez a Jankó, nem lehet tőle szót érteni, a másik azon erősködött, hogy ez a fuvarosfogadás mégsem jó, hanem hordják előbb asztagba és azután csépeljenek. De erre a másik ember azt mondta, hogy akkor nagyon sokáig állnának kinn az asztagok a tűznek és a keresztek az esőnek kitéve. Varga Imre azon erősködött, hogy így elmaradnának a betakarítási és beszolgáltatási versenyben. Kovács Gábor, akinek nyolc gyereke van otthon, közbevágott, hogy mikor lesz akkor kenyér, neki nincs kitartása, már az aratáson is görhemálét evett.

A zaj teljes lett. Sós Mihály hiába erőlködött, hogy csendet teremtsen, senki sem hallgatott rá. Nemcsak a hordáson való véleménykülönbség robbant ki ilyen hirtelen zivatarban, hanem az aratáson elrakott mérgek és irígységek is. Aki ott gyengén dolgozott, mert rossz volt a kaszája, vagy gyengécskén állt erőben, az most asztagrakó is lehet, ha tud asztagot rakni. De a villát is jobban

bírja mindenki. Új munka, új rend. Most az új rendben való elhelyezkedés izgalma füstölt már a vita mögött. Kis Gábor már régen szót kért, de a hirtelen keletkezett zajban oda se figyeltek, míg végre a nagy Major Béni, a káplártorkával beordította a zajba: — Csend! Az istenit! — és egy pillanatra mindenki megrettenve odafigyelt, így vették észre, hogy Kis Gábor akar szólni.

— Várjanak csak emberek, nézzük csak meg, hogy hogy is volna jobb — kezdte Kis Gábor, nem valami parancsoló, de még csak nem is afféle javasoló hangon, hanem csak úgy, mintha hangosan töprengene.

Akikben a méreg még nem hült le, és a Major Béni ordításával elharapott falós igazság legalább suttogás formájában kikívánkozott belőlük, azokat a többiek lepiszszegték. Tóth Jankónak meg Mihályi Ferkó lökte oda egy szigorú tekintettel kísérve a szót: — Fogd már be a szádat!

— Először az a kérdés emberek, hogy asztagból csépeljünk-e, vagy keresztből — kezdte Kis Gábor. — Ha keresztből csépelnénk, megspórolnánk az asztagrakást, de ha véletlenül nagy esők jönnének, amit sohasem lehet tudni, akkor fekhetünk itt mellette, amíg megszárad. Vagy kicsirázik a kereszt, vagy szárítani kell. Ha nyersen hányjuk a gépbe, akkor meg a szem lesz vizes, azt is csak szárítani kell. A szalma kiszáradna valahogy, de a török penészes lesz. Ez így nem jó. És ha keresztből csépelnénk, négy igával semmire sem megyünk, abban igaza van Mihály bácsinak, oda legalább tíz iga kell. Hét-nyolc hordja a keresztet, kettő-három meg viszi a falura a magot, mert azt sem hagyhatjuk itt az ég alatt. Ez sehogy se jó.

— Ha csak a magunk négy igájával hordunk és mind az egészet előbb asztagba rakjuk és azután csépelünk, az — abba megint igaza van Mihály bácsinak — sokáig tart. Egy iga egyre-másra, közelről, távolról számítva, behord

naponta hajnaltól vakestig, hatvan keresztet. Ez négy igára kétszáznegyven kereszt. Ha semmi baj nem lenne, szekér sem törne, ráf le nem esne, nagy szél nem fúna, eső nem lenne, még akkor is két hétbe kerülne. Ez sok idő, igaza van Kovács Gábornak, sok háznál már most sincs kenyér. De igaza van Varga Imrének is, nem maradhatunk le a betakarításban sem, a beszolgáltatásban sem, a tarlóhántásban sem, az ugarolásban sem. Még a versenyt is meg kéne nyernünk, csak nem nevettetjük ki magunkat, ha már a Sándor-majoriak kihívtak. Mindjárt itt lesz a harmadik lucernakaszálás is, a tengerifiókolás is, az igának ott is dolga lesz, mert a takarmányt sem hagyhatjuk kinn, egyszóval, én is azt gondolom, hogy a hordáshoz fuvarosokat kell fogadni, amíg már több igánk nem lesz.

Ez így nagyon értelmesen hangzott, csak azon sopánkodtak Csiri Borsosék, hogy mennyi búzát visznek el a fuvarosok. Ha csak ezer keresztet hordanak is be, legkevesebb két kiló búza kell minden keresztért — ámbár hármat kérnek — de már az is húsz mázsa volna. Milyen jó volna, ha az is megmaradna, majd minden családra egy mázsa búza, egy hónapi kenyér.

— Ez igaz — mondta Kis Gábor — de hát semmiből nincsen semmi. Majd, ha több lovunk, ökrünk, meg vontató autónk lesz, akkor majd ez is megmarad. Most nem lehet mást csinálni, mert kárt kárral pótolnánk, ha a hordással késlekednénk.

Az értelmes szó győzött. Hat fuvarost kell fogadni, az lett a megegyezés, hogy mentől hamarább asztagba kerüljön minden kereszt. Villás ember lesz hozzá bőven, mert itt áll az egész csapat.

*

Jól látták Borsosék, a hordással is lettek bajok. Csapót

nem lehetett a fuvarosok közül kihagyni, hiszen egyik vezetője a szövetkezetnek. Még nincs semmi olyan bűne, amiért ki lehetne tenni, de meg az nem is megy: az ő földje és az ő munkája is ott van a többié között. Ha meg nem lehet kitenni, akkor nem lehet mellőzni se, mert hogy jön az ki, hogy van a csoportban vagy három embernek saját igája is otthon a családjánál és azokat kihagyják a munkából. Ez már csak azért sem lehet, mert könnyű azt elhatározni, hogy fuvarosokat fogadunk, de ilyenkor, amikor mindenki azon siet, hogy minél hamarább szérüre, aztán meg kamrába és a malomba vigye a gabonát, nem olyan könnyű ráérő szekereseket találni. Két hét mulva, amikor a magáét mindenki hazavitte, lenne akár száz is. Az uraságoknál is így volt. Csak akkor mentek a fuvarosok másnak hordani, amikor a maguk kevesén már túl voltak.

Bizony csak Csapó Bandihoz kellett folyamodni, ő ismeri a fuvarosokat, szedjen össze vagy hatot. Ő aztán össze is hozott egy bandát, úgyhogy közben egypár szekér mindig a sajátjukat is hordta és a szerte levő cséplőgépeknél is helytállt, mialatt a többi a balószegi szövetkezetnek hordott.

Ezek a fuvarosok aztán sok mérget hoztak a szövetkezet tagjainak. Ezek megszokták a régi világban az uraságoknál is, meg a gyalogparasztoknál is, ha egy-egy fuvarra elhívták őket, hogy »nyomtató ökörnek nem kötik be a száját« és dugták, tömték a lovaikat a szövetkezet terméséből. Az uraságoknál csak a kerülők szemét kellett megkenni egy kis pálinkával és már nem látták, hogy mit esznek a lovak és mit lopnak a fuvarosok, a gyalogparaszt meg, ha véletlenül termett egy szekér harmados tengerije, örült, ha fuvarost kapott és hogy ne mondják, hogy fukar a szegény, kicsire nem nézett és annyit adott a lovaknak, amennyi beléjük fért. Itt ugyan ki volt egyezve, hogy takar-

mányt hozzanak, hoztak is egy kis sásos szénát vagy sarjút, de csak azért, hogy a lovak kitöröljék a szájukat a sok berágott árpa, zab és rozs után és csak azért, hogy hascsikarást ne kapjanak a sok abraktól, mert a jószág épúgy ráun a mindig egyforma jóra, mint ahogy az embernek is jólesik a hús közé a bor, vagy a saláta.

Sós Mihálynak eszébe sem jutott, hogy ez másként is lehetne, hiszen a jó lótartó ember a sajátját sem sajnálja a jószágtól. Amikor hordás vagy tengeritörés van, annyit eszik mindegyik, amennyi belefér, de csak amikor ráér. Hajnaltól estig csak olyankor harap a ló, amikor áll, rakodik vagy lerakodik. Néha még az ebéd is úgy megy, hogy az ember is fal, a ló is harap valamit, aztán gyerünk, mert hajtja egyik dolog a másikat, vagy hajtja az embert az idő, jön a felleg, az eső vagy a szél, vagy siettet a cséplőgép, vagy a szántás, vagy a szerződés, mikor mi. Különben is Sós Mihály mindig fenn volt az asztag tetején és nem tudott mindent szemmel tartani, nem ügyelhetett arra is, hogy a fuvarosok minden lerakásnál új kéve kaparékot löknek a lovak elé s azok csak a fejét rágják le a drága gabonának, a többit szétvágják, összetapossák, miközben a legyekhez csapkodnak és az asztag mellett bokáig ér a szem, belekeverve a porba. Az emberekben forrt a méreg, de resteltek szólni, mert ez az elnök kötelessége volna. Ha közember szól, megkaphatja az élesszájú fuvarosoktól, hogy mi van itt, mindenki parancsol? Hát ki itt a gazda? A napszámosfajta emberek közt kevés olyan van, aki az asztagrakásnak mestere lehetett volna. Már pedig a szövetkezet asztagjait nem lehet csak úgy összehányni tövivel-hegyivel, görbén és gödrösen, hogy az eső befolyjon és a kutya is megugassa csudálkozásában. Ezt parancsolja a célszerűség is, a hasznosság is, de a becsület is. Az asztagok szépek, formásak, körteszárúak, jól hajazottak és jól sze-

gettek legyenek, hogy az esőszemek legörögjenek, az emberi szemek meg végig simuljanak és megpihenjenek rajta, mert messzi határokból nézik a szövetkezet asztagjait.

Igy Sós Mihály, aki mégis a maga gazdája volt és életében már sok asztagot megrakott, mindig a tetőn volt. Hajazott, bélelt, szegett, kötözött. Még pipázni sem ért rá lejönni, mert a kéve szüntelen folyt felfelé és nem állhatott meg tíz-tizenöt ember azért, mert egy pipázni akar. Ezért titokban ő is betette a bagót, ha már nem bírta dohány nélkül. De ezt gondosan rejtegette a többiek előtt, épúgy, mint ezelőtt Zsuzsi néni előtt, mert mégsem lenne jó, ha a tagok megtudnák, hogy az elnök bagózik. De mit tegyen az ember, ha fröstöktől délig, déltől estig nem jöhet le az asztag tetejéről. Itt nem lehet sem cigarettázni, sem pipázni. Rendes ember még a testi dolgát is munka előtt intézi. Igaz, hogy némely asztagrakók a régi világban megtették, hogy a kazal tetején is rápöffentettek jólzáródó kupakos cseréppipájukra, ha az intéző vagy a kerülő nem látta, az is igaz, hogy ebből sose lett tűz, mert az ember vigyázott, a markában tartotta a pipát, míg néhányat szippantott, hogy érezhesse kicsit a füst ízét, aztán eloltotta és betette a bagót. Máskor meg csak a hideg pipát rágta s ha valaki rákiáltott, hogy ne pipázzék kend, visszamutatott, hogy nem ég, csak rágja. De az elnök most nem adhat rossz példát, még hideg pipával se, azért csak titokban dug a szájába egy kis gombóc dohányt.

Csiri Borsos nem restelli, ő nyiltan bagózik. Hosszú időkön át asztagrakó és kazalrakó mester volt a Sándormajori uradalomban, ott szokott rá a bagózásra, amikor úgy hegyezte-tetézte a kazlakat, hogy már csak a szénaemelődaru járt hozzá, mert a létrák és a villások is mélyen lemaradtak.

Ebből aztán, hogy két különböző ember tetézte az asztagok végét, baj is lett. Máskép rakta, hajazta és tetézte az asztagot Sós Mihály és máskép Borsos Lajos. Amikor a közepén összeérkeztek, úgy nézett ki az asztag, mintha két olyan ember találkozna, akik útálják egymást. Az egyik erre hajlott, a másik amarra. Az emberek gúnyolták az asztagrakókat, hogy a Borsosé balra dűl, a Sósé meg jobbra hajlik, azok meg dörmögtek, hogy a másik nem vezeti jól a falat, a bélelést vagy a hajazatot és dühösen kiáltottak oda a bírálgatóknak: — Csináld te, ha jobban tudod!

Meg lehetett volna úgy csinálni, hogy mindegyik mester más-más asztagot kezd, de abba meg a tagok nem egyeztek bele, hogy két asztag legyen sokáig darabban, mert nincs hozzá ponyva és ha valami nagy eső lesz, fenékig ázik. Hogy csak egy végén rakják az asztagot és egy mestere legyen, abba meg a fuvarosok nem egyeztek bele, mert ők nem azért jöttek, hogy az asztag mellett ácsorogjanak és várják, míg rájuk kerül a sor, hanem rakodni, menni, rakodni, menni. Két mesterhez kétoldalról állhatott oda a szekér és percek alatt felhányta mindegyik és ment ki a tarlóra, ahol Kis Gábor volt a csapatvezető. Neki kellett számontartani, amellett, hogy hányta a kévéket, hogy melyik fuvaros hány keresztet visz be és neki kellett gondoskodni róla, hogy a keresztet jól felkaparják és a kaparékot, meg a kibomlott kévéket is felrakják, mert a fuvaros csak a keresetet hajtja, neki csak a keresztért fizetnek, nem a kaparékért.

Még arra is neki kellett ügyelni, hogy ne törjék, tapossák, csépeljék a szekéren nagyon a gabonát, mint az uraságnál szokták, ahol annyit kitapostak a kalászokból rakodásközben, hogy a szekérderékban a ponyván vastagon állott a szem. Ezt az abrakosba gyüjtötték, azután meg zsákba szedték és hazavitték. Schlésingernél, meg a káp-

talannál, ahol kicsire nem néztek és jó pálinkaszeretõ kerülõk voltak, szombatesténként zsákok voltak a derékban a szalma alatt az így gyüjtött gabonából. Szegényember úgy él, ahogy tud és hát van az uraságnak; ez volt az elv, de most a szövetkezet emberei is szegények és nem mehet a régi módszer.

Csapó a fuvarosokat kormányozta, de olyanformán, mintha inkább a fuvarosok vállalkozója, mint a szövetkezet vezetője volna.

IV.

Búg a cséplõgép, nyeli a kévéket, néha önti, máskor csak csorgatja a szemet. Sós Mihály a mázsás, Csapó és Kis Gábor etetõk. Major Béni és Mihályi Feri zsákosok. Ők mennek a szekerekkel, ők hordják be a szövetkezeti magtárba is, meg a tagokhoz is a gabonát. Tele is vannak, mint a csap, összeisznak pálinkát, bort, sört, ahogy jön, mert mindenki megkínálja õket, ahová életet visznek. Major Béninek a szeme véres, neki ott jön ki az ital, Mihályi Ferinek a hangja nõ meg, zsákosnak való rossz lityakja félrecsapva áll a fejebúbján. Úgy hányják-vetik a zsákot, szekérre fel, szekérről le, mintha az nekik csak gyerekjáték volna és csakugyan könnyû is a zsákolás és tiszta munka, annak, aki bírja. Csak nem mindenki bírja. Szív kell hozzá és tüdõ, váll, kar, derék, ín és jó boka, ami az öregebbeknek már nincs, a fiataloknak meg még nincs. A zsákosok az erõ jogán, szesszel is fûtve, a többiekre egy kicsit lefelé néznek.

A többiek, a közemberek, az asztagon, a szalmánál és a töreknél vannak. Váltva, sorba, mert hallgatni a cséplõgép búgását nagy élvezet, még nézni is megjár, de benne lenni a porban, zajban, forróságban már nem olyan mulatság, amit nagyon kívánna az ember.

De megv a dolog, mert mennie kell. Akik ma az asztagon vannak és kévét hánynak, holnap a szalmakazalra mennek, az elevátorhoz. A töreknél meg lányok vannak, akik az apjuk vagy bátyjuk helyett jöttek. Ők vannak a legnagyobb porban, de az már régi hit, hogy nekik nem árt semmi, nekik jó a tüdejük és friss a vérük. Vékony csontjaik vastag húsokba vannak burkolva, farukon reng a hűvös hús, pirosbarna lábukszára ragyog és feszül és szívük, tüdejük fölött kívülről rengő mellek őrködnek.

*

Itt aztán kijön mindenkiből, ami benne van. Az aratás egyforma munka, hamar rávall arra, aki tágít, a sorbol még kilépni sem lehet, a hordásnál már széjjel van szórva az ember, tarlóra, szekérre, asztaglyukba, létrára, hajazáshoz, nem tudja szemmel tartani egymást, a cséplőgép meg uralkodik a csapaton. Annak szolgálni kell, mert ha fuldoklik a töméstől vagy üresen búg, ha felakad a kanál vagy a törekrázó, szalmába fut a szem, vagy leesik a villarázószíj, egy embernek a hibája miatt az egésznek a munkája megakad.

Most derül ki, hogy az asztagrakásnál nem elég arra ügyelni, hogy az asztag takaros, jól bélelt, jól hajazott legyen. Meg az sem elég, ha egymástól éppen a kellő távolságban vannak az asztagok, hogy jól befér közéjük a cséplődob, de még le lehet ereszteni az etetőasztalt és a törekhordó lányok is elférnek a gép faránál, hanem arra is kell gondolni, hogy az asztagok jól legyenek rakva a széliránynak. A gazdák ezzel nem szoktak törődni, nekik a munkások szeme sose fájt, ők csak a saját szalmakazlaik jó fekvésére gondoltak A cséplőmunkások törődtek vele, de már csak úgy, hogy szidták a gazdát, amiért nincs annyi esze, vagy jósága, hogy a széljáráshoz is jóirányba rakatná az asztagokat.

Most minden bajnak Sós Mihály az oka. A szél legtöbb-

ször északról vagy délről fúj; vagy a gép elejét borítja porba, vagy a hátulját. Mindig az haragszik és szidja Sós Mihályt, aki a porban áll. Ha meg keresztben áll a gép a szélnek, vagy a szél fordul nyugat felől, akkor meg leemelgeti a szíjat a kerékről. Hiába gyantáznak, a szíj megmeglibben, a közepén élére fordul a szél erejétől és már repül is le, úgyhogy néha összerándul, mint a tűzbelökött kígyó.

Szabó Miska, aki az aratásnál gyenge volt, nem jött a géphez, szégyelte magát az aratásért, helyette a bátyja, Jani jött, aki bejárta már a fél országot, gyárban is járt, vasúton is, bányában is, sehol sem tudott megragadni, de minden huncutság ráragadt, amivel a napot lehet lopni és a többieket be lehet csapni.

A Csiri Borsos csapatjában van, de nem érzi tagnak magát és sokat lóg. Ha nekiterül a hosszú asztagon a hat villás, egyszer csak azon veszik észre, hogy Jankó már megint nincs köztük. Lenn van a lajtnál, iszik, vagy csak hűti magát a vízzel, vagy odabújik a traktorhoz, kicsit ácsorog a gép körül, cigarettát csavar, aztán, mivel a gép körül nem szabad rágyujtani, kimegyen a dűlőre vagy száz lépésre, odaül az öreg akác alá, nekitámasztja a hátát, nyugalmasan nézi a búgó, portfüstölő gépet és cigarettázik. Majd ha elszívta, megint nyugalmasan eldörzsöli a tüzet és megindul, a villáját a földön maga után húzva, vissza az asztagra. De nem siet; tiszta nyereség neki az az idő, ami így eltelik.

Máskor a szalmakazal mellett a hűvösben hencsereg a lányokkal, akik ha kevés a törek, mert szívós a gaz, vagy mert rozsnak, zabnak kevés a pelyvája, felváltva dolgoznak és az egyik pár mindig pihenőben van. Fogdossa őket, a lábukat piszkálja, hosszú szalmaszállal, titokban megoldja a kötőjüket, vagy összeköti a kötőjük madzagját s

MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KULTUROSZTÁLY

amikor hirtelen felugranak, mert meggyűlt a törek és kiabálnak a törek-kaparók, akkor leszakad róluk vagy belehasad à kötő. Máskor meg ellopja a zsebkendőjüket, vagy a pici tükröt, amivel murcos kis arcukat nézegetni szokták.

De Csiri Borsos Lajos nem az az ember, aki sokáig tűri az ilyesmit. Nem akar kezdeni, mert így is azt mondják rá, hogy vadember, de amikor a második, harmadik napon is ez folytatódik és délután, amikor mindnyájan az asztagfeneket hányják felfelé a magas dobra és még a sarkukon is csurog a leve, az ingük meg fekete, mintha pocsolyába mártották volna, a levegő fülledt, messze délnyugaton nehéz fekete fellegek emelkednek, elmúló módon messziről égzengés hallik, a levegő tele van villamos feszültséggel, az emberek tele vannak ideges igyekezettel, hogy be ne ázzon az asztagfenék, mindenki siet, igyekszik, csak Szabó Janit nem izgatja a dolog, akkor mégis rákezdi:

— Hallod-e öcsém, János? Az lehet, hogy te sokfelé jártál már, biztosan jobban tudod a farmozgatós táncot, mint én, de hogy te nem vagy rendes munkás ember, az már egyszer biztos. Hun láttál te olyat, hogy hat ember közül mindig csak egy járjon cigarettázni? És hun láttál olyat, hogy az asztagfenékről elmenjen valaki pihenni vagy szórakozni?

Szabó Jani gúnyosan mosolyog:

— Na és mi baja kendnek velem? Miért nem megy maga is! Majd bolond vagyok itt meggebedni a kendtek jókedvéért.

Csiri Borsos nem olyan ember, ha kicsi is, akivel így lehet beszélni és mindjárt a vastagjára fordítja:

— De az anyád tekergő szentségit, én pedig megmutatom, hogy vagy dolgozol, vagy megszököl — és a villa akaratlanul megállott a kezében.

Szabó Jankó nem hagyhatja magát, már csak a lányok miatt sem, akik éppen mellettük rakják a töreket és már meghallották még a gép zaja mellett is, hogy valami történt az asztagosok közt és most megrettenve, de kíváncsian fülelnek — és az ő kezében is megállott a villa.

A többi asztagosok, kicsit megrezzentve, annál hevesebben hányják a kévét, hogy legyen fönn mit etetni és azért is, mert irtóznak a veszekedéstől, ismerik a kis Csirit és a tekergő Jankót is.

Egy pillanat az egész, a forró levegő még forróbbá válik, az arcokon láng csap szét.

— Kend szöktet meg engem — sziszegte Jankó — kend? Ülőhelyemből sem állok fel kend előtt — érti? Micsoda kend? — kicsoda kend? — egy görcs, egy...

Csiri Borsosnál mindig az volt a nehéz pont, amikor valaki a kicsiségére utalt, ezt nem bírta józanon. Éppen azért, aki sérteni akarta, gyilkosul mindig ezt vágta neki oda.

Szerencsére Kis Gábor pár lépésre onnan, éppen a gép elejénél állt, a zsákokat kötözte és ismerte Borsos Lajost. Kiengedte a kezéből a zsákot, csak úgy puffant és felugrott az alacsony asztagfenékre. Éppen az utolsó pillanatban, hogy Borsos Lajos kezében megkapja a villát.

A gép körül nagy riadalom keletkezett, mindenkinek a kezében megállott a szerszám, a lányok a rémülettől elvissantották magukat, a dobról Csapó és a kévevágó lány lefelé bámult az etető szemüvegen keresztül, a szemfüles traktorvezető lelassította a gépet, az emberek kezdtek összeszaladni.

De Kis Gábor visszakiállott: — Hadd menjen a gép, adjátok bele! — Régi munkás volt, sokat látott már ilyet, tudta, hogy az a legjobb, ha megyen a gép, mert az üres gép húzza az embert, mint lakodalomban a muzsika, ráér-

nek vitatkozni a bajon majd estére, amikor már lehűlt a méreg egy kicsit.

Csiri Borsos is megjuhászodott, nagyon szerette a Gábor komáját, mert az sose nézte le a kicsisége miatt, sose beszélt vele felülről. Kis Gábor ismerte Borsost, tudta, hogy egész ember magáért, dologban is, de verekedésben is. Borsos restelte előtte, hogy már megint vele van baj és mintha mi sem történt volna, reszkető dühvel ugyan, de annál vadabbul hányta felfelé a kévéket a dobra.

Jankó is megrestelte magát egy kicsit és bár Csiri Borsost le szerette volna szúrni, mégis nekiállott, hogy dühét a munkában vezesse le. A gép új erőt vett, a nagyszíj meglibbent s szinte összecsapódott a hirtelen hajtástól, a lányok kiabálni kezdtek: — Gábor bácsi tele a zsák, mellé folyik! — Kis Gábor odasietett, hirtelen lecsapta a záróvasat és új zsákot rántott elő, de még visszaszólt, hogy majd estére beszélünk róla, most hadd menjen a gép.

Az öreg Sós csak akkor vette észre, amikor lelassult a traktor, de akkor is odanézett először, azután a dobra s csak utoljára az asztagfenékre. El volt merülve az összeadásban és ilyenkor se látott, se hallott, mert ha felbehagyja a számsort, akkor kezdheti újra. Mire felállott és levette a pápaszemét, akkorra vége is lett a kis zivatarnak.

Este aztán, vacsora után, a tűznél megbeszélték az ügyet Sós Mihály nem tudott hozzászólni, Csapó is csak a dobról látta, hát Kis Gábor mondta el, mi a baj.

Az emberek fáradtak voltak, jólesett a hűvös estében ejtőzni a nappali forróság után, most lehetett értelmesen elintézni a kérdést. Csiri Borsos azt követelte, zavarják el Szabó Jankót a géptől. Voltak olyanok, akik melléállottak, de a nagy többség nem szerette a bajt, az otthoni rossz hírt, ami az ilyenből kijön és nem avatkozott bele.

Hogy a vita el ne mérgesedjen, Kis Gábor vette át a szót.

— Én azt mondom emberek, ezt a bajt most még felejtsük el. Szabó Jani menjen át a másik csapatba, cseréljen valakivel. De, hogy ilyen baj többet ne legyen, rendet kell csinálni a váltásba. Ne menjen el senki se cigarettázni, se inni, se semmiféle dolgára, hacsak éppen hascsikarás nincs rajta, csak amikor rajta van a sor. Ha jól beosztjuk a munkát és betartjuk a sorrendet, mindenkinek jut egy kis szuszogni és pipázni való idő. Aki a dob szájánál van, az asztagon, vagy az elevátornál a szalmakazalon, etetőváltáskor mindig lemegyen a földre, dolgát végezni és hátulra áll. Addig a többi helytáll. Így sorban mindenki ihat, pipázhat és nem lesz baj.

Jó lesz a, jó lesz a — mondták az emberek, örültek, hogy nincs több baj, mert olyan jólesik a csendes estében a munka után békében tanyázgatni. Szemek, gégék, orrok, szájpadlások ilyenkor heverik ki az egésznapi kínzást.

*

Pár nap mulva a lányok között ütött ki a baj és megint csak Szabó Janikóval. Ez a fiú nem tudott belenyugodni, hogy ahol lányok vannak, ő ne kezdjen velük valamit, és amikor csak tehette, mindig dongta őket. De ezt tette a traktoros is, akinek lehetett ugyan valakije, de valahol a messze városban és a jólmenő kis gép mellett unta magát, kevés dolga volt, egész nap a hajladozó lányokat nézte a gép végétől, vagy a satuládától és hát a szívébe fúródott a kívánság. — Milyen lányok, milyen lábak! — egész nap ezen evődött és esténként megpróbált tájékozódni a lábak között

Igen hamar meggyőződött azonban arról, hogy ez nem is olyan egyszerű, mint ahogy első látásra hitte. Szabó Erzsi ugyan szabadszájú lány, nem igen hagyja magát

zavarba hozni, még trágár szavakkal sem, szóra szót ád, csípőset és falósat, de itt van Varga Imre, akinek valami köze van hozzá. Előbb úgy látszott, hogy a szeretője, mert mindig komáztak és nagyon otthonosan viselkedtek egymással szemben, de hát furcsa ez a falusi divat, a legény a saját menyasszonyával nem nagyon rendetlenkedik és nem mond neki vadakat, de a komája menyasszonyának, aki majd a komaasszonya lesz, már igen. És Szabó Erzsi az Imre kedves komájának, Erdei Gabrinak, aki most katona, lesz a menyasszonya. A másiknak, Tóth Esztinek itt van az apja, aki törekrakó mester és úgy vigyáz a lányára, hogy minden szavát és minden lépését számontartja. Van rá oka, a másik lánya éppen a cséplőgépnél csúszott el. Kisunoka van a háznál a tavalyi cséplés után.

A harmadiknak, Balogh Zsuzsinak itt a vőlegénye: a Mihályi Feri. Olyan ember, akivel nem jó volna összeakasztani a bajuszt. A negyediknek megint katona a vőlegénye és úgylátszik komolyan veszi a hűséget, nem állja az udvarlást, az ötödik csendes, szemérmes lány, nem lehet hozzá közelíteni se. Egyedül Szőke Terus az, akinél valami remény lehet.

Igen, de az a baj, hogy Szabó Jankó is így végignézegette a lányokat és ő is Terusnál kötött ki.

Ebből az lett, hogy délben, este, meg amikor valami kis szabad idő volt, mindig a Terus körül dongtak.

Ez hagyján, de esténként néha eltűnt a Terus és eltűnt utána Jankó is. A lányok, akik számontartják egymás minden lépését, sóhajtásait és szerelmeit is, szörnyűlködni és pletykálni kezdtek.

Lehet, hogy nem történt semmi. Terus sokat próbált lány volt, városban is szolgált, tudta kezelni a férfiakat és nem maradt el soká, de mégis szemetszúrt már mindenkinek, csak még nem szólt bele senki. Sós Mihálynak

lett volna a kötelessége, de neki nem volt szeme az ilyesmihez. Ő esténként nem is aludt a csapattal a szérűn kívüli tanyahelyen, hanem a gép előtt, a zsákok mellett, a kinnmaradt zsákmáglákat és félbemaradt zsákokat őrízte. Különben is öregesen, szekeres ember módjára aludt. Ha letette a fejét, pár pillanat mulva egyet horkantott és már fújta is a kását. Igaz, hogy sokszor és könnyen ébredt éjszaka, ha valaki félredolgára ment és hersegett a lába alatt a tors, ha éjféli felleg csúszott a hold elé, vagy ha hajnali szélroham szaladt át az asztagok között, mindjárt feipislantott, de most nem vett észre semmit. Igaz, hogy nem is történt semmi.

Igy azt sem vette észre, hogy a traktoros és Szabó Jankó között nehéz a helyzet. A traktoros régen távol van a városi lányoktól és nagyon belenőtt a vágyaiba a Szőke Terus fürge alakja, huncut szeme és kerek kis lába, de Szabó Jankó úgy őrzi, mint kutya a koncot: ha nem is bírja megenni, de nem enged hozzá másokat nyúlni.

A csapat véleménye szerint a főbűnös Terus, aki nem tartotta magát a tisztességhez és magába bolondította, csalogatta a két férfit. Nem gondolta meg, hogy itt nem lehet úgy tenni, mint a városban, hogy ha megunom az egyik katonámat, akkor a jövő vasárnap másik irányba megyek sétára, hogy ne találkozzak vele.

A botrány nem tört ki, csak sustorgott, amíg szombat hajnalban, amikor is korábban keltek, hogy délután korábban hazamehessenek a messze faluba mosakodni, tisztálkodni, Sós Mihály bácsi végigjárta a tanyahelyet, hogy csendben anélkül, hogy zavarná az alvókat, felkeltse az etetőket a gép kenéséhez és Szabó Jankót a lányok fekvőhelyénél, Terus mellett találta.

— Hát te mit keresel itt? — rúgott bele a Jankó talpába.

A Terus apja, az öreg Szőke, szövetkezeti tag, nem bírja már a tüdeje a cséplőgép porát, ezért küldte maga helyett a lányát és így a lány is a Sós Mihály felelősségére van adva, a közösséghez tartozik.

Szabó Jankó ijedten riadt fel és az első pillanatban azt sem tudta, hol van. Soká fenn volt az éjszaka, de nem tudott Terushoz közel férkőzni, mert a huncut lányok szintén nem aludtak és ha ő megmozdult, vagy közelíteni próbált Terushoz, azok is mozgolódtak, köhintettek, vagy csiklandósat kaccantottak.

Így tartott ez éjfélutánig, amikor is Jankót végre úgy elnyomta a hirtelenjövő, szemetragasztó, mézízű hajnali harmat, hogy nem tudott visszamenni a saját vackára. A traktoros már előbb elment, nem győzte kivárni Jankót, mert neki a gépje mellett kell hálni. A jó traktorosnak ilyenkor a gépje a felesége, mint a jó katonának a puskája.

Valamit motyorékolt Jankó álmos szájjal, hogy én nem is tudom, soká fenn voltunk és úgylátszik itt rekedtem, de Juhász Miklósné, a kévevágó hadiasszony, aki mint özvegy szintén a lányok közt aludt és nagyon mérges volt az elrontott éjszakáért, mert hiszen ő is izgatottan fülelt, hogy történik-e valami Terusék között, mérgesen támadt Mihály bácsira:

— Na, hiszen maga is jó elnök, nem vesz észre semmit. Nem látja, hogy nem tud az ember aludni az ilyen latroktól... és mondta tovább, még azt is, amit nem kellett volna. Terus a takaró alá búját és a rázkódásról úgy látszott, hogy sír. A többi lány csak tiblábolt: szégyenkezés, gonosz kis kacagások és kárörvendő nősténységek kavargott bennük.

Mihály bácsinak megállott az esze. Erre ő nem volt elkészülve. Világéletében a maga házában elég volt neki

Zsuzsi nénivel, meg a saját lányaival bajolni, most még a más lányaira is neki legyen gondja.

A gép búgott, menni kellett dologra, de ez most már nem maradhatott annyiban. A traktoros és Szabó Jankó közt is baj van. Csak egy kis ital kell és kész a veszedelem, de Terus és a többi lányok közt is elromlott a helyzet.

Mit lehet itt csinálni?

Mihály bácsi ezt már nem tudta, hanem Kis Gáborhoz fordult.

Kis Gábor már tudott a dologról, de eddig nem tartotta számon, mert szokott ez így lenni a csapatos munkások között és hát nem akart minden lében kanálkodni.

Igen ám, de itt szövetkezeti tagok között vagyunk és valahogy helyre kell hozni a hibát.

Nincs más, Jankónak el kell hagynia a munkát, de a lánynak is. Nem is a saját hibájuk miatt, mert talán nem is történt semmi, hanem a közösség békessége miatt.

Szerencsére Terusnak megvolt még az egészséges lányesze és nem jött fel a géphez, hanem a vackán maradt és kis idő mulva csendesen, mint aki beteg, hogy az úton ne kérdezgessék, ne találgassák, elballagdált haza. Pár nap mulva augusztus elseje, elmegy vissza a városba cselédnek, mert itt most már nem bírná ki, míg el nem felejtik.

Másnap, vasárnap határoztak a Szabó Jankó sorsáról is. Kis Gábor maga szólt be a gyűlésről hazamenőben az élesnyelvű Szabónéhoz, hogy küldje inkább a Miska fiát, mert az, ha gyengébb is, de nem csinál annyi bajt, mint ez a Jankó.

*

A második héten, már a munka derekán, megjött az igazi kánikula. Néhány napig tiszta idő volt, szél se fútt, forrt a levegő, sárgás gőz ült az ég alján és már az éjszakák is kezdtek melegedni.

Majd aztán megindult a szél, de délről, valahonnan Afrikából hozta a forró levegőt. A legyek már a hűvösön is csíptek, a lányok, ha lefeküdtek az asztag árnyékába, szoknyájuk alá húzták a lábukat, az arcukat meg a kendőjükkel takarták el. Még így is fel-felvisított valamelyik, ha elszunnyadtában kidugta lábát: — Jaj, az íz egye meg, de csíp.

Minden bogár, minden madár, minden öregember azt érezte, hogy valami nagy idő lesz. Égiháború, zivatar vagy szélvihar, de biztos, hogy megérkezik.

Meg is érkezett. Pénteken délelőtt már-már kibírhatatlan volt a hőség. A gyengébb szívek pihegtek, a tágabb tüdők lihegtek, mindenki bágyadt és mégis ingerült volt. Lányok hirtelen összekaptak, férfiak hamar az Isten körül jártak, csak néhány ember, köztük Kis Gábor és Csiri Borsos Lajos viselték tűrhetően a fülleszto időt. Csiri Borsos szikár kis teste olyan volt, mint a szíj, kevés izzadságot adott ki és a sovány kis test felett mokány kis akarat uralkodott. Azt, hogy valami nagy idő lesz, azért ő is érezte, de várta is. Nem baj, kell a tengerire, bárcsak térdigérő eső lenne.

Délután egyideig még nem volt semmi, csak a levegő sűrűsödött. Majd uzsonna után, már úgy estefelé a nap elhomályosult és a délnyugati határ kezdett setétedni.

Egy nagy asztag meg volt kezdve. A hajazat már lement róla, a derekát hányták a gépbe. Mindenki érezte, hogy valami lesz, de ez már inkább az öröm izgalma volt, mint az aggodalomé. Az asztagnak már nem árt, hacsak villám nem éri, ponyvák is vannak, egy a gépre, egy a darab asztagra, hadd jönne hát már a frissítő eső.

Nem is tettek semmi készülődést. Mihály bácsi csak annyit mondott: — Éjszakára feljön az idő. Jó volna, ha a szekerek kiérkeznének ide naplemente előtt, hogy még

világosan visszajutnának a kövesútra, mert az út csúszós lesz, ha valami eső jön.

Kis Gábor fenn volt a gépen, etetett. Csapó meg lenn kötözte a zsákokat és segített a mázsálásnál, ahogy a pihenő etetők szokták.

Mihály bácsi odament az asztagoshoz, éppen Csiri Borsosék voltak ott megint. — Lajos, szakítsátok fel a végét, hányjuk bele gyorsan, a többit már beéri a ponyva.

Neki is láttak Borsosék, a megkezdett részt levágták és tépték, cibálták a kévéket, hogy mennél kevesebb maradjon kitéve az esőnek.

Mindenki elmerült a maga munkájába. A kazalrakók gyűrték, taposták a bőven ömlő szalmát, a törekrakó taposta, lapogatta, egyengette a törekkazlat.

Mihály bácsi szokás szerint szintén belemerült a maga számadásaiba. Megjöttek a szekerek és minden gondja az volt, hogy azokat megrakathassa és útnak indíthassa és az, hogy meg ne lopják, mert a kocsisoknak és a zsákosoknak nem lehet hinni. Kilopják azok a legügyesebb kulcsár szemét is, hát még a Sós Mihályét, aki világéletében csak a maga kevés termésével bajolt.

Igy történt a szorgos munka közben, hogy a cséplőgép szokatlanul mohó, dübörgős morgása mögött, ami azért volt, mert az asztagfenékről nyersebb kévéket kapott és fuldoklott tőle, senki sem figyelt oda, hogy a délnyugatról egymásbafolyó égdörgés sebesen közeledik és előseregeit hömpölygő, földetseprő, szürke viharfelhők alakjában már küldi is.

Pillanatok alatt sötét lett, amit mélyített az is, hogy a belehasító villámok elvették az emberek szemefényét.

Most már mindenki megriadt egy kicsit és a maga munkáját szerette volna rendbehozni. Az asztagosok a feneket szerették volna még felszedni, a kazalrakók kiabál-

tak a szalmáscsapatnak, hogy kötelet a kazalra, a törekrakó mester veszekedett a lányokra, hogy segítsenek lekötelezni a törekkazlat, az etető és a kévevágó a dobon lévő, bokáig érő búzaszemet szerette volna még betakarítani. Sós Mihály a szekerek megrakásán izgult és kiabált a szalmarakóknak és az asztagosoknak, hogy menjen oda két-két ember, hányják meg gyorsan a szekereket, hogy kiérjenek még a kövesútra.

De minden kiabálás beleveszett már a vihar zúgásába. A földön hentergő szürke felhő vegyest volt porral, amit messzi utakról szedett össze és a következő pillanatban elborította az egész szérűt a por. A szél üvöltött és beleragadt, amibe tudott. A szalmakazlat a betetézett végén elkezdte emelgetni, emelgetni, eleinte nem bírt vele, tartották a kötelek és így csak a szabadon álló csomókat kapta fel és vitte a levegőbe. De a szél nem nyugodott, a kötelek feszültek, tágultak, a rés szélesedett, aztán új roham jött, a megnyomó, békítő eső késett, egy kötél elszakadt, a kazal teteje megemelkedett, erre a másik kötél alsó vége kicsúszott a bujtatásból és aztán egy billenéssel lefordult az egész tető, nyakukba az embereknek, akik most még az utolsó pillanatban is bajlódtak a lekötéssel. De a szalmakötelek szétszakadtak, mert elfelejtették a kazalosok megvizezni és a hőségben ropogósra száradtak.

A törekkazalnál tartottak a kötelek, mert az öreg Tóth régi és jó törekrakó mester és gondosan rendbentartja a kazlat és a köteleket, de ezeket meg végigborotválja a szél és kisodorja a kötelek alól a töreket. Kisodorja és viszi, viszi szerte a nagyvilágba.

Az asztag felszakított hajazatát szintén megkezdte a szél és búzakévék is kalimpálnak a füstölgő sűrű levegőben.

Már az első nagy szem esők is lepottyantak, a szél

csihadt egy kicsit, aztán új rohamra jött, de még sehol sincs rend. Sós Mihály még mindig kiabál, hogy csak a szekeret megrakni, mert elázik a mag és hogy szalmát ide, mert a zsákokat már éri az eső

De a szalmát elkapja a szél és a zsákokat már paskolja a szekéren is, a máglában is a hirtelen leszakadt, apró jéggel vegyes, pustolós zápor. A jégszemek úgy pattognak a zsákok tetején, mint pattogatott kukorica a rostából.

Az eső már ömlik, a villámok vakítanak, a dörgés szüntelen, de a gép nincs rendben. Az asztagosok addig erőltették a felszakítást, hogy a fenék mégiscsak félbenmaradt. Csapó kiabál, hogy be kell takarni az asztagot, mert fenékig ázik, de a ponyva nincs jelen, nem készítették ide, még el kell hozni a satuládától.

Húznák is már rá a félbenlevő asztagra, de a szél kikapja a kezükből és lehajítja a földre.

Újra nekifognak, de a zápor ömlik a nyakukba, kiizzadt hátukat paskolja a hideg eső, egyik is, másik is szalad a kisujjasáért, meg, hogy elrejtse a tarisznyáját, gúnyáját, mert felkapta a vackokról a szalmát a szél, viszi már a nagyvilágba és tésztává ázik a kenyér, pacallá a szalonna.

Csak Csiri Borsos áll helyt, egy ingben viaskodik a ponyvával, próbálja villákkal megtűzni a sarkát, hogy el ne ragadja a szél.

Nem boldogul egyedül. Kis Gábort hívná, de annak is van baja.

A cséplődobot kell lekötnie, csakhogy a gép fara felől, az asztagok közül új és új szélrohamok törnek elő és verik, csapkodják, újra és újra felszakítják a lekötött ponyvát. az egyik sarkát a ponyvának már foszlányokra verték. Már a traktorossal drótot is hozatott, mert a kócmadzag nem bírja.

Sós Mihály még mindig a zsákokkal viaskodik, a zsákravaló kis ponyvát is elvitte a szél a szalma után, most nedves kévékkel próbálja berakni és az asztag fenekéről hordja egyedül, mert a szekeresek elindultak, hogy kitörjenek a kövesútig. De az is hiába, mert párszáz lépés után megállottak, a lovak nem mernek szembemenni az esővel, mert jég is pattog benne, szerencsére, ha sűrű is, de apró. A szekér is farol, a lovak is csúsznak, mert poros útra nem szoktak patkolni. Most ott áznak a zsákok, csupa víz az egész; mit szól majd, aki vizes búzát kap.

Ez kavarog homályosan a Sós Mihály fejében és kínjában, hogy legalább mentsen valamit, tovább hordja a zsákokra a kévéket, amelyeket a szél mindig leborogat.

A zápor sűrű kukoricajéggel vegyest veri a földet, a tarló és a gyep füstöl és a víz már tócsákba gyűlik.

Végre az etetőnek sikerült lekötni a ponyvát a gép elején, de akkorra a hátulján megint felszakadt és úgy veri a szalmarázóhoz, hogy már cafatokra tépték a csavarok a másik sarkát is. Drótot neki, itt is lekötni, aztán gyerünk az asztagra, amelyen még mindig viaskodik Csiri Borsos, hogy valamiképpen meg tudná állítani a ponyvát.

Jönnek már segítségül az etetők és a traktoros, a többi ember eltűnt, elbújt. Villákat szúrnak a ponyva sarkaiba, vizes kévéket hánynak rá, a traktoros feldobja a nehéz gépsúlyokat is.

Sötét van, csak a villámok világítanak. Az emberek eltűntek, kazal oldalába, asztag oldalába bújtak, amikor a szél fordult és az eső arra zúdult, akkor másik oldalra húzódtak. A lányok meg bemenekültek a cséplőgép alá, a törekrázó poros lyukába, ahol a becsapódó eső a port mind sárrá vágta és a lábuk alatt már bokáig érő hideg víz hömpölyög, mert kiderült az első nagy esőnél, hogy az asztagot is hajlásba rakatta Sós Mihály.

Mindenki elbújt végre. Kis Gábor is elment a holmijáért, elázott tarisznyájáért, csatakká ázott gúnyájáért.

És ahogy ott botorkál a sötétben, a volt vacok körül a szalmacsomó helyén, megbotlik valamibe. Villámfénynél megnézi, mi ez? Zsák. Zsákban búza, úgy féligformán, a Csapó Bandi vacka helyén. A szalmát elvitte a szél, a tarisznya és a zsák itt maradt. A nagy zivatar miatt nem tudta átcsempészni fuvarozó fiainak, akik hajnalonként szoktak kiérkezni a reggeli rakodásra és olyankor már egy-egy kis csomó búza, amit a géptől csent el Csapó Bandi, a takarmányos ponyvaköteg közepébe kerül.

De jön már Csapó is a tarisznyáért és vele botorkál Csiri Borsos és a traktoros, aki el van anyátlanodva, mert ilyen időt még nem ért, amióta az anyja szülte.

Sötét van, az eső ömlik. Kis Gábor a vizes nagyujjast és a takarózó pokrócát a nyakába keríti a kék etetőing fölé, menne már a kazal enyhébe, vagy a ponyva alá, mert a foga vacog, nincs a ruhájában egy csepp száraz se, de már bevárja Csapót. — András, mi ez? — Csapó úgy tesz, mintha nem tudna róla, de már eszébe jut, meg van rémülve és a hidegtől is vacogva kérdi, hogy micsoda?

— Ez a zsák itt, félig búzával — mondja Kis Gábor és a hangja nyugodt, még örül is. Végre megfogta ezt az ügyes tolvajt. Kitakarta a szél a vackát és a gazemberségét. Csapó még mindig nem akarja érteni, de Gábor már nem törődik vele, megyen végre enyhelyet keresni. Tanúk vannak, Csiri Borsos kajánul felnevet s még a traktoros is kezdi érteni, hogy miféle zsákról van szó. — Hadd ott reggelig — mondja Kis Gábor, most már keményen, majd holnap beszélünk róla. Úgyis vizes mán.

Ki-ki búvóhelyet keres magának, reggelig vacogva vagy gőzölögve — aszerint, ki milyen búvóhelyet talált, — kustorog mindenki a kazlak kivájt oldalában, vagy az

asztag körteszára alatt, ahol az eső nem esik, de ahová mégis befolyt a víz és a ponyvák alatt, ahol csak a gaz vizes, de az eső legalább nem vág.

A kocsisok, amikor csendesedett az idő, kifogták a lovakat és behajtották a nem messze lévő tanyába.

Otthagyták a szekereket a takaratlan búzával az esőben. Sós Mihály pedig a gép faránál lévő zsákmágla tövibe húzta meg magát, ahol is a felrakott vizes kévékről egész éjszaka csurgott a nyakába a víz. Mert az eső aztán hajnalig esett. Kicsit meg-megcsendesedett, aztán új égzengéssel, villámlással új zivatar jött, hajnalra pedig csendes szemeteléssel búcsúzott a tájtól. Napfeljöttkor már csak néhány maradék felhő futott át az égen.

*

A megfürdetett messze határból előtűnő nap a megzilált szérűt találta a tollászkodó emberekkel. Köröskörül a határ a vihar és az eső nyomát mutatta. A szalma szerteszórva, a török megcibálva, magános kévék az asztagoktól száz-kétszáz lépésre szétszórva, a szérű mellett a tarló felázott, mint a kovász, a kiöntött pocos egerek és fiahörcsögök hulláin már a traktoros foxija és a kerülő fekete kuvasza lakmározik, a szérű melletti gyepen ürgék szárítkoznak. Előbb fel-felkukkantanak ügyes fejecskéikkel, aztán kivezérlik a napra újbúzán nőtt nagy fiaikat.

Nem messze a szérűtől a zsákos szekerek állanak az úton. A zsákok feketéllenek a nedvességtől, az úton pedig messze-messze csillámlik a két keréknyomban a víz.

Kiderült, hogy a szérűt se jó helyre okoskodta Mihály bácsi, mert az asztagok is, a cséplőgép is, a traktor is, bokáig érő vízben állnak és a lányok, a melegítő nap hatására a lábukat mossák benne.

Az emberek szárítkoznak. Száraz szalmát keresnek a kazal aljából, tüzet gyujtanak és a könnyű ruhákat hamar

felcsapatják, a nehezebbeket meg kifacsarják és majd megszárítja a nap.

Most már talán el is mehetnének haza, mert úgyis szombat van és itt máma már úgysem lehet csépelni. Vízben áll a gép és beázott az asztag. És egyesek már, de inkább a lányok, szedik is a cókmókot, kötözik és készülődnek haza.

De a dolog nem ilyen egyszerű. Nem mehet mindenki a maga akaratjára. Hátha még újabb eső jön, nagyon kiraggyantott a nap, az pedig azt jelzi, hogy még lehet valami és addigra mindent rendbe kell tenni.

Kis Gábor megkeresi Sós Mihályt, odahívja a Csapó Bandi lopott és elázott zsákjához: — Nézze csak, Mihály bátyám, mi ez?

Sós Mihály nehezen fogja fel, meg kell neki magyarázni. — Miért ül maga mindig a gép faránál és miért hál a zsákmáglák mellett, ha ez is lehet?

Igen, neki csakugyan hiányzik két zsákja is, napok óta írkál és számolgat érte, nem találja.

Csapó Bandi már nincs itt. Bement a tanyába a fiaihoz, hogy megnézi a lovakat. De nem ez a baj, hanem az, hogy nem akar itt lenni a számadásnál. Nem szívesen néz a szemébe Kis Gábornak, akivel együtt etetett és Csiri Borsosnak, aki megölné a nézésével és Tóth Jankónak, aki elnyeli a szájával.

Mihály bácsi nem tud mit kezdeni, össze van ijedve. Mindig kerülte a bajt, a veszekedést és Zsuzsinak is inkább hallgatott és itt van ni, most mi lesz ebből? Hogy minek is vállalta ezt az elnökséget, nem neki való. De azt hitte, majd olyan jól jön ki, mint a földigénylő bizottság. Meg aztán a lelke mélyén Zsuzsinak is meg akarta mutatni, hogy azért vagyok én még valaki, ha te semmibe nézel is. Most itt van a baj: ez a Csiri Borsos, Varga Imre, meg a

többiek, ezek nem kegyelmeznek neki. De csak vissza ne jönne az a marha Csapó...

Mindez egy pillanat alatt fut át rajta, de közben jámboran megkérdezi: — Mit csináljunk, Gábor?

— Hívjuk össze az embereket, mindet, a lyányokat is. — Jól van a', a' lesz a helyes — kap a szón Sós Mihály és elkezd kurjongatni, hogy mindenki meghallja:

— Mindenki jöjjön elő, mind, mind, a lyányok is!

Nehezen verődnek össze, mert a szárítkozásokat félbe kellett hagyni, de hogy a Csapó Bandi lopása híre már szétfutott, mindenki előkerült.

A zsák körül jöttek össze, a bűnjel, a félig telt, vizes zsák ott feküdt a gyülekezés közepén.

Mihály bácsi kezdte el a szót, mert ő az elnök, de most még a szokásosnál is nehezebben magyarázott.

Azzal kezdte, hogy itt hibák vannak, itt van ez a zsák...

A nagy Tóth János belekiáltott: — Mindig mondtam, hogy tolvaj ez a nyúlbőrszedő, ki tudja, mennyit hordott mán el? Mindig járt a tarisznyához, mindig nyakalt, mindig hozta a fia a pálinkát, meg a szalmásbutykost. Láttam, hogy kínálgatta a traktorost, meg Sós Mihályt.

Varga Imre, aki valami kicsi helyi pártiskolát is végzett, szintén megszólalt:

— Na, lám. Hát ilyenből lesz a kapitalista!

— Csak lenne, öcsém, ha lehetne — teszi hozzá Csiri Borsos.

— Hol van a nyúlbőrös? — kiabálta Mihályi Feri. — Hadd szorongatom meg a nyakát. Tudom, Istenem, nem lesz kedve többet a szövetkezettől lopni.

— Ki vele, ki a büdössel a társaságból — vágott bele Major Béni. — Egy szem búzát se kapjon!

— Aki a közösből lop, azt fel kell akasztani — sivította Juhász Miklósné, a mindig keseredett szívű hadiözvegy, aki külön is gyűlölte Csapót, mert mindig azt kívánta tőle, hogy kényelmesen eressze oda neki a kivágott kévét, még akkor is, ha az a veszély fenyegette, hogy belecsúszik vagy beleszédül a zúgó, forgó, szédületet szuggeráló dobba.

A napok óta visszatartott, sok apró ok miatt felgyülemlett düh hirtelen felbukkant az emberekben és ha Csapó meg nem ugrik, talán csakugyan rossz vége lett volna. Minden méreg, gyanakvás, irígység, ami részint benn keletkezett, részint kintről, a faluból szították, most felszínre jött és megint kitört a szokásos általános zaj, aminek Mihály bácsi nem tudott véget vetni, mert hiszen a zajnak egy része neki is szólt, hogy gyáva és nem tud intézkedni, az este is miatta áztunk el és ezért lett minden baj és kár, mert neki, amikor jött az idő, le kellett volna állítani a gépet, hogy mindent rendbe tegyünk. Ehelyett még az asztag alját is fel akarta hányatni, amikor már itt volt az idő a villánk hegyén és hogy a szekereket is ő zavarta ki az esőbe, ott állnak ni, a ponyvákat is miatta tépte szét a szél, a szérűt is miatta öntötte el a víz, mert minek ide rakatta, miért nem feljebb a partra, ráadásul nem is vigyázott, mert lám, a Csapó annyit lopott mellette, amennyit akart — így az emberek.

Ez, persze, nem igaz, védekezett magában Sós Mihály, mert neki minden gondja az volt, hogy ne lopjanak, azért nem tudott gondot viselni az egész csapatra és azért nem tudta kormányozni a munkát, de valójában nem tudott se köpni, se nyelni, nemhogy szólni mert volna maga mellett.

Végre Kis Gábor csinált rendet. Odaszólt Csiri Borsosnak és Tóth Jankónak, hogy hallgassatok már, a traktoros is bele-belebeszélt:

— Figyelem, emberek — úgy, hogy végre Mihály bácsi is megint szóhoz jutott.

— En belátom, tagtársak — kezdte újra hivatalos nyelven — hogy itt sok hiba van és azért azt mondom, hogy próbáljanak mást, hátha jobb elnök lesz, én lemondok szívesen.

Erre újra zaj lett. Egyik azt kiáltotta: — Régen kellett volna, a másik azt, hogy késő mán, amikor itt a sok kár, a harmadik azt, hogy helyes. Vegye át Kis Gábor.

— Megálljunk csak, emberek — kezdte Kis Gábor — előbb a bajok közt csináljunk rendet, majd úgy sorba elintézzük. Itt két baj van most. Az egyik a tegnapesti fejetlenség, a másik a Csapó András lopása. Ezt most hagyjuk még, vegyük az elsőt. Az biztos, hogy Mihály bácsi későn kezdett intézkedni és akkor is rosszul, mert nem a gépbe kellett volna hányatni az asztagfeneket, hanem összefele, betetézni a szakítást, hogy ne menjen bele az eső. Nem akarom újra kezdeni, mindenki tudja, mi volt a baj. De nemcsak Sós Mihály hibázott itt, hanem mindnyájan. Mert mindenki csak a maga munkájával törődött, nem segített a másiknak, azután meg megijedt az esőtől és otthagyta. Pedig az asztagot senkinek sem szabad otthagyni, míg be nincs tetézve, vagy le nincs ponyvázva. A zsákokat sem szabad otthagyni, míg be nincs takarva, ha csákányfergeteg hullik is az égből. Az asztagosok dolga az asztagon kívül, a zsákosoknak és az etetőknek segíteni. Mindig a legelső a gép, meg az asztag, mert onnan indul újra a munka, ha szárazon marad. A szalmát meg nem akkor kell lekötelezni, amikor már jön a vihar, hanem mindig, amikor be van tetézve belőle egy darab. És a kötelet nedves szalmából kell csavarni és jól eltakarva, nedvesen kell tartani is. A jó kötelet nem szakítja el semmiféle vihar. Rozsszalmából olyan kötelet lehet csinálni, hogy felakaszt-

hatja magát rá az ember is, ha megúnta az életét. De itthagyni a gépet és szétszaladni, mint a csirke, mert fú a szél, esik vagy villámlik, az nem lehet. Ez az asztag itt, a mag, a gép, a traktor, a kazlak és minden most nem az uraságé, nem is az enyém, hanem a miénk. Amikor az uraságé volt, teljesítettük a kötelességünket, mert muszáj volt, amikor a magunké volt, gondoltunk vele, mert a magunké volt, a szövetkezeté, a miénk, de ebbe benne van az enyém is. Ami a miénk, az az enyém is. Benne van a munkánk, a kenyerünk, a ruhánk és a háztetőnk, meg minden. Ezt értse meg mindenki. Mert addig nem szövetkezet, hanem csürhe, amelyik százfelé szalad, ha nem áll a talpán a pásztor.

— Úgy van, úgy van — helyeseltek az emberek, még azok is, akiknek lesütött fejjel szégyenkezni kellett volna. Akik pedig helytálltak, mint Csiri Borsos, villogó szemekkel tekintgettek szét: — Na, ugyi mondtam.

— Ami a Csapó András dolgát illeti — folytatta Kis Gábor — abba itt most nem hozhatunk végleges szót, abba a szövetkezet igazgatóságának és a Pártnak is van szava és majd csak rendes értekezleten határozhatunk, otthon, ahol jegyzőkönyv, meg minden egyéb is lesz. De annyit megtehetünk és ajánlom is, hogy tegyünk, hogy Csapó András ide többet be ne tegye a lábát és várja meg, hogy mit ítél felőle a szövetkezet és a Párt.

Valaki közbeszólt: — De mi lesz az elnökkel és ki lesz az etető? És ki fizeti meg a kárt?

Erre általános kiabálás kezdődött. — Kis Gábor lesz az elnök! — még a lányok is, akik fiatal nőcselédek szokása szerint kíváncsian csak füleltek, hogy majd elmondhassák otthon, még ők is helyeseltek: — Gábor bácsi lesz a jó!

Csapó helyére egyik etetőnek Borsos Lajost ajánlották, a másiknál megakadt a tudomány, mindenki a másikra nézett, hogy ki is lenne hát a jó. Az öreg Tóth, a törekrakó, Sós Mihály barátja, javasolta végül, hogy valamelyik fiatalt kellene odatenni, nekik való az már, hadd tanuljanak bele. — Mink, öregek, már kifele megyünk a világból és sohase leszünk olyan emberek, amilyen ide kell. A Varga-fiút kell betanítani.

Ebben meg is egyeztek.

De Kis Gábor mégegyszer szót kért. — Hát jól van, emberek, én elfogadom a megbizatást, de csak ideiglenesen, mert majd otthon, a szövetkezetben lehet határozni, de addig is arra kérem a tagtársakat, fogadjunk szót egymásnak, és hozzuk helyre a hibákat. Látom, hogy itt egyesek már készülődnek, hogy hazamennek a faluba, mint amikor napszámba jártak és az uraság gondja volt, hogy mi lesz a terméssel. Ez nem lehet. Nem hagyhatjuk itt így a szérűt hétfőig, hátha még újabb esők is jönnek. Addig még kicsírázna a zsákban a vizes búza. Hanem most már süt a nap és fú a szél. Azonnal dologra. Szedjük le a ponyvákat a gépről, meg az asztagról és terítsük ki. A megázott kévéket állítsuk fel, a szétszórt szalmát forgassuk fel, hadd fújja a szél. Az asztagot szedjük le, ameddig beázott. Akkor megfröstökölünk. Azalatt megszáradnak a ponyvák, a szekereket visszahúzatjuk, a zsákokból a búzát kiöntjük és megszárítjuk. A szalmások, törekesek csináljanak új köteleket és ne egy ölre, hanem fél ölre jusson egy, most jó vizes a szalma, jó kötél lesz belőle. Ha megszáradnak a kévék és nem tudunk elindulni emiatt a pocsolya miatt, ami itt a gép alatt van, takarosan összerakjuk, betetézzük az asztagot. Hétfőre elnyeli a száraz föld ezt a kis vizet és csépelhetünk tovább, na, gyerünk dologra!

Mindenki jókedvvel, vidáman indult a dolga felé, a hetek óta tartó idegesség és bizonytalanság megszűnt, a lányok handarikázva futottak fénylőre mosott lábaikkal a törekkazal felé, de Kis Gábornak valami még eszébe jutott: — Megálljunk csak, emberek, van itt még valami!

A legtöbben csak úgy megállottak, de nem tértek vissza és Kis Gábor hangosabban mondta: — A Sós Mihály bácsi dolgában nem határoztunk. Én azt javasolnám, Mihály bácsi menjen kazalrakónak, Kovács Berti meg, fiatalabb ember, jöjjön le az asztagosokhoz, mert onnan hiányzik most Borsos Lajos.

— Jó lesz az, jó lesz — helyeseltek az emberek és mentek a dolguk után. De még Mihály bácsit is megkérdezte: — Mit szól hozzá, Mihály bátyám?

Mihály bácsi csak bólintott, mert szólni úgy sem tudott volna, a szíve is, a könnye is a torkába szaladt. Ez ugyan becsületes visszavonulás, de mégis nagy dolog ez egy sokat próbált öreg ember életében, akit a fél falu ismer.

Csiri Borsos, meg Varga Imre csavarják lefelé a ponyvát a gépről és kiabálnak, hogy vigyázat, valakinek a nyakába ne zuhanjon a ponyván összegyűlt víz.

A kötelet csavaró lányok visonganak, a kötélcsinálás játék is, verseny is, hogy ki ereszti, ki csavarja és kié lesz hosszabb és kié szakad el.

Kis Gábor és Sós Mihály leülnek a mázsára, átvenni a számadást és a zsákokat, a traktoros a gépet törölgeti, be ne rozsdásodjon, az asztagosok a nagy, nehéz ponyvával bajlódnak, amelynek a hajlásában hektónyi vizek állnak és vigyázni kell, nehogy ez a víz is az asztagba szaladjon. Ezért csak óvatosan húzzák és kiabálnak, hogy egyszerre menjen: — Hó, húzd meg!

A nyári napnak már a reggelen ereje van, keletről, amerre az eső ment, friss szél jön vissza, már szinte érzik, hogy emelgeti a szárnyait, a szérűn zsong a munka, a kötélcsináló lányok felől nóta zeng:

Nem ismerünk címet rangot,
ágas-bogas koronát...

HELYTÁLLÁS

BARNA GÁBOR a Bacsó Kelemenék tanyáján lakott. Nagyon régen, mióta az emlékezetét tudja. Már az apját a tanyával együtt vette meg Bacsó Kelemen András, a káptalan juhász-számadója, még az öreg Csatáry birtokának a parcellázásánál. Akkor még kevés cseléd lakott ebben a tanyában, mert a földnek jórésze juhtelek és vizes lapos volt amelyből azonban a nagy csatornázással elment a víz és nyakig érő búzák, háromméteres tengerik, térdigérő lucernák, hordónyi tökök és gyereknagy répák termettek a helyén. Ezekkel sok disznót, sok sőrét és sok ürütoklyót lehetett hízlalni. Bacsó Kelemen egy falkányi juhot adott el s hozzá felszaporodott s már tartásra kiadott disznóit, marháit hajtotta vásárra és ezeknek az árából fizette ki a vételár első felét az árverező banknak, mert ez a rossz gyepföld nem kellett senkinek. A másik felét meg már maga a jó szűz föld termette ki. És ez hozta vissza az eladott falkát is, de gulyát, ménest és kondát is hozott hozzá.

De nemcsak az adósságot fizette ki könnyen és szerencsésen, hanem a tanyája közelében minden eladó földet összevásárolt hozzá. A fia, Zsiga, tovább vitte a szerzést s az unokái már hintón járnak három tanyájuk közt ide-oda s be a faluba is. Virilisek a községben, talán a megyében is és nem szívesen veszik, ha valaki arra emlékezteti őket, hogy

a nagyapjuk még juhász volt. Úgy is viselték már idegenek előtt a Bacsó előnevet, mintha nemesi előnév volna, holott csak a nép ragasztotta rájuk, megkülönböztetésül a nem-juhász-Kelemenektől.

A Horthy-korszakban a Kelemen-birtok tovább nőtt, házassággal is, szerzéssel is. A birtok is együttmaradt, mert a lányok városi urakhoz mentek férjhez, a másik fiú meg katonatiszt lett és Endre úr, aki a nagyapja parasztos Andrását már Endrére urasította, a testvérei földjét is bérbe vette. Úgyhogy birtoka nagyságáról — együtt több, mint hatszáz hold — már valódi földbirtokosnak számított. Némely ősi urak nem fogadták ugyan be, de az új polgár-urak annál inkább, mert a felfelé való demokrataság a magyar földön ekkortájban már erős divat volt.

De ha el is urasodott Kelemen Endre, a nagyapjának némely parasztos szokását megőrizte. Nem az olyanokat, amelyekkel az öreg Bacsó híres és népszerű lett, hanem csak az olyanokat, amelyek a cselédek és munkások kihasználásánál célszerűek voltak. A nagyapja ugyanis olyan ember volt, hogy délidőn vagy vacsorafózesnél sokszor ott botorkált az ételüket főző munkások vagy a nyári jászolnál háló cselédek bográcsai között és elég sokszor megtette, hogy odaszólt valamelyik pásztorának, cselédjének vagy munkásának (állandó bejáró munkásai voltak), hogy — hű, de jó szaga van, te Pista, hadd lám milyen tésztáskását főztél?

Az így megtisztelt cseléd vagy munkás boldog volt, hogy megkínálhatta a gazdáját, mert nemcsak az asszonyok és a passziózó nagyurak büszkék a szakácstudományukra, hanem a bográcsban főző szegény parasztok is.

Nem mondanánk igazat, ha azt állítanánk, hogy az öreg Bacsó fukarságból ebédelt vagy vacsorázott néha-néha az embereinél. Egészen más okai voltak ennek. (Mert több oka

is volt, mint ahogy a megrögzött emberi viselkedéseknek több oka is szokott lenni.)

Az első ilyen ok, amelyen az öreg Bacsó sosem gondolkozott, de minden mozdulatában ehhez igazodott, az volt, hogy egy kicsit szinte szégyelte a maga nagy szerencséjét és hirtelen gazdagodását a volt szegény cimborái előtt. Ismerte a magafajta embereket, tudta, hogy mit gondolnak magukban az olyan hajdani cimboráról, akinek ha felvitte Isten a dolgát, rá se néz a többiekre. Rongyembernek tartják. Ő pedig nem akart rongyembernek látszani a cselédei és munkásai előtt.

Azt is tudta a saját életéből, hogy milyen jól esik a szegénynek, ha a gazdag emberül szól hozzá és mennyire odaadja a szegény ember az ilyen gazdának testét-lelkét, mennyire nem néz kicsi fáradságra, ha az ilyen gazdának valami dolgát gyorsan és jól el kell végeznie és mennyire óvja-gondozza állatait, növényeit, szerszámait, mintha csak a magáéról volna szó vagy még annál is jobban, mert az ilyesmi becsület dolga és akinek egyebe sincs, mint a becsülete, sokat ád az arra.

És hogy mennyire szégyell a szegény ember az ilyen barátságos gazdától a megszokottnál több bért kérni, még akkor is, amikor eljött annak a sora, mert drágább lett a szalonna meg a ruha és feljebb ment a napszám is — azt már említeni se kell.

A másik ok, ami nem kisebb ennél, az volt, hogy Bacsó Kelemen András mint volt juhász ismerte a cselédek huncutságait, hiszen az ő bográcsában is napról-napra az olyan urasági birkák húsa rotyogott, amelyekre ő fogta rá, hogy úgyis megdöglenének holnap vagy holnapután. Ami úgy általában igaz is, mert mindenki — ember és állat — meghal egyszer és csak egyszer hal meg. De addig is csak egyszer él és miért ne éljen jobban, ha szerét ejtheti. Hiszen a birka

már csak igazán jámbor állat, mégis rátör a tilos legelőre, ha nincs a közelbe se puli, se pásztor.

Egyszóval Bacsó gazda szemmel tartotta a pásztorai, cselédjei és munkásai bográcsát, de nem azért, mint az egyszeri francia király, aki azt kívánta, hogy minden vasárnap tyúk főjjön a parasztok fazekába, hanem ellenkezőleg, éppen azért, hogy nem főnek-e benne tilos dolgok, például kis nyulak, fiatal jércék, jászol alól szedett tojások; vagy a tőle felesbe vállalt pulykák, libák, esetleg gyenge bárányok vagy süldő malacok húsa. Pásztor volt, tudta, hogy némely anyabirka kettőt-hármat is ellik.

Még a cselédasszonyok pitvarába is be-bement és megmegemelte a katlanon a fedőket csupa jóakaratú kíváncsiságból, hogy mit főznek az asszonyok a dolgos embernek. Úgyhogy meg kellett gondolnia akárkinek, hogy a Bacsó gazdáéból valamit ellopjon és megfőzzön, mert sose lehetett tudni, hogy mikor botlik oda és néz bele a bográcsba vagy a kaszrolyba.

Ilyen módokon — s még másféléken is, amelyeket itt nincs helyem felsorolni, mert nem Bacsóékról, hanem Barna Gáborról, az első béresükről akarok írni — érte el az öreg Bacsó azt, hogy nemcsak a saját emberei között, hanem az egész tanyavilágban, sőt a faluban s még a megyében is híres ember lett. És pedig nemcsak a szegények, hanem a gazdák közt is.

És mindegyik oldalon inkább jó volt a híre, mint rossz. A gazdák az agyafúrt, ügyes és szerencsés embert bámulták benne és ha sokat nevettek is rajta, mint kissé bogaras juhászon, de ez a nevetés nem volt rosszindulatú. A szegények meg azt becsülték benne, amit az előbb elmondtam és ha bosszankodtak is néha, amiért túldolgoztatta őket vagy amiért belenézett a bográcsukba, de ezt szívesen megbocsátották azért, mert megkóstolta és nem útálta az ételüket. És azért

is, mert mindig szépen mondta, ha valami túlmunkát meg kellett csinálni: — Na, emberek, csapjuk össze még ezt a kis munkát! — és ilyenkor maga is dologhoz látott. Pedig azt mondják, nem állja a juhász a kaszát.

El is érte ezzel, hogy neki ugyanannyi vagy néha kevesebb bérért sokkal többet dolgoztak az emberek, mint más gazdáknak és nála nem nézték, hogy feljött-e vagy lement-e a nap, ha valami munkát, gyüjtést, hordást, zsákolást, kazlazást el kellett végezni. De ő se nézte ám el, mert ilyenkor nem sajnált nekik levágni egy vagy két mustra birkát (amelyek igaz, úgyis megdöglöttek volna; ő csak tudja, mert bacsó volt), de amelyből az emberek olyan jó vacsorát kaptak, hogy sokáig megemlegették. Nemcsak a vacsorát, hanem a gazdát is.

Ezekből a szép, vidám és hasznos nagyapai hagyományokból Kelemen Endre csak a sok és jó munkára való törekvést, a parasztos munkahajszát és a feljövő vagy lemenő nappal való nemtörődést tartotta meg. Az igazi uradalmaknál ekkoriban már mindenütt az volt a szokás, hogy a munka napfeljöttől naplementig tart, amikor is az emberek leteszik vagy vállra veszik a szerszámot, akármennyi dolog van még elvégezetlen és akármennyire szorítja is az idő. Mert ha a gazdának az a törvénye, hogy »amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra«, a munkásé meg az, hogy »holnap is nap lesz«. A munkára is, a fáradt testre is.

Ekkoriban már a vasúti munkások csak hattól hatig, a gyári munkások meg csak nyolc órát dolgoztak. Egyedül a parasztgazdák és Bacsó Kelemenék tartottak ki a látástól vakestig való munka mellett. A parasztgazdáknál ez azonban bennkoszttal párosul, nem kell a munka után főzni vagy szalonnát sütni. És egyébként is mindig ott dolgozik velük vagy a gazda vagy a fiai, vagy a vejei és minden másképp jön ki. De Kelemenéknél már nem dolgozik a gazda-

családból senki, és nem adnak bennkosztot se. Sőt a mustra birkák húsát sem adja oda ajándékul, mint ravasz és okos nagyapja tette, hanem kiméri pénzért vagy bérből — levonásra, mint az uraságok szokták. Ebből is látni, hogy Kelemenék a paraszti szokásokból is megtartották azt, ami nekik hasznos, az uradalmi szokásokból is átvették, ami a javukra van. Azt a nagyapai szokást, hogy nem várta be, hogy megdögöljenek a mustra jószágok, hanem levágatta előre, megtartotta, de azt, hogy odaadta volna ingyen vagy túlmunkáért, ezt már nem tartotta meg Endre úr.

*

Ennél az úrnál lakott 1944-ben is még Barna Gábor. Minden őse cseléd volt, a faluban se háza, se rokonsága, mert más vidékről valók. Úgy hozta a famíliát másik birtokáról még az öreg Csatáry úr. Immáron tobb, mint húsz esztendeje annak, hogy az apja fél kommencióra beszegődtette és tíz esztendeje annak is, hogy apja régi rangját, az elsőbérességet elnyerte. És ez itt elég nagy dolog, mert Kelemenék még nem tartanak béresgazdát. Ez takarékoskodás is, meg illem is, mert béresgazda csak az igazi nagyuraságoknak, Szerdahelyi gróféknak, a káptalannak, Schlésingernek és Csatárynak jár.

Közben katona is volt Barna Gábor, a háborút is megjárta. Ott volt a felvidéki bevonulásnál és Észak-Erdély lerohanásánál is. A Dontól megfagyott lábakkal jött vissza, nagyon kevesedmagával. Gyozott a béres-szívóssága, nem veszett oda, de a lába nem láb azóta, hanem néha-néha — időváltozáskor — nehéz teher. Úgy cipeli őket, mintha ólomból volnának.

Mindegy: a szolgálatot újra felvette és ott folytatta, ahol elhagyta, csak nehezebben bírta. De nem tehetett egyebet, mert nem volt semmije: se foldje, se háza. De még

csak faluja sem volt, mert arról a vidékről — Dél-Borsodból — ahonnan jöttek, már elszakadtak, még a rokonságukat sem ismerik, mert béresember nem levelezik és nem jár vendégségbe. Szerdahelyen meg még nem gyökereztek le, mert még nem nősült oda fiújuk, s nem ment oda férjhez leányuk se, már pedig az embert vagy a föld, vagy a ház, vagy a rokonság köti valamely faluhoz: így lesz hazája.

Hogy miért nem szereztek valamit, annak nem a pazarlás vagy a Barnáné élhetetlensége vagy beosztani nem tudása volt az oka. A bér kevés, a gyerek sok, de ez így van máshol is, mégis akad cselédember, aki házat épít vagy kis földet vásárol. Lám, Bacsó gazda is juhászból lett tanyásgazda.

Ehhez azonban az kell, hogy a cselédnek sok jószágtartása legyen, mert csak abban szaporodik meg a pénz odáig, hogy valami szerzésre futhatja belőle.

Csakhogy Bacsóéknál ez nem mehet. Endre úr egyebek közt azt is örökölte a nagyapjától, hogy a cselédeknek nem adott tehéntartást és disznóból is csak egyet. Az öreg Bacsó ugyanis mint jószág mellett felnőtt s jószágból gazdagodott ember, tudta, hogy milyen hasznot hoz jó legelőkön és jó tarlókon a jószág és inkább maga tartott többet az elégnél, mintsem a cselédeinek engedett volna egy farkkal is többet, mint amennyi ki volt szegődve. Azt, hogy egy »anyakoca szaporulatával« a cseléd tartásjoga, nagyon komolyan vette ez a vidám zsugori és ha süldővé serdültek az urasági tarlón az apró malacok, íziben megmondta még legrégibb cselédjének is, hogy: — te Gábor, hányat fialt a kocád? (Mindent tudott). — Hatot, gazduram. — No, hát akkor mért nem adod mán el a nagyja süldőket, hisz ólad sincs hozzá... meg tengerid se lehet mán...

Ólja csakugyan nem volt a cselédnek, csak az egy kocára való. Mert az öreg Bacsó egy darabka fát, egy hasít-

vány deszkát, egy korhadt lécet sem engedett elvinni a magáéból. Ha valaki meg merte próbálni, kihúzta még az aklából is.

És tengerije se volt csakugyan a cselédnek, mert nagyon ügyelt arra is, hogy a gazdaságéból egy cső tengeri vagy egy marék abrak be ne menjen a cselédek pitvarába. Tudta ugyanis a saját életéből és a meggazdagodása történetéből, hogyha a cselédeknek sok jószáguk van, nem a piacról vesznek nekik takarmányt, hanem a gazdáéból lopnak.

A cselédek is tudták, hogy volt szolgából huncut gazda lesz és nem nagyon mertek lopni. Igy történt, hogy a tolvajból lett gazdának nem lophattak a cselédjei. Inkább nem tartottak jószágot, amiben az öreg Bacsó nagy segítségükre volt, mert a tengeri termésüket napi áron — mint ő mondta — megvette tőlük s még nagy jóakarattal azt is megengedte, hogy az udvarból tejet, tejfelt, túrót hordjanak az asszonyok nem ledolgozásra, mint a hajdani udvarházaknál, hanem hitelbe. Ha nem telt ki a fertálypénzből, majd ősszel tengerit is adhatnak bele. Igy aztán kevés jószáguk volt a cselédeknek s még ha volt is valakinek olyan kocája, amelyik tizet fiadzott, arra addig járt, amíg el nem vásárolta tőle és a saját nyájába vitte át.

Igy az öreg Bacsónál, akármennyire barátságos és jóízű ember volt is, a cselédjei nem igen gazdagodhattak meg, mert az öregnek valósággal szenvedélyévé vált a szerzés és ez a szenvedély nem állott meg a cselédeknél; azoktól is elszerezte, amit lehetett.

Ezeket a tulajdonságait a fia is, azután unokája Endre úr is örökölte és így Barna Gábor hiába volt rendes ember, a felesége hiába volt takarékos, jó asszony, a gyerekei — öten voltak — hiába dolgoztak, amióta csak fel bírták emelni a kapát: nem tudtak szerezni semmit. Már úgy látszott, öreg korukra majd az uraság kegydíjára szorulnak, mint boldogult

édesapjuk, aki, amikor már nem bírta a nehéz munkát, havi tíz pengő kegydíjat kapott Endre úrtól s ezért tartották el a gyerekei holtig. Amíg azonban fel bírta emelni a botot, e mellett még éjjeli őr, később pedig varjúcsősz lett a szénáskert mellett, míg csak a szélhűdés le nem vette a lábáról és meg nem bénította a karját.

Igy történt, hogy Barna Gábor olyanfajta cseléddé formálódott a Bacsó-tanyán, akinek egyetlen vagyona a gazdához való hűsége és aki éppen ezért testestől-lelkestől a gazdájához van kötve. Hiába akarna szabadulni, sose próbált semmi más foglalkozást, még a napszámosságot se. A faluba se mehet, se háza, se rokonsága, se munkásismeretsége, másik gazdához meg nem érdemes menni, mert mindenütt lerágják a húst a csontról, úgy lökik a kutyának és különben is akkor már jobb itt, a megszokott helyen első béresnek lenni, mint másnál utolsónak.

Ez a szolgálat pedig Bacsó Kelemenéknél nem gyerekjáték. Ahogy említettük, Kelemenék nem tartottak béresgazdát. Ezt a feladatot részben maga a gazda, de nagyobb részben az elsőbéres látta el. A könnyebb részét, görbe bottal a kézben, végigsétálni a dűlőn, azt Endre úr tartotta meg, a nehezebbet, hogy tizenkét bérest és annak hetvenkét ökrét, két bivalyost és annak négy bivalyát rendben tartsa, takarmányukról gondoskodjék, aljazásukat, vakarásukat számontartsa, hajnalban kettőkor fújjon, de necsak fújjon, hanem keljen is, a magáét etesse, a többiekének takarmányt osszon : ez mind az ő dolga volt. De az is, hogy a vad tinókat betörje, csendes ökörré nevelje, az is, hogy a takarmány takaros kazlakba, a csutkaszár magas és kerek kúpokba rakódjon, hogy be ne ázzon, meg ne rothadjon. Az is, hogy a répa jó prizmákba legyen, vastagon szalmázva legyen és éppen annyira takarják be földdel, hogy se meg ne fagyjon, se a túlmelegben ki ne csírázzon, meg ne rothadjon.

Kinn a földeken is az ő dolga volt a táblákat rendes fogásokra osztani, egyenes barázdákat húzni, hogy a többi béres szépen tudjon menni a nyomán. Aztán a legjobb időben szántani, minden földet éppen akkor, amikor kívánja, hogy se túl nyers, se túl száraz ne legyen, a boronálást akkor végezni, amikor már nem ragad a friss szántás, de még nem is száraz, hogy se el ne mázolja, se rögösre ne hagyja, hanem éppen jól tapadó porrá vágja a borona.

Az is az ő gondja volt, hogy a vetőgépek jól vessenek, se sokat, se keveset, hanem minden földbe éppen annyit, amennyit kell. És mert minden földnek más a természete, minden magból minden földbe annyit, amennyi abból oda kell.

Az ő gondja volt az is, hogy csíkos ne legyen a vetés, fel ne akadjon valamelyik vetőkanál, vagy be ne duguljon valamelyik vetőcső, jó legyen a vetőmag, ki legyen tisztítva, be legyen oltva és éppen úgy legyen beoltva, ahogy éppen kell. Ha ugyan tudják, hogy hogy kell, mert a mezei tudomány is folyton változik. Ami tegnap szent törvény volt, máma már nem igaz s ha baj van, az elsőbéres az oka.

Még az is az ő gondja volt, hogy a gulyabéli tehenek bikaborjai közül melyiket kell ökörtinónak kiválasztani és kiheréltetni és az ökrök közül a keheseket, a fáradtakat és az inahuzottakat, melyiket kell kimustrálni és sőrére fogni. És annyi-annyi minden, hogy még felsorolni is sok.

És ezt a sokféle dolgot és felelősséget Barna Gábor úgy végezte és úgy viselte, mintha a magáéban volna, vagy talán még annál is jobban, mert abban tágíthatott volna; engedhetett volna magának valami kényelmet, könnyebbséget vagy akár könnyelműséget is, de itt nem engedhetett, mert mit szólna az úr, ha valahol baj lenne, ha a bizalmát hiába vetné bele.

Baj persze így is van, több az elégnél is. Barna Gábor tíz év óta minden este szorongva megy az irodába parancs-

kiadásra és minden nap szorongva várja, ha a dűlőn vagy a befogó helyen vagy az istállóban felbukkan az úr kocsija vagy a sörtés zöld kalapja. Vajjon mi hibát talál, milyen új rendelkezést ád, amit holnap meg kell változtatni, és egyáltalán milyen kedvében van, mert az úrnak és csak az úrnak lehet kedve vagy szeszélye, a cselédnek nem. Illetve, ha annak is van, azt már nem az úron, hanem csak a jószágon, a szerszámon vagy a saját feleségén és gyerekein töltheti ki. De a jószágon is csak akkor, ha az úr észre nem veszi és így a legtöbb méreg és indulat a szegény feleségnek marad. Ezért mondják aztán a többi béresek, ha jön az úr, hogy Gábornak szorít a csizmája.

*

Ez az Endre úr pedig elég szeszélyes és indulatos úr. A felesége Keserű lány, de olyan, aki nem írja két s-sel a nevét Kesserűnek, mert az ősei neki is parasztok voltak, de azoknak is volt vagy hatszáz holdjuk, mégis rossz életük van. Hogy pontosan milyen, azt nem lehet tudni, mert mint az urak szokták, gondosan rejtegetik, nem hallik ki a zaja. Különben is, az asszony ritkán van a tanyán, benn lakik a falusi nagy házban. És azt mondják, azért, mert nem állhatják egymást.

Az úr pedig, lehet hogy ezért is, de Bacsó örökségképpen is, mindjobban bogarasodik. Szívbajos és zsugori, de nem a nagyapja vidám és jóízűen huncut zsugorisága van benne.

Ez a bogarassága most a nyilasság felé fordul. Nagyon tetszenek neki a nyilas grófok. Úgy gondolkozik ő, a juhász unokája, hogy ami ezeknek a grófoknak jó, az neki se lehet rossz. És így, míg más földesurak ahogy öregednek, liberálisabbak, vagy legalábbis liberál-konzervatívok (ez magyar különlegesség) lesznek, addig ő mind-mind fasisztább lesz.

Először, 1919-ben vadult meg, amikor még az apja gazdálkodott, ő pedig mint fiatal hadnagy került haza és a szerdahelyi

direktórium elvette az apja kocsiját és az ő hátaslovát, a tanyára meg termelőbiztost küldtek ki. Sok oka pedig nem volt a dühöngésre, mert a régi jó cselédek, élükön a Barna Gábor apjával, mindent megőriztek, amit csak lehetett.

Mindegy: a fiatalúr engesztelhetetlen volt és a falusi kommunista vezetőkön megbosszúlta magát. Elvitette őket börtönbe és internálótáborba. Azután meg elment valami tiszti különítménybe, ahol földnélküli bárók és grófok fiaival a sokföldű nagyparasztok fiai együtt gyakorolták a bosszúállást. Onnan csak azután jött haza, amikor a volt király vissza akart térni, de nem sikerült neki. Az ő csapatját, mert a hazahozatal mellett foglalt állást — a bárók akarták így — feloszlatták. És mert uraknak nem lehet komoly bajuk egymástól, ő is hazajött a földjére gazdálkodni.

A 19-es sérelmet azonban nem tudta felejteni s amikor jött a nyilaskorszak, azokhoz húzódott. És mint a többi birtokos, ő is az ósi — neki csak nagyapai — hagyományokhoz való visszatérésben látta a minden bajok megoldását. Patriarkális agrárkapitalizmus: valami ilyen fából vaskarika volt az ő meg nem fogalmazott ideálja.

Mellesleg a Schlésingerék földjére is fájt a foga, akik szomszédosak voltak vele. És kapott is belőle bérletbe 1943-ban, amikor a zsidótörvények jöttek, egy tanyát ezer hold földdel és teljes felszereléssel.

A fasisztasága azonban csak olyan lelki rokonszenvezés volt, mert áldozni oda se szeretett. A nehéz harmincas években, amikor a szerdahelyi munkások megint szocialista tömegmozgalmat szerveztek, Endre úr elhatározta, hogy még csak munkát sem ád a 19-es bitangok utódainak és magához hivatta a szájas Mecskeit, a helyi nyilasvezért, hogy hozzon neki munkásokat és aratókat, mert ő ezentúl csak nemzeti érzésű munkásokkal akar dolgoztatni, a nemzetköziek meg hadd dögöljenek éhen vagy menjenek Sztálinhoz munkát kérni.

A munkások azonban, akiket Mecskei küldött, afféle piaci legyek voltak, akik mindig dongtak, hogy nincs munkájuk, de ha igazi nehéz munkába kerültek, mindjárt száz bajuk lett. Endre úr, aki mégis jobban ragaszkodott a hasznos Bacsó hagyományokhoz, mint a nyilasmozgalomhoz, nem állhatta az olyan munkásokat, akik mindig nyűgösködtek, hogy nehéz a zsák, nincsen jó szállás, nincsen tűzrevaló, nincsen ivóvíz, nem érnek rá főzni, stb. — ami csakugyan igaz volt, de ő megszokta, hogy gondoskodjanak az emberek magukról munkaidő után. Ráadásul ezek a munkások keveset és rosszul dolgoztak, ha pedig rossz idő volt, vagy egyszerűen megunták a munkát, hétközben is hazaszöktek.

Ezután már nem is kísérletezett nyilas munkásokkal, hanem csak a jó, csendes, engedelmes szolgalelkeket válogatta, a munkásrengetegből.

Ahogy azonban a háború terjedt, mind kevésbbé lehetett válogatni, mert az erősebb embereket elvitték katonának és hadimunkára. Az itthon maradtak pedig mind-mind jobban érezték a munkaerő becsét és nem tudtak belenyugodni a Bacsó-féle hagyományokba, hogy itt nincs igazi munkarend, se napfeljött, se naplement, se pontos ebédidő, kalapálás, uzsonna, csak hajts, hajts! Ahogy a tréfás Mezei Miska mondta: »se lú, se ostor, csak hajts! — gyerünk!« A faluban már olyan híre kezdett lenni Kelemen Endrének, mint annak az Agárdi nevű gazdának, akiről az a legenda járta, hogy amikor megfogadta az emberpiacon a munkásokat, így adta ki nekik a munkát: — Na emberek most felülünk; míg megyünk, a szekéroldalon megkalapálunk, oszt amikor kiérünk, csak zubele a zabba.

Endre úr hát mind-mind ingerültebb volt a háború kétséges kimenetele miatt is, a gazdaságban való nehézségek miatt is, és talán még a feleségével való bajok miatt is és mérgét a munkásokon és a cselédeken töltötte ki. Ha vala-

kinek valami baja volt, ha több bért kértek tőle, mérgesen vagy gúnyosan vágta oda: — Én nem adok többet, nem is tudok, nem is akarok — menjetek Sztálinhoz, kérjetek attól: úgyis oda húztok. Mert ekkor már az volt az úri divat Magyarországon, hogy minden munkást, aki felemelte a szavát, kommunistának mondtak. Egyik vállalta, másik tagadta, de akkor még sokan voltak, akik vállalni nem merték.

Az ilyen leckék alkalmával egyébként — egyebet mit tehettek? — hallgattak. Úrral, bolonddal nincs mire menni. De Sztalingrád után már akadt olyan ember, Nagy Tóth Jóska, aki, amikor megint így utasította el őket, azt válaszolta:

— Mink nem megyünk most oda, de majd eljön az ide és akkor majd másképpen beszél a nagyságos úr is...

(Endre úr már nagyságos volt, az apja még tekintetes, a nagyapja gazdurammal végezte, de úgy kezdte, hogy »hallod-e te András«. Ez volt a magyar »fejlődés« s ha a németek győzhettek volna és a Schlésingerék ezer holdja a kezén maradt volna, ma már méltóságos lenne s a Bacsó ragadványnév nemesi előnévvé válna.)

Egyedül a régi cselédekkel, köztük elsősorban munkában való jobbkezével, Barna Gáborral szemben tartotta meg valamennyire a régi patriarkális barátságos hangot, mert akinek rövid a hagyománya, az jobban ragaszkodik hozzá. De még neki is megmondta egyszer, amikor az aznapi vetést keveselte: — Úgy látszik, már te is Sztálint várod!

Barna Gábor nem szólt semmit, megszokta, hogy itt hallgatni kell, de magában már nem adott igazat az úrnak. Ő már látta az orosz népet s meg is mondta bizalmasabb cimborái között: — Sohase fogják a Szovjetet legyőzni. Harcol ott minden ember, minden asszony, minden gyerek,

és minden öregember: az egész nép. Nem az urak hajtják azokat a háborúba, mint minket, hanem a hazájukat védik. A saját hazájukat. De nekem mi van ebből? — Ez a béresostor?

Egyszer aztán, hiába drukkolt Endre úr a németeknek (ő maga nem vonult be, mert elhatalmasodott a szívbaja), megjelent a Szovjet Hadsereg a Kárpátok gerincén. Utána pedig gyors lépésekkel elérkezett a magyar Alföldre is.

Az urak persze észnélkül menekültek. Hiába mondták a cselédek, hogy maradjon itt a nagyságos úr, majd ellesz velünk, hisz nem esznek azok embert, nem maradt. Az irnokját, aki egyben kulcsár, számtartó és az irodában gazdahelyettes — mindenes volt, és a hintóskocsisát magával vitte és két jól megrakott szekérrel elment.

Mielőtt azonban elindult volna, Barna Gábort behivatta és az egész gazdaságot ráhagyta. Nagyon szépen beszélt most, még a nagyapja sem beszélhetett szebben. — Aztán Gábor, őrizzetek mindent, ahogy csak lehet. Mondjátok nekik — te már tudsz egy kicsit oroszul — hogy ez a tanya nem az uraké, hogy mink nem vagyunk sem grófok, sem nemesek. Mondd meg nekik, hogy ez a tanya egy juhász embernek, egy cselédnek a szerzeménye. És mondd meg nekik — te tudod legjobban — hogy milyen jó ember volt a nagyapám és azt hiszem, énrám se mondhatsz rosszat. Ha volt is köztünk szóváltás, kihozták a bajok, de azért mindig jórajött minden. (Persze, arra már nem gondolt, hogy azért, mert Gábor hallgatott.) És mondd meg azt is, hogy te mióta laksz itt s hogy már az apád is itt lakott. Rossz gazdánál nem áll ilyen sokáig a cseléd.

— Én is itt maradnék veletek — folytatta tovább — de nekem el kell menni, mert a feleségem nem marad és nem engedhetem el egyedül. Meg aztán a szívem is olyan állapotban van, hogy gyógyítani kell a pesti klinikán, ahol már voltam

egyszer. (Azon az őszön a pesti kórházak csakugyan tele is voltak ilyen úri szívbajosokkal.)

Igy magyarázgatta az úr a maga képmutató indokolásait Barna Gábornak. Még most sem jutott eszébe, hogy annak az embernek, a cselédjének most szintén a maga és családja a legfőbb gondja és nem az úr érdekeinek a védelme. Nem tudta elképzelni, hogy a cselédnek is lehet külön élete, külön gondja. Akármennyire is meg volt ez az úr retténve, azt nem tudta elképzelni, hogy az ő világának vége lehetne, hiszen eddig még minden háború és felfordulás után helyreállott az úri rend. Hátha most is, az angol szövetségesek, habár a katonáikkal nem is érkeznek ide, de politikával megvédelmezik a belső rendet. Ha pedig nem engedik felforgatni, akkor minden rendbe jön. Csak ezt a háborút ússzuk meg életben. Igy gondolkozott Kelemen Endre úr is, mint a többi menekülők és egy októberi hajnalon két szekér értékes rakománnyal elindult Pest felé.

A Bacsó-tanya messze esett minden országúttól, kinn a hajdani nagy legelők között. A nyájakat, gulyát, ménest az úr öccse, aki katonatiszt volt, elhajttatta, csak az ökrök és kevés igásló maradt a Barna Gáborék kezén. Ők pedig egy kis megtorpanás után folytatták a dolgukat, szántottak, vetettek, tengerit törtek. Egyedül a cukorrépa maradt a földben, mert a részesek nem jöttek felé sem, és a sok tök fagyott meg odakinn a földeken. Szinte veres lett tőlük a határ.

A Szovjet Hadsereg nem is jött be a tanyák közé, csak a járőrök fésülték át a terepet.

Az a járőr, amelyik erre jött, széjjelnézett a tanyában, benézett az udvarházba, és vidám hangos szavakkal magyarázott a vezetője Barna Gábornak és a köréjük gyűlt cselédeknek:

— Burzsuj nyet?

— Nyet — mondta Barna Gábor és mutatta, hogy elmenekültek nyugat felé.

— Harasó — mondta a járőrvezető és a balkezével egyet intett, beleölelvén az egész tanyát, azután egy nagyobbat, beleölelvén az egész határt és egy még nagyobbat, beleölelvén az egész országot: — a tiétek! És hozzátette elkomolyult figyelemmel, felemelvén a szempilláit: — Sztálin nagy, Sztálin jó és nektek is jó lesz! — És a tenyerét lágyan kinyitva, elsimított maga előtt, így jelezvén, hogy nyugalom és békesség lesz, azután meg-megemelte a nyitott tenyért, mutatván, hogy emelkedni fogtok.

*

A tél eltelt, sok bajjal, de kevés változással. Etettek, itattak, ganéztak, vakartak, mint ősidők óta, mindig. És várták az idő fordulását, hogyan alakul majd az az új sor, amelyről már hallottak még a Bacsóék cselédjei is, akik pedig megszokták, hogy nincsen rájuk bízva semmi és hát hol is kezdhetnék?

De ahogy közeledett a tavasz, és a hó elolvadt a földeken, a hajlásokban összeszaladtak a vizek, de a partosán már pirulni, szikkadni kezdett, mind-mind nyugtalanabbak lettek a cselédek. — Mi lesz? A takarmány fogyik, szántani-vetni kéne, de hogyan és kinek?

Nem kellett sokáig töprengeni. Egy világos és szeles napon megjelentek a tanyában Balogh István, a Kommunista Párt titkára, Rácz András, a Parasztpárt elnöke és Kis Gábor, a Földmunkás Szakszervezet küldötte, akik ekkor még mindenhova együtt jártak, úgy is, mint a Nemzeti Bizottság vezetői és összehívták a cselédeket.

Elmagyarázták nekik, hogy mi a helyzet. Vége az úri világnak, elosztjuk a földet, itt a rendelet róla s aztán felépítjük az egész országot újra, de magunknak. A Bacsó-tanya cselédjei is küldjenek egy tagot a Földosztó Bizottságba. Azt,

akit akarnak, akibe megbíznak és ezután majd az lesz felelős mindenért, addig is, míg elosztják a földet és beleül kiki a magáéba és beveri a végéhez a maga cövekjét. A jószágot is őrizzék és gondozzák addig, amíg elosztják és az a legjobb, ha már szántanak, mert a szántott földet is el lehet osztani és avval is előrébb lesznek.

A cselédek fellélekzettek: na végre, van, aki rendelkezzen és irányt adjon, mert ők maguktól soha sehova egy lépést sem mernek tenni.

Amikor arra került a sor, hogy ki legyen a megbízottjuk, nem sokat töprengtek. Itt nincs se béresgazda, se kulcsár, se ispán, se intéző, a kerülő kinn lakik a határban, különben is rongy ember, igazi kutyaütő, nem is lehet másra gondolni, mint Barna Gáborra. Ő tud itt mindent, ő ismeri a földeket, jószágokat, szerszámokat. Nála vannak a kulcsok is, neki adta oda az úr. Még a mesterekkel is csak ő tud rendelkezni, akik egyébként nem is igazi mesterek, béresből lett a kovács is, a kerékgyártó is: nincs is vizsgalevelük, mert még az ilyen munkán is spóroltak Bacsóék.

És most aztán olyan sok gond és felelősség szakadt a Barna Gábor nyakába, mint még soha. Most nem kellett ugyan rettegnie az úr rossz kedvétől, mint azelőtt, de annál inkább kellett arra gondolnia, minden szaváná́l, minden lépésénél, hogy mit szól ehhez a párt, a szakszervezet, a Nemzeti Bizottság, mit szól hozzá a nép és az ország. A szeme és a lelke kinyílt és beáramlott rajta a szabadság, a gondolkozás és a cselekvés szabadsága, de annak a felelőssége is.

Ha valamit hát nem értett, bement a faluba, hozta az újságokat, füzeteket, könyveket és mert petróleum nem volt, olajmécses mellett olvasgatott, nehézkes betűismeretével, féléjszakákon át. Amit még így sem értett, azt megkérdezte a benti vezetőktől, elsősorban Kis Gábortól, akivel különösen jól megértették egymást.

Mert ahogy haladtak az időben, felébredtek ám a többi cselédek is, de egyelőre nem annyira segítségül, mint inkább akadályul. Mert a sokáig-szolgák módján szabadság alatt némelyek azt értették, hogy most már minden szabad, ami eddig tilos volt, tehát szabad lopni és nemdolgozni is. És szocializmus alatt nem azt értették, hogy minden a mienk, hanem azt, hogy minden az enyém, amit meg tudok fogni és el tudok vinni.

Ezen a tanyán még nehezebb volt a helyzet, mint a többin, mert már az öreg Bacsótól kezdve mindig olyan cselédeket válogattak össze, akiknek nincsen semmijük és akiknek még a szemük sem nyílhat a falu felé, más élet avagy éppen a szabadság felé. Mert nem igaz az, hogy minden tanya és minden uraság egyforma. A feudalizmust még a maradványaiban is az jellemzi, hogy minden uradalom külön birodalom, amelyet az ura magához alakit, amennyire csak birja.

Most aztán Barna Gábornak kellett helytállni a falu felé s azon keresztül az ország felé is, de a cselédek felé is. Hiába hívta össze őket és hiába magyarázta el nekik, hogy most erről vagy arról kell határozni, hiába akart demokratikusan értekezni, vagy nem szóltak semmit, vagy azt mondták: — te tudod, te csináld! De ugyanakkor maguk között mindig susmorogtak, hogy ez a Gábor milyen nagy fiú lett, ő akar parancsolni mindenbe; nagyobb úr lesz már, mint Endre úr volt. És lázongtak egymás között, hogy nekik pedig nem parancsol, azért van szabadság, hogy mindenki azt csinálhat, amit akar. Elég volt a parancsolásból.

De amit ők akartak — nem mind, csak a szelesebbje — az olyan volt, hogy nem lehetett megengedni. Ők azt akarták, hogy ürítsék ki egészen a magtárt és a górét, mert ami itt maradt, az mind az övék. Gábor ezt nem engedte, hanem visszatartott egy részt vetőmagra és beszolgáltatásra, mert tudta már, hogy jobb, ha a magtárból adják, mintha minden egyes ember

kamrájából kérik ki, mert onnan már olyan nehezen adják, mintha a fogukat húznák. Aztán meg a földből, jószágból, takarmányból a falusiaknak is jár, azok is szegények és azok is dolgoztak érte, hiszen részesaratók voltak itt is.

A cselédek azonban telhetetlenek voltak, hiszen sose volt semmijük és mert most az osztozkodás volt a »közügy«, a »politika« a tanyán és mert messzebb még nem láttak, azt suttogták, hogy azért tartja benn a sok terményt Barna Gábor, hogy ő gazdálkodjék benne: nála van a kulcs. Hogy ő onnan, a kulcs birtokában nem hoz magának, azt nem bírták elhinni.

A feleségén keresztül, akinek a többi asszonyok nagy óvatosan, mintegy másikra utalva, úgy, hogy »nézd mán, ez a piszkosszájú Varga Julcsa mit mondott rólatok, hogy igy meg úgy lámpát láttak hajnalban a magtárban« és más efféléket, mindent megmondtak, Barna Gábor is minden pletykát megtudott. De előfordult az is, hogyha valamelyik asszonynak nem engedte meg, hogy az udvarház ablakát vigye tűzrevalónak, az a Gábor feleségének fordult és annak a szemébe kiáltotta oda, amit az urának nem mert, hogy »hát csak nektek szabad ?« Ami pedig nem volt igaz.

Még az is megtörtént, hogy az öreg Zsigainé, aki mindig gyűlölte Gábort, mert hiába ők a régibb cselédek, mégsem az ő ura lett az elsőbéres, rákiabált, hogy: — ez is reakciós lett mán, nem hiába parancsolni szeretett a többinek egész életében!

Barna Gábort nagyon bántották ezek a suttogások és mert még nem volt megedződve rájuk, elkeseredett és összehívta a cselédeket az udvarházban csinált gyűlésterembe. De amikor a szemükre hányta, hogy mi mindent suttognak rá és bebizonyította napvilágosan, hogy semmi se igaz, a szónak nem akadt ura. És közösen szidták még a pletykázók is az olyan csúnyaszájú asszonyt, aki ilyeneket kitalál.

De Barna Gábornak, aki éjt-napot eggyétéve dolgozott,

tanult és őrködött a közösség érdekében, mert csakugyan sokszor felkelt éjszaka is és körüljárta a tanyát — ilyenkor láthatták meg azt is, hogy rágyujt a pipájára, mert tudta, hogy vannak tolvajok, hiszen mindig elvész valami — ez a szó nem volt elég. Letette a megbizatást és azt mondta: — Válasszanak mást! Hadd próbálja meg más is és hadd próbáljanak mást is!

Az emberek azonban nem engedték és nem választottak mást. Szétoszlott a gyülekezet eredmény nélkül. Az itteni cselédek még annyira sem jutottak akkoriban, hogy pártoskodni tudtak volna, még arra sem voltak képesek, hogy ellenzéket szervezzenek: nem volt vezérük. Az ellenzék és az ellenség a lelkükben, a szolgalelkekben volt. Nem választottak Gábor helyett mást, mert nem merte a dolgát vállalni senki.

Erre bement a faluba Kis Gáborhoz, akinek legjobban kiönthette a lelkét, elpanaszolta a bajokat és tanácsot kért tőle: mit tegyen? Mert ő ezt nem bírja, neki ne hánytorgassanak semmit, ő még a gazdájától se lopott soha, se időt, se más egyebet, megél ő a maga munkájából, neki nem kell hivatal, és piszkos kenyér.

A hívő emberben, aki lelkesedésből, az új világ építésének az eszméjétől fűtve dolgozik, eleinte még könnyen sebződik a lélek, mert ártatlan és a végletekig jóhiszemű. Barna Gábor is ilyen volt.

De Kis Gábor elmagyarázta neki, hogy az nem úgy van: helyt kell állni! Amit az emberek mondanak, el kell viselni és még több és még jobb munkával és még erősebb becsülettel kell bebizonyítani az ellenkezőjét. Megvan ennek a módja. Ha valami osztás van, mert az emberek nagyon szeretnek osztani, a vezető ne elől járjon a ragadásban, hanem maradjon hátra, ne féltse a hasát, mint a falkásdisznó, mutasson jó példát. Mert csak ekkor van joga a tolvajokat és a mohó embereket fékentartani. Ha földet, jószágot, takarmányt, kaszálót vagy bármit osztatok, csináljatok nyilat és húzzon mindenki, de te

utoljára húzzál. De ezzel se tüntess, mert megszégyeníted az embereket és ezt nem szeretik. Az igazság csak akkor igazság, ha magától értetődő, mint a nap az égen.

— Nem ér a' semmit, éretlenek még az emberek az eszmére — próbált védekezni Barna Gábor.

— Ezt az urak mondják, komám, akik már tudják, hogy jön, de csak addig ne jöjjön, míg ők élnek, hogy holtig urak lehessenek. Igen, de mert az utódaik megint ezt mondják, mert ezt kívánják, igy aztán örök időkig várhatnánk, míg az emberek megérnek és ők mindig urak, mink meg mindig szolgák maradhatnánk.

— De a szegények is ezt mondják — érvelt Barna Gábor.

— A szegények szájából is az urak szólnak, mert elvették a gondolataikat és a magukét adták a helyébe. Nem, Gábor, nem úgy van ez! Csak a vízben tanulunk meg úszni. Nem más építi fel az új világot, hanem mi magunk.

Barna Gábor csak nézett, nem tudott mit szólni.

— Igy van ez, druszám — fejezte be Kis Gábor. — Helyt kell állni. Kinek-kinek ott, ahol van. Nézz oda — s a falon lévő Sztálin-képre mutatott — mennyit próbált, szenvedett, mennyit harcolt kinn is, benn is, és mindig helytállott. Te is neki köszönheted, meg a hadseregének, hogy most nem a Bacsó Kelemenék, hanem a magatok gondjaival bajlódsz. Micsoda apró dolog a miénk az övéhez képest! Hát legalább ezt végezzük el.

*

És Barna Gábor kiment a tanyára és folytatta a munkát. Harcolt, tanított és őrködött még jobban, mint eddig. És jobban, mint Bacsó Kelemenéknek bármikor. Még többet adott magából a köznek nappal és még több álmatlan órát adott a tanulásra éjjel. Magas, sovány, száraz ember volt, mint a jó béresek szoktak lenni s most, ha lehet, még szárazabb volt, de

a szemében valami mindig égett: a hit, a felvillanó rátalálás, és a tudás tüze és az a becsvágy, hogy ő ennek az eszmének jó munkása, helytálló harcosa legyen.

És a gondját méginkább kiterjesztette mindenre. Az udvarházból a bútorok egy részét széjjelhordták, de a többit már nem engedte. És az ebédlő nagy szobájában iskolát rendeztek be. Kelemen úrék ugyanis még mindig nem építettek iskolát, hiába kötelezte őket erre a törvény. Valami ürüggyel mindig elhalasztották. A gyerekek nem tudtak írni-olvasni, nem tudtak a Barnáéké sem, mert nem telt a fertálypénzből, hogy minden gyerekért havi tartásdíjat fizessenek a falun. Csak azoknak a gyerekei jártak egy-két osztályt, akiknek rokonaik, testvéreik vagy szülőik laktak a faluban, vagy pedig olyan tanyáról költöztek ide, ahol már volt iskola. De Barnáék itt születtek, itt nőttek fel és maga Barna Gábor is úgy tanult egy keveset írni, hogy még az öreg Csatáry úr kényszerítette a másik tanyáján lévő iskolába. Irni alig is tudott, a betűi görbék voltak, de mert a barázdái egyenesek lettek, azért nyerte el az elsőbéresség.

Most aztán megbeszélte az emberekkel is, meg a község vezetőségével is, a párttal is, meg mindenkivel és berendezték a nagy szobát. Tanító is akadt. Egy Erdélyből ittrekedt fiatalember kijött a tanyára és elkezdte már 1945 őszén a tanítást. Lisztet, zsírt, krumplit, tojást hordtak neki tandíjba az asszonyok, mert a pengő akkor már úgysem ért semmit: a kereskedők dollárban és aranyban számoltak.

Az udvarház másik végéből meg kiütöttek egy közfalat és kultúrtermet csináltak belőle. Még külön az ifjúságnak is berendeztek egy szobát, hogy azoknak is legyen, mert Barna Gábor már látta, hogy övéké lesz a jövő.

És ha a távolság miatt meg a szegénység és a sok mindenféle baj miatt most még nem is sokat tudtak tanulni, de már maga az, hogy összejöttek esténként és vasárnaponként és

nótáztak, táncoltak, beszélgettek és még a szomszéd tanyákról is át-átjövögettek: az is nagyon jó volt. Igy formálódott közösséggé a tanya fiatalabb népe.

Közben persze a bajok sem szűntek meg, csak másfélék lettek. A földet elosztották, jutott is mindenkinek rendesen, nyílhúzással osztották, hogy mindenkit a maga keze verjen, de mégis, akinek szikesebb vagy vizesebb, vagy akinek túlkövér vagy túlsovány jutott, az mindig zúgolódott. És Barna Gábort szidta, hogy nem nyílhúzással kellett volna osztani ezt a vegyes földet, hanem kor és érdemek szerint. — Mert micsoda igazság az, hogy Szelei Miska, aki tavaly költözött ide, még meg se melegedett, jobb földet kapjon, mint én, aki itt születtem és ekkora gyerekkorom óta szolgálok ezen a földön — panaszkodott az öreg Zsigai és az öklét mutatta, hogy milyen kicsi volt ő akkor, amikor először a kezébe adták a béresostort.

A jósággal ugyanígy elégedetlenkedtek. Aki öreg ökröt kapott, fiatalt szeretett volna, aki herélt lovat kapott, kancát szeretett volna, aki hasas üszőt kapott, fejőstehenet szeretett volna és akinek angolkoca jutott, az mangalicát szeretett volna és így tovább, oda, vissza és fordítva. Mert az osztásnak már ez a lélektana nemcsak a béreseknél, hanem a legműveltebb örökösöknél is.

A családjával is nem kevés baja volt Barna Gábornak. A gyerekei ugyan vidáman jártak az ifjúsági szövetségbe, de még az iskolába, az ügyes és népszerű kis tanító elé is, de a felesége, aki közel húsz éve hallgatott az uraságnak és az urának, úgy értelmezte az új világot, hogy na, most egy kicsit összeszedik magukat, tanyát építenek, új bútort szereznek, a gyerekek s maguk is szép ruhában járnak, szép szekérbe szép lovakat fognak. És amikor azt látta, hogy az ura nem erre törekszik, hanem mindene csak a bizottság, meg a párt, meg az iskola és a többi közös baj: zúgolódni kezdett, hogy minek töri magát, úgyse lesz abból semmi, nem érdemlik meg az emberek, mert nem javul-

nak meg, most is mi mindent beszélnek. És elmondta az összes irígy pletykákat.

Máskor meg az anyósa kezdte el, aki özvegyen kinn lakott a tanyán s most, hogy ráér és szekér is sűrűbben megyen a faluba, s azokra rá is lehet ülni, nem úgy, mint az Endre úréra, be-bejár a templomba, mint a már mindig gyászruhás öregasszonyok szoktak és azt hozza ki onnan, ha nem a paptól, akkor a többi öregasszonytól, hogy nem lesz jó vége ennek a kommunista világnak, mert az Isten nem tűrheti ezt se, azt se. És hogy a végén mégis csak visszajönnek az urak. Már jönnek is. Csatáry már hazaérkezett. Meg a grófék tisztartója is és híre jár, hogy jön már Kelemen Endre is.

Barna Gábor olyan mélyen elmerült az új rend dolgaiba és eszméibe, hogy nagyon ritkán jutott eszébe Endre úr s akkor is csak mint múló látomás. — Volt egyszer egy úr, a mi gazdánk, de ki tudja hol van, talán meg sincs már, elnyelte a távoli nagyvilág, amely annyi más embert is elnyelt már. Igaz, hogy sok urak visszajöttek, tényleg a fiatal Csatáry úr is hazajött és perli a földjét a cselédeitől, de nem gondolta tovább, mert azt már el sem tudta képzelni, hogy ide a tanyára, amelynek minden gondja és munkája az övék, hiszen ők őrizték meg a nagy pusztulásban, ők indították el benne az életet újra, — mégegyszer visszajöhessen a szeszélyes és szívbajos Endre úr. Olyan jó és olyan nagy dolog a szabadság, hogy el sem tudja képzelni, hogy miként állhatna még egyszer igába bárki emberfiának.

Az országban és a faluban már ekkor zúgott, hogy »földet vissza nem adunk« és ha rágondolt Barna Gábor, csak helyeselni tudta: nem adjuk vissza! Se a földet, se a tanyát, se az iskolát, se a kultúrházat, nem adjuk a szabadságot!

*

Egyszer aztán már jól 1945 őszében, éppen akkor, amikor mindenki a határban volt, szántott-vetett, csutkát hordott,

megjelent a csendes tanyában egy kopottas, úrféle ember és egyenesen az udvarháznak tartott. Nem igen látta senki, vagy ha igen, nem ügyelt rá senki, mert a cselédasszonyok nem a küszöböt koptatták az ülőkéjükkel, mint azelőtt, hanem mindegyik dolgozott, ki a háznál, ki a határban. Az úrféle, mint aki járatos itt, egyenesen a bejárathoz tartott, lecsószkölte a csizmatalpát, az egyébként elég sáros feljárón és óvatosan, szorongva bement a nyitvaálló bejárati ajtón. Ott jobbra-balra nézegetett és elindult a balra nyíló ajtó felé. Megnyomta a kilincset, nyitva volt és belépett. A szoba, amely az ő irodája volt, kitágult és a szembelévő falon Sztálin messzenéző tekintetébe kapcsolódott a szeme. Oldalt meg Lenin és a többi vezetők arcképe és különböző jelmondatok, többek között az is, hogy: »Földet vissza nem adunk!«

Megrettentve húzódott vissza, mint a tolvaj és a másik oldalra indult, ahonnan, mintha halk zsenyegést hallana ki. Benyitotta a nagy ebédlőterem ajtaját s látja, hogy mindenféle padokon, székeken, lócákon egy sereg gyerek ül és kis fejeikkel az irkára hajolva, nyelvüket a ceruza és a szó után picikét kinyujtva, diktálás után írnak. Az ajtónyitásra felemelik a fejüket, rámerednek a kopott idegenre s a tanító is hátrafordul.

— Mi tetszik, kérem? — kérdi a tanító, aki maga is idegen lévén, nem ismerhette, de Kelemen Endre hirtelen berántotta az ajtót és elindult azonnal vissza a faluba. Azt már tudta a látottakból, hogy ide írás és rendelet vagy hatósági segédlet nélkül hiába jön, hiszen hallotta, hogy mi van az országban. Milyen nehéz a földbirtokosoknak visszavenni a földjüket és a házukat.

A gyerekek közt megszakadt az írás, a tanító is tőlük kérdezte: Mi volt ez, gyerekek? — s a nagyobbak közül egypáran emlékezni kezdtek, hogy ismerős, ismerős, de kicsoda is ez? — Az úr, az úr! — jutott eszébe Barna Misinek és erre a többiek is emlékezni kezdtek. — Igen, ez az úr volt: visszajött!

A tanító kiment és utánanézett, de már akkor eltűnt a fasor végén a kanyarulatnál.

*

Eltelt jónéhány hét. A cselédeket a hír nagyon felzavarta, de hogy nem történt semmi, megint megnyugodtak. Csak Barna Gábor nem nyugodott meg, ő már tudta a Földigénylő Bizottságból, hogy még ezután lesz a harc.

Mert közben csakugyan történt valami.

Kelemen Endre visszament egyenesen a Megyei Földbirtokrendező Tanácshoz és addig vissza se jött, amíg nem hozta a végzést, amely szerint neki a tanyából az udvarház, néhány istálló, góré, magtár és 200 hold föld jár, mert ő parasztbirtokos.

Ezzel az írással fölszerelve ment be a községi földigénylő bizottsághoz, de ott éppen Kis Gábor volt jelen és az visszaadta az írást, hogy menjen először a tanyájára és nézzen széjjel ott. Az a föld széjjel van osztva, mert az úr nem jelentkezett a tavaszon, amikor a földosztás volt és felhívták a birtokosokat, hogy az igényeit mindenki jelentse be. Az udvarházban meg iskola van, azt onnan nem lehet kirakni. Elég szégyen, hogy eddig nem volt.

Kelemen Endre úr nem vallotta be, hogy járt már a tanyán és mindent tud, hanem elment nehéz szívvel, amelyről kiderült a menekülés során, hogy nem is olyan beteg, mint hitte, és többet bír, mint képzelte — ki a tanyájára.

Ott legelőször is Barna Gábort kereste. Egyrészt, mert tudta, hogy ő a cselédek vezetője, másrészt, mert benne volt minden reménysége. Olyan rendes, megbízható ember volt az a Barna, lehetetlen, hogy az is megbolondult volna.

Barna Gábor éppen otthon volt — télidő lévén — s akkor is olvasott. Az úr félig bátortalan, félig magabízó s hozzá

kicsit szíveskedő mosollyal lépett be abba a cselédházba, amelybe a nagyapja sokszor benézett, de ő eddig még soha.

Barnáné meg volt illetődve, rettenve és tisztelve és szóhoz se tudott jutni, csak széket törölt, hogy üljön le a nagyságos úr.

Barna Gábor is felállott, komoly volt nagyon, de belső lelki tusáját jól elrejtette és figyelmesen várta, hogy mit szól vagy mihez kezd az úr. Az pedig nem csinált egyebet, csak szívesen köszönt — soha ilyen szívesen — jó napot, Gábor, na, hogy vannak, hogy vannak?

— Megvagyunk — azt akarta mondani, hogy nagyságos úr, de elharapta. Nincsenek már nagyságos urak. Egy igaz kommunista nem uraz senkit.

Az úr látta a kínos helyzetet, a Gáborral való reménysége is lejjebb szállt, valamit nem szeretett benne. A szeme tüzét nem szerette-e, vagy azt, hogy nagyon komoly és az arcáról eltűnt a szolgafigyelem, nem tudta volna megmondani, csak a szíve belülről hidegedni kezdett. Érezte, hogy a kínos helyzetnek csak úgy vethet véget, ha rátér a tárgyra.

— Amint látják (nem tegezte már a volt béresét), én is hazakerültem. Hazasegített a Jóisten. Bizony, sokat szenvedtünk, de mindegy már, csakhogy itthon vagyunk. Most aztán kezdhetjük újra az életet és szeretném, ha megkaphatnám, amit meghagyott nekem a törvény. — És már kereste is elő a hivatalos írást.

De most már Gábor is feltalálta magát. Tudta, hogy az ajtóban már ott hallgatódznak az asszonyok és ott bámészkodnak a gyerekek, hogy vajjon mit végez az úr Barna Gáborral.

— Erről itt nem beszélhetünk és én magam nem szólhatok egy szót sem, hanem menjünk be a Pártba és hadd jöjjenek oda a többi emberek is.

Mindjárt szólt is fülelő gyerekeinek: — szóljatok be

mindenkinek, jöjjenek fel az irodába. Az asszonyok is! — és elindult, maga elé eresztve Endre urat az udvarház felé.

A cselédház pitvarja már tele volt cselédekkel, akik megilletődve, de vegyes hangulattal néztek a lesütött fejű Endre úrra. Az egyik köszönt, a másik nem, de Endre úr megbillentette a fejét: — Jó napot, emberek, jó napot, asszonyok!

Szorongva ült le Endre úr a volt irodájában a megterített asztal mellé. Vajjon mi lesz vele? Amíg cselédjei voltak ezek az emberek, olyan könnyű volt velük bánni, mert akármit mondott, beszélt vagy parancsolt, maga mögött érezte az államot, a törvényt, a csendőrt, a bíróságot, de most tőlük függ a sorsa s együtt olyan félelmesek. Hallott már olyan esetet, nem is egyet, hogy csúfsággal és erőszakkal vitték ki a tanyából vagy a faluból a régi uraságot. Most is soványak, kopottak, rongyosak ezek az emberek, de maguk mögött tudják az államot, a népet, s ami mindennél nagyobb, a félelmes világhatalmat: a Szovjetúniót.

— Emberek — kezdte Barna Gábor — azért jöttünk össze, mert nagy kérdés van itt: visszajött az úr, Kelemen Endre úr és írást hozott magával, hogy neki kétszáz hold föld és a tanyából az udvarház és még más épület is visszajár. Itt van, felolvasom.

És felolvasta jó hangosan, baggadozva, de értelmesen.

— Szóljanak hozzá, mit csináljunk?

Az emberek hallgattak. A szolga, a cseléd számítgatta bennük, hogy vajjon érdemes-e szólni. Mi jön ebből ki?

— Itt most ne hallgasson senki — emelte meg Barna Gábor a hangját. — Arról van szó, hogy visszaadjuk-e a földet, az ökröket, szerszámokat, bezárjuk-e az iskolát és itthagyjuk-e ezt a kultúrházat?

Ime, Barna Gábor már politikussá lesz: jól tette fel a kérdést.

De az úr is politikus lett és más oldalról kezdte. Ahogy

látta, hogy szépen hivatalosan kezdik, mindjárt megjött a bátorsága. Ha szóval győz, megnyerte a csatát.

— Nem arról van szó emberek, hogy mindent visszaadjanak. Ismerem én és tisztelem a törvényt s csak azt kérem, maguk is tiszteljék. Nem kell nekem, csak ami ide van írva s mindenből aránylagosan, ami jár. — Az iskoláról nem szólott.

De Barna Gábor, aki egyedül talán gyenge lett volna az úrral szemben és győzött volna berne a szolgaszemérem, most, amikor mindnyájukéról és az egész új rend becsületéről volt szó, nem hagyta magát.

— Ez azt jelenti, hogy újra kell osztani az egész földet, mert mindenkinek kevesebb jut, újra kell osztani a jószágot, amelyből mindenkinek már nem is jut, bezárhatjuk az iskolát és kultúrház helyett mehetünk megint az ólba durákozni.

Az emberek helyeseltek: jól beszél ez a Gábor. És megnyílt bennük egy kis büszkeség is, lám, van már nekünk szószólónk, aki nem hagyja magát kibeszélni. Mert a szegény ember nyomorúsága ott kezdődött, hogy még csak ki sem tudta beszélni magát az urak előtt, mindjárt elhallgattatták, kigúnyolták vagy leszidták. Pedig sokszor de elgondolta magában, hogy mit fog mondani, ha az úr elé áll. Hogy fog majd győzni az ő igazsága, s az úr majd be kell, hogy lássa.

De ez sohase sikerült. Szégyen és megaláztatás lett a vége. S lám, most itt van ez a Gábor, ez már érti, hogy kell az urakkal beszélni.

— Dehát lássák be, emberek, hogy nekem is csak meg kell élni. Ez a föld és ez a tanya az enyém, a nagyapám még juhász volt, véres verejtékével kereste . . .

— Meg a mienkkel — szólt közbe az öreg Zsigai, akinek a Gábor háta megett már megjött a bátorsága.

— Hát mondja maga Barna Gábor — fordult az úr egyenesen hozzá — (már nem tudta, hogy ne Barna úrnak szólítsa-e, mert hiszen hivatala van, s olyan furcsa ez a demokrácia,

nem ismeri ki magát benne, mi a helyes: úr-e vagy elvtárs?) Maga itt nőtt fel nálunk, már az apja is velünk élt (nem merte mondani, hogy nálunk szolgált), maga ismer itt minden dűlőt, minden barázdát, hát lehet az, hogy én a saját földemből ne kapjak?

— Kaphat az úr, de nem innen, amit már szétosztottunk, hanem ott van a kistanya, száz hold földdel, azt tartalékba hagytuk... Az meg, hogy minden barázdát ismerek, csakugyan igaz, de éppen ezért ragaszkodunk hozzá, mert közünk van hozzá. Azé a föld, aki megműveli... Háza meg van az urnak a faluban is: minek egy embernek annyi ház?

— De nekem kétszáz hold jár, a törvény megmondja, parasztbirtokos vagyok...

— De tavaly még nem vette volna fel tőlünk a nagyságos úr, hogy paraszt — szólt közbe megint az öreg Zsigai. — Ha már eddig jó volt a nagyságos cím, legyen jó most is, amikor száz hold földet ér egy szó.

— Jobb, ha nem vitatkozunk — mondta Barna Gábor. — Hanem arra kérném Kelemen urat, menjen ki addig, amíg döntünk s majd behívjuk azután.

Amikor magukra maradtak — ez is jó politikus lépés volt — nem kellett sokat vitatkozni: mind egy szálig amellett voltak, hogy se a földet, se az iskolát nem adják. Gépekről, szerszámról lehet beszélni, azokat viheti, ott rozsdásodnak a színben. Nekik nem kell, túl nehezek, nem tudják használni.

Pár perc mulva visszahívták Kelemen urat.

— Hát oda határoztunk, hogy se ezt a tanyát, se ezt a földet nem adjuk. Ott van a kistanya, száz holddal, még avval se bír majd cselédek nélkül. Mindenkinek elég annyi föld, amennyit megbír munkálni. A miénk is csak annyi és én azt olvastam: Isten és természet előtt minden ember egyenlő.

— Úgy van, úgy van — helyeseltek a bátrabb emberek és bólogattak hozzá a gyávábbak.

— De hát a törvény? — hebegte Kelemen Endre.

— A törvény a miénk — válaszolta Barna Gábor. — Hívjuk ki ide a megyei tanácsot, majd meglátjuk, bezárják-e az iskolát és visszaveszik-e a földet?

Kelemen Endre nem tudott mit szólni. Kalapját kereste, amelyet pedig a kezében gyűrögetett egész idő alatt.

Barna Gáborban oldódott a feszültség: győzedelmeskedett a benne rejtőzködő szolgán és ez olyan jó érzés volt. De azért nem gőgösen, hanem megenyhülten mondta:

— Igy van ez, uram. Az én gazdám most nem Kelemen Endre úr, hanem a nép. Az összesség.

A feje fölött levő Sztálin-kép éles és fínom, de bölcs mosolya mintha világított volna a füstös szobában.

MAGYAR PAMUTIPAR N. V.
UJPEST, E. L-U. TP.
KULTUROSZTÁLY

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Ajánlás	5
Suli Kis Varga.....	9
Dankó János.....	27
Próbatétel	73
Helytállás	123